

Saurashtra University

Re – Accredited Grade 'B' by NAAC
(CGPA 2.93)

Jadeja, Rajdeepsinh A., 2009, શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસા, thesis
PhD, Saurashtra University

<http://etheses.saurashtrauniversity.edu/id/eprint/113>

Copyright and moral rights for this thesis are retained by the author

A copy can be downloaded for personal non-commercial research or study,
without prior permission or charge.

This thesis cannot be reproduced or quoted extensively from without first
obtaining permission in writing from the Author.

The content must not be changed in any way or sold commercially in any
format or medium without the formal permission of the Author

When referring to this work, full bibliographic details including the author, title,
awarding institution and date of the thesis must be given.

Saurashtra University Theses Service
<http://etheses.saurashtrauniversity.edu>
repository@sauuni.ernet.in

“શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસા”

"Some Sociological Aspect of
Physical Education"

પીએચ.ડી. (શિક્ષણ) મહાશોધ નિબંધ

માર્ગદર્શક

ડૉ. હરેશકુમાર એસ. ઝાલા

M.A., Ph.D.

એસોશિયએટ પ્રોફેસર
સમાજશાસ્ત્ર ભવન,
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,
રાજકોટ.

સંશોધનકર્તા

રાજદીપસિંહ એ. જડેજ

B.Com., M.P.Ed.

વ્યાખ્યાતા,
શ્રી હરિવંદના બી.પી.ઈ. કોલેજ,
રાજકોટ.

સમાજશાસ્ત્ર ભવન
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી
રાજકોટ-૫.

૨૦૦૯

પ્રમાણપત્ર

આથી પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે કે શ્રી રાજદીપસિંહ એ. જડેજા એ આ મહાશોધ નિબંધ 'શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસા' મારા માર્ગદર્શન નીચે પીએચ.ડી. (શિક્ષણ)ની પદવી માટે તૈયાર કર્યો છે. આ સંશોધન મૌલિક છે જે અન્યત્ર અને કોઈ પદવી માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી કે આ સંશોધનનો કોઈપણ અંશ ક્યાંય પ્રસિધ્ધ થયો નથી.

આ મહાશોધ નિબંધ (શિક્ષણ) આંતરવિદ્યાકીય પીએચ.ડીની ઉપાધિની જરૂરિયાતના ભાગરૂપે રજૂ કરેલ છે.

માર્ગદર્શક

ડૉ. હરેશકુમાર એસ. ઝાલા

M.A., Ph.D.

એસોશિયએટ પ્રોફેસર

સમાજશાસ્ત્ર ભવન,

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ.

❀ અર્પણ ❀

જેમણે ‘શિક્ષણમાં વિવિધલક્ષી
વિદ્યાકીય - (Multidisciplinary)
અભિગમની જરૂર છે, લવચીકતાની
જરૂર છે, વિષયવાર ગુણાંકનની જરૂર
છે - આપણને નાવિન્ય (Innovations)
ની જરૂર છે,

તે સ્વરૂપનો રાષ્ટ્રીય સંદેશો
પાઠવનાર,

‘ડૉ. સામ પિત્રોડા’

(ભારતમાં સંચાર-માહિતી ક્ષેત્રે અભૂતપૂર્વ ક્રાંતિના
સર્જક અને રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન આયોગના અધ્યક્ષ)

□ પ્રસ્તાવના...

‘શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસા’ પ્રસ્તુત વિષય અંતર્ગત પીએચ.ડી. કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. શારીરિક, શિક્ષણ વાસ્તવમાં માત્ર માનવીના શારીરિક પાસા પૂરતું મર્યાદિત રહેવા પામતું નથી. શારીરિક શિક્ષણ એ જૈવિક શાસ્ત્ર, માનવ શાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર, જેવા સામાજિક વિજ્ઞાનો સાથે જોડાયેલું છે. પશ્ચિમના દેશોમાં શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ સમાજ વિજ્ઞાન અને તેમાય સવિશેષ કરીને સમાજશાસ્ત્ર સાથે જોડાયેલો જોવા મળે છે. પશ્ચિમના અનેક રાષ્ટ્રોમાં ‘Physical Sociology’ ના પ્રવાહનો પ્રારંભ થયેલ છે. શારીરિક શિક્ષણને સમાજના વિવિધ પાસાઓ સાથે સંબંધિત કરીને તેની એક નવી જ ઓળખ આપવાનો પ્રયાસ મહાનિબંધમાં કરવામાં આવેલ છે. સમાજશાસ્ત્ર સાથે જોડાયેલા પાસાંઓ રક્તસંબંધો, સંસ્કૃતિ, સામાજિક વર્ગ, જ્ઞાતિ, વિવિધ એથનીક સમુદાયનો સંબંધ માનીના શારીરિક પાસા સાથે રહેલો છે. આ ઉપરાંત ‘શારીરિક શિક્ષણ’ના વ્યાપ સાથે વર્તમાન સમયમાં શારીરિક શિક્ષણ એટલે માત્ર દોડવું, કૂદવું કે રમવું નહીં પરંતુ સમાજના વિવિધ આયામોને ધ્યાનમાં રાખીને શારીરિક શિક્ષણને વધુ વૈજ્ઞાનિક રીતે સમજી શકાય. દા.ત. ‘હોકી’ આપણી પરંપરાગત રમત છે. પરંતુ રાષ્ટ્રીય ગૌરવ અને રાષ્ટ્રીય પ્રવાહ કીકેટનો છે. આમ કેમ ? આપણે ઘરેલું રમતો થાપો, કબડ્ડી, કુસ્તી, ગીલ્લી દડાં, છૂટપીટ, નાગોલ, ખો-ખો, લંગડી જેવી રમતોને આપણે આપણા મહોલ્લામાં કે શેરીઓમાં જોતા નથી ? આમ કેમ, આ પરિવર્તન કેમ આવ્યું, કયા પરિબળો કામ કરી ગયા એ જાણવું જરૂરી બની રહે છે. સમાજના વિવિધ પરિબળો દ્વારા જેમ સમાજમાં પરિવર્તન આવે છે. લગભગ તે જ સ્વરૂપે શારીરિક શિક્ષણમાં પણ પરિવર્તન આવતું રહે છે. આ બંને પરિવર્તનોને સમજવાની આવશ્યકતા રહેલી છે. આ સમગ્ર પ્રક્રિયા ત્યારે જ સમજી શકાય કે જ્યારે આ

અંગેના અભ્યાસો થાય, માહિતી મેળવીને આ બાબતના અભ્યાસો જરૂરી બની રહે છે.

મારા આ અભ્યાસના અંતર્ગત મેં શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસાને તપાસવાનો પ્રયાસ કરેલ છે. મારા શોધકાર્યની અનેકવિધ મર્યાદાને હું પ્રારંભમાં જ સ્વીકારું છું. કારણ કે શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્રના સંબંધને અને ત્યાર બાદ તેને શાસ્ત્રીય રીતે પ્રસ્થાપિત કરવામાં મને અનેક પ્રકારની વિધાકીય વિટંબણાઓનો સામનો કરવો પડ્યો છે.

ટેકનોક્રટ અને નેશનલ નોલેજ કમિશનના ચેરમેન સેમ પિત્રોડાએ નોંધ્યું છે, માત્ર નોંધ જ નહીં પરંતુ તેમને વિશેષ ભાર મૂક્યો છે કે ગુજરાતે આગામી વર્ષેમાં સર્વગ્રાહી શિક્ષણ પર ઝોક આપવો પડશે. ગુજરાતમાં વિદ્યાર્થીઓને મલ્ટી ડિસિપ્લિનરી (બહુવિધ શાખાઓ) શિક્ષણ આપવું અને તે અંગેના શોધકાર્ય, અભ્યાસક્રમો વિકસાવવાની વ્યાપક આવશ્યકતા છે.

મારું આ શોધકાર્ય આ દિશામાં એક વિશિષ્ટ પ્રયાસ છે.

રાજકોટ :

તા. :

— રાજદીપસિંહ એ. જાડેજા

□ આભારી છું....

- વિષય પસંદગીની પ્રક્રિયા કે જેમાં એક વિદ્યાશાખામાંથી અન્ય વિદ્યાશાખામાં સંશોધનકાર્યના પ્રારંભથી પૂર્ણાહુતિ સુધી પ્રેમપૂર્વક માર્ગદર્શન આપવા ઉપરાંત આત્મીય સ્વજન માફક ઉષ્માસભર ઉત્સાહ પૂરો પાડવા બદલ માર્ગદર્શક શ્રી ડૉ. હરેશકુમાર એસ. ઝાલાનો....
- સંશોધન-વિષય સંબંધિત માર્ગદર્શન આપવા બદલ ડૉ. જમનાદાસ કે. સાવલિયા સાહેબ, ડૉ. પ્રિ. મગનભાઈ તાળા, પ્રા. ડૉ. અલ્કાબેન જોષી, પ્રા. બિમલભાઈ જોષી, પ્રા. શૈલેષભાઈ બુટાણીનો....
- સંશોધનકાર્યમાં ઉત્સાહ સિંચનાર સમાજશાસ્ત્ર વિભાગના ડૉ. હેમીક્ષાબેન રાવ, ડૉ. જયશ્રીબેન નાયક તથા શ્રી મુકેશભાઈ મકવાણા, રિદ્ધિબેનનો....
- સંશોધનકાર્યમાં સૂચનો અને ક્ષેત્રીયકાર્યમાં સાથ આપવા બદલ મચુરી દવે, પૃથ્વીરાજ રાઠોડ, સરિતા ઝણકાટ, જાનકી વાજા, મુકુંદ ટાંક, હાર્દિક શાહ, હીરેન પટેલ, નીતા ઝાલાનો....
- વિશેષ વિદ્યાકીય સહાય અને ભાષાકીય સૂચન સંમાર્જન બદલ પ્રા. ફરુક ખાન, શ્વેતાબેન, ડૉ. સ્મિતાબેન એસ. ઝાલા, પ્રા. પુનિત તેરૈયા, હેમાંગીનીબેન તેરૈયા, પ્રા. કેશુભાઈ ઓડેદરાનો....
- પ્રતિકુળ સંજોગોમાં સમગ્ર શોધકાર્યમાં મદદ કરનાર સિન્ડિકેટ સભ્ય શ્રી મહેશભાઈ ચૌહાણ, પ્રદિપભાઈ ડવ, મનીષભાઈ જાની, અમીપરાભાઈ, પ્રિ. કાલરિયા સાહેબનો....
- ગ્રંથાલયકાર્યમાં સંદર્ભ સાહિત્ય આપવા બદલ શ્રી સોની સાહેબનો....
- મહાનિબંધના કોમ્પ્યુટરના વિશેષકાર્ય બદલ 'ત્રિપદા એન્ટરપ્રાઇઝ'ના શ્રી પિનાકીનભાઈ લખતરીયાનો....

- ❑ આ શોધકાર્યમાં અનેકવિધ રીતે પ્રદાન આપનાર પૂજ્ય માતા-પિતા અને સર્વ પરિવારજનો-સ્નેહીજનો....
- ❑ આ ઉપરાંત મારા આ સંશોધનકાર્યમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મદદ કરનાર, અત્રે ઉલ્લેખ ન પામનાર, તમામ સંસ્થા અને વ્યક્તિઓનો....

— રાજદીપસિંહ એ. જડેજ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
—	નામાભિધાન પૃષ્ઠ	
—	પ્રમાણપત્ર	
—	પ્રસ્તાવના	
—	આભારી છું...	
—	કોષ્ટકોની યાદી	
પ્રકરણ-૧	આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ	૧-૨૨
૧.૧	પ્રસ્તાવના	૩
૧.૨	આંતરવિદ્યાકીય અભિગમનો અર્થ	૪
૧.૩	આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની અન્ય ઓળખ	૬
૧.૩.૧	પ્રસ્તાવના	૬
૧.૩.૨	બહુવિદ્યાકીય અભિગમ (મલીડીસીપ્લીનરી)	૭
૧.૩.૩	રૂપાંતરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (ટ્રાન્સડીસીપ્લીનરી)	૭
૧.૩.૪	વિપરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (કોસડીસીપ્લીનરી)	૭
૧.૩.૫	ઉપસંહાર	૭
૧.૪	આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની આવશ્યકતા	૮
૧.૪.૧	પ્રસ્તાવના	૮
૧.૪.૨	વિશેષ આવશ્યકતાઓની પરિપૂર્તિ	૮
૧.૪.૩	વિવિધ અભિગમનો સમન્વય	૯

૧.૪.૪ વિવિધ વિધાકીય મર્યાદાઓનું અંતર દૂર કરે છે.	૯
૧.૪.૫ પ્રવર્તમાન અનિવાર્યતા	૯
૧.૪.૬ સિદ્ધાંતોના એક્કીકરણ માટે	૧૦
૧.૪.૭ ઉપસંહાર	૧૦
૧.૫ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર વચ્ચેનો આંતરવિધાકીય સંબંધ	૧૧
૧.૫.૧ પ્રસ્તાવના	૧૧
૧.૫.૨ રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર	૧૧
૧.૫.૩ લેંગ્વિકતા અને રમત-ગમત	૧૪
૧.૫.૪ રમત-ગમતની સંસ્કૃતિ અને વિભેદીકરણ	૧૪
૧.૫.૫ નૃજાતિયતા, રમત-ગમત અને ઓળખ	૧૫
૧.૫.૬ સામુદાયિક ઓળખો ઊભી કરે છે.	૧૬
૧.૫.૭ વિચલન અને રમત-ગમત	૧૭
૧.૫.૮ વૈશ્વિક નૈતિક મુદ્દાઓનું નિર્માણ	૧૭
૧.૫.૯ સામાજિક સહકાર વધારવા	૧૮
૧.૫.૧૦ ઉપસંહાર	૧૯
૧.૬ ઉપસંહાર	૧૯
૦ સંદર્ભસૂચિ	૨૦

પ્રકરણ-૨	શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષયક બાબતો વિશેની સભાનતા	૨૩-૪૪
૦	પ્રસ્તાવના	૨૪
૨.૧	શારીરિક શિક્ષણ ઉદભવ વિષેની સંકલ્પના	૨૪
૨.૨	અર્વાચીન ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણ	૨૮
૨.૩	શારીરિક શિક્ષણ અને સામાન્ય જનસમાજમાં આરોગ્ય વિશેની સામાજિક સભાનતાનો વિકાસ	૨૩
૨.૪	સમાજમાં પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ-આરોગ્ય વિષેના વિવિધ ખ્યાલ	૪૧
૦	ઉપસંહાર	૪૨
પ્રકરણ-૩	સંશોધન આયોજન (અભ્યાસ પદ્ધતિ)	૪૫-૫૦
૩.૧	સંશોધન પ્રશ્નનું ઘડતર	૪૬
૩.૨	અભ્યાસના ઉદ્દેશ્ય	૪૬
૩.૩	શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્રના સંબંધો પરત્વેની સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતા	૪૭
૩.૪	અભ્યાસ પદ્ધતિ	૪૮
પ્રકરણ-૪	માહિતીનું વર્ગીકરણ	૫૧-૧૦૫
૪.૧	પ્રસ્તાવના	૫૨
૪.૨	માહિતીનો અર્થ	૫૨

૪.૩	માહિતીના પ્રકારો અને સ્ત્રોતો	૫૩
૪.૪	માહિતીના વર્ગીકરણનો અર્થ	૫૬
૪.૫	માહિતીના વર્ગીકરણના પ્રકારો અને આધારો	૫૬
૪.૬	માહિતીનું સંકેતીકરણ (કોડીંગ)	૫૯
૪.૭	માહિતીનું વિસંકેતીકરણ (ડીકોડીંગ)	૬૧
૪.૮	માહિતી ભેળવવા માટેની પ્રયુક્તિ	૬૧
૪.૯	પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ	૬૪
૪.૧૦	વિધાકીય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૮૧
૪.૧૧	મુખ્ય કોષ્ટક આધારિત વર્ગીકરણ	૧૦૨
૪.૧૨	ઉપસંહાર	૧૦૫

પ્રકરણ-૫	શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક ખ્યાલો	૧૦૬-૧૧૨
૫.૧	પ્રસ્તાવના	૧૦૭
૫.૨	સામાજિક વ્યવસ્થાના પેટાભાગ તરીકે શારીરિક શિક્ષણ	૧૦૭
૫.૩	સમાજની વિવિધ રચનામાં શારીરિક શિક્ષણ	૧૦૮
૫.૪	સ્થાનિક પ્રવેશમાં વસવાટ કરતા સમૂહની માનસિકતા	૧૦૮
૫.૫	અર્થવ્યવસ્થા, સામાજિક વ્યવસ્થા સાથે શારીરિક શિક્ષણ	૧૦૯
૫.૬	કૌટુંબિક વ્યવસ્થામાં શારીરિક બાબતો પરત્વેનો અભિગમ	૧૧૦
૦	ઉપસંહાર	૧૧૦

પ્રકરણ-ક	‘સંશોધન નિષ્કર્ષો (તારણો) અને ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો	૧૧૩-૧૧૬
૦	પ્રસ્તાવના	૧૧૩
ક.૧	નિષ્કર્ષો (તારણો)	૧૧૩
ક.૨	ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો	૧૧૫
—	સંદર્ભસૂચિ	૧૧૭-૧૨૧
—	મુલાકાત અનુસૂચિ	૧૨૨-૧૨૫

કોષ્ટક સૂચિ

ક્રમ	કોષ્ટક વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
૪.૯.૧	પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૬૫
૪.૯.૨	બીજા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૬૭
૪.૯.૩	ત્રીજા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૬૮
૪.૯.૪	પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૭૦
૪.૯.૫	પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૭૨
૪.૯.૬	છઠ્ઠા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૭૪
૪.૯.૭	સાતમા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૭૬
૪.૯.૮	આઠમા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૭૯
૪.૯.૯	પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક	૮૦
૪.૧૦.૧	વિનયન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૮૨
૪.૧૦.૨	વાણિજ્ય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૮૬
૪.૧૦.૩	વિનયન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૯૦
૪.૧૦.૪	એન્જીનીયરીંગ શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૯૪
૪.૧૦.૫	તબીબી શાખા આધારિત વર્ગીકરણ	૯૮
૪.૧૧.૧	મુખ્ય કોષ્ટક આધારિત વર્ગીકરણ	૧૦૨

પ્રકરણ-૧
આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ

પ્રકરણ-૧

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ

- ૧.૧ પ્રસ્તાવના
- ૧.૨ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમનો અર્થ
- ૧.૩ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની અન્ય ઓળખ
 - ૧.૩.૧ પ્રસ્તાવના
 - ૧.૩.૨ બહુવિદ્યાકીય અભિગમ (મલીડીસીપ્લીનરી)
 - ૧.૩.૩ રૂપાંતરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (ટ્રાન્સડીસીપ્લીનરી)
 - ૧.૩.૪ વિપરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (કોસડીસીપ્લીનરી)
 - ૧.૩.૫ ઉપસંહાર
- ૧.૪ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની આવશ્યકતા
 - ૧.૪.૧ પ્રસ્તાવના
 - ૧.૪.૨ વિશેષ આવશ્યકતાઓની પરિપૂર્તિ
 - ૧.૪.૩ વિવિધ અભિગમનો સમન્વય
 - ૧.૪.૪ વિવિધ વિદ્યાકીય મર્યાદાઓનું અંતર દૂર કરે છે.
 - ૧.૪.૫ પ્રવર્તમાન અનિવાર્યતા
 - ૧.૪.૬ સિદ્ધાંતોના એકકીકરણ માટે
 - ૧.૪.૭ ઉપસંહાર

૧.૫ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર વચ્ચેનો આંતરવિદ્યાકીય સંબંધ

૧.૫.૧ પ્રસ્તાવના

૧.૫.૨ રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર

૧.૫.૩ લૈંગિકતા અને રમત-ગમત

૧.૫.૪ રમત-ગમતની સંસ્કૃતિ અને વિભેદીકરણ

૧.૫.૫ નૃજાતિયતા, રમત-ગમત અને ઓળખ

૧.૫.૬ સામુદાયિક ઓળખો ઊભી કરે છે.

૧.૫.૭ વિચલન અને રમત-ગમત

૧.૫.૮ વૈશ્વિક નૈતિક મુદ્દાઓનું નિર્માણ

૧.૫.૯ સામાજિક સહકાર વધારવા

૧.૫.૧૦ ઉપસંહાર

૧.૬ ઉપસંહાર

○ સંદર્ભસૂચિ

પ્રકરણ-૧

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ

૧.૧ પ્રસ્તાવના

શારીરિક શિક્ષણના વ્યાપમાં આરોગ્ય વિષયક બાબતોનો સમાવેશ થયેલો છે. ‘આરોગ્ય’ શબ્દ અને તેની વિભાવનાને વિકસતા જતા સમાજવિજ્ઞાનના એક ભાગ (પેટા વ્યવસ્થા) તરીકે શારીરિક શિક્ષણનો સમાવેશ થયેલો છે.

આધુનિક જટિલ અને પરિવર્તન પામતા જતા સમાજમાં શારીરિક શિક્ષણ, સમાજ માટે ઘણા અગત્યના કાર્યો બજાવે છે. સમયની આવશ્યકતા રહેલી છે કે શારીરિક શિક્ષણના શિક્ષકો અધ્યાપકોએ આંતર વિદ્યાકીય અભિગમની વ્યાપકતા (જરૂરીયાત) સ્વીકારીને સમાજશાસ્ત્ર અને અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનોને સ્વીકાર કરવા પડે અને તો જ શારીરિક શિક્ષણ એક વિષય (વિજ્ઞાન) તરીકે વિદ્યાકીય અને પ્રવર્તમાન આર્થિક-સામાજિક માળખામાં અવલંબન જાળવી રાખવા માટે સમર્થ બની રહે છે.

પ્રસ્તુત મહાનિબંધમાં સંસ્કૃતિ, પ્રાદેશિક સમાજ અને તેની સાથે શારીરિક શિક્ષણ કઈ રીતે જોડાયેલું છે. આપની વચ્ચે કયા પ્રકારનો વિશિષ્ટ સંબંધ રહેલો છે. તે તપાસવાનું વિશેષ પ્રયોજન રહેલું છે. નિષ્ણાતોની સહાયથી સૌરાષ્ટ્રના સમાજ પર પ્રકાશ પાડીને માનવી અને જૂથની રચના અને વર્તમાન સમયમાં તેમાં કઈ કઈ બાબતોમાં પરિવર્તન આવેલ છે તે તપાસવાનું પ્રયોજન રાખેલ છે.

શારીરિક શિક્ષણ રમત-ગમતમાં આપણી સંસ્કૃતિનું પ્રતિબિંધ ઝીલાયેલું હોય છે. આ બાબત સમાજશાસ્ત્રીય પરિભાષિકતામાં અને શારીરિક શિક્ષણના સંદર્ભમાં સમજવાનું રહે છે.

વિદેશોમાં ખાસ કરીને અમેરિકા અને યુરોપીય દેશોમાં જે રમતગમત જેવા મળે છે તેને ત્યાંના અભ્યાસીઓએ ઐતિહાસિક અને સામાજિક દષ્ટિએથી તપાસવાનો પ્રયાસ

કરેલ છે. કંઈક અંશે આજ પ્રકારનો પ્રયાસ આ સંશોધનમાં કેન્દ્રીય સ્થાને દર્શાવેલ છે કે રમતગમતનું મૂલ્યાંકન વ્યાપક સામાજિક આંતરક્રિયાનો જ એક ભાગ છે.

૧.૨ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમનો અર્થ

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ એ પરંપરાગત વિદ્યાકીય સીમાઓથી તોડીને વિવિધ જ્ઞાનની શાખાઓ અને શાસ્ત્રોના સમન્વય દ્વારા વ્યવહારિક અભ્યાસ કરવા માટેની એક નવી તરાહ છે. જેમાં સંદર્ભોમાં વિવિધ વ્યાખ્યાઓ અને ગુણવત્તા ભર્યા અભ્યાસોનો સમાવેશ વિવિધ ક્ષેત્રોની સીમાઓ કાપીને વિવિધ સ્થાપિત અભ્યાસ વ્યવસ્થાઓ જે પરંપરાગત અભ્યાસ ક્ષેત્રોમાં થયેલ આધુનિક જ્ઞાનના વિકાસ દ્વારા સંભવિત બનેલ છે. જેમાં પ્રવર્તમાન સમાજ અને સમસ્યાઓ સમજવા અને અભ્યાસ કરવા માટે નવા વ્યવસાયિકોએ વિવિધ ક્ષેત્રોનો એક સાથે અભ્યાસ કરવો એ એક વર્તમાન જરૂરિયાત છે.^૨

આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસ એ એક એવો અભિગમ છે કે જેમાં ઘણા પરિબળો, ધ્યેયો અને સંશોધન ક્ષેત્રો આંતરસંબંધિત થતા હોય છે તેના પરંપરાગત ક્ષેત્રોના પરિપ્રેક્ષ્યની બહાર, વ્યવહારિક સમસ્યાઓ અને સામાજિક પરિસ્થિતિઓને હાથે ધરીને જરૂરિયાત પ્રમાણે વિવિધ જ્ઞાનના ક્ષેત્રોમાં મળેલ નવા જ્ઞાનનો ઉપયોગ જુદા જુદા વિદ્યાકીય ક્ષેત્રો દ્વારા ઉદ્ભવેલ જુદી જુદી બાબતોની જુદા જુદા દષ્ટિબિંદુઓ અને અન્ય ક્ષેત્રોની પદ્ધતિઓ દ્વારા જરૂર પ્રમાણે વિદ્યાકીય સીમાઓ કાપીને નવી પદ્ધતિનું ઘડતર કરીને સામાન્ય ધ્યેય સમજવા વિવિધ શાસ્ત્રોની સામાન્ય બાબતોને ભેગી કરીને સમસ્યા અને વિષયને સમજવા જુદા જુદા વિદ્યાકીય ક્ષેત્રો જોડાયેલ છે.^૫

પરંપરાગત વિદ્યાઓ હાલ મુખ્ય સમસ્યાઓને સમજવા માટે સમર્થ નથી. નવા સંશોધન વિકાસમાં વિવિધ અભિગમો અને વિદ્યાઓ જેમાં બે કે તેથી વધુ વિદ્યાકીય શાસ્ત્રો કે કક્ષાઓનો સમન્વય હોય છે. જે જ્ઞાનને વિવિધ વિદ્યાકીય ક્ષેત્રોમાં વિસ્તારીત કરીને તેમાં ભૌતિક વિજ્ઞાનને સામાજિક વિજ્ઞાનો અને ભાષાકીય વિજ્ઞાનો અને માનવીય

વિદ્યાઓનો સમાવેશ થાય છે અને આ બધી વિદ્યાઓમાં સમાવિત વિવિધ શાસ્ત્રો અને ક્ષેત્રોનો આંતર સંબંધ દ્વારા સમલીન અભ્યાસ થાય છે.^૬

આપણા પરિવર્તનશીલ સમાજમાં આપણા જીવનની ગુણવત્તા આપણા સમાજની લાયકાત અને ક્ષમતા ઉપર આધારિત છે. આપણા આવનારા સમાજના ભવિષ્ય માટે જવાબદાર અને નૈતિક રીતે ભાગીદાર સમાજ બનાવવા માટે સમાજના બધા ક્ષેત્રોએ કાર્યરત લોકોએ એકબીજા ક્ષેત્રો સાથે સહકારથી સાથે કાર્ય કરવું પડશે. તો જ સમાજ અને તેની પરિસ્થિતિઓનો સામાજિક વિજ્ઞાન સફળતાપૂર્વક અભ્યાસ કરી શકશે જેમાં જરૂર પડ્યે ભૌતિક અને ભાષાકીય વિજ્ઞાનો સાથે માનવીય વિદ્યાઓના ઉપયોગ દ્વારા સમાજ વિજ્ઞાનોની રહેલી મર્યાદાઓ નિવારી શકાય છે અને ઉંડાણપૂર્વકનો સમગ્રલક્ષી અભ્યાસ શક્ય બને છે.^૭

જ્યારે વિદ્યાકીય વર્તુળો સંલગ્ન બને અને બેથી વધારે વિદ્યાકીય ક્ષેત્રોમાં આ અભિગમમાં એકબીજાને ખેંચીને સમસ્યાને વધારે સારી રીતે અભ્યાસ કરવા સુધારો કરી બહુક્ષેત્રીય પરમપરાગત વિદ્યાઓનો અભ્યાસ થાય છે.

મોટાભાગના આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસોમાં જોડાયેલ પરંપરાગત વિદ્યાઓ ફરજિયાતપણે વિવિધ પરિપ્રેક્ષ્યો અને પદ્ધતિઓ એકબીજા પાસેથી શીખે છે. જેમાં ગુણવત્તા ઉપર જુદા જુદા શાસ્ત્ર ભાર મૂકે છે. પરંતુ જોડાયેલા દ્વારા તેમની અસમતાઓ અને બહુવિવિધ દીશાઓની સીમાઓ દૂર થાય છે.

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમના કાર્યમાં રોકાય અને વિચારધારાનો સમાવેશ થાય છે. જે આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસ કાર્યક્રમોમાં જે જરૂર પ્રમાણેની સ્વાયત્તા જુદા જુદા શાસ્ત્રોને ન મળે તો અભ્યાસ નિષ્ફળ જાય છે. પરંપરાગત અભ્યાસોમાં નિર્ણય બંધાયેલા હોય છે. જ્યારે આંતર વિદ્યાકીય અભ્યાસોમાં બીજા અભ્યાસ ક્ષેત્રોને સમજવા તરાકત રીતે નવા ક્ષેત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

આંતર વિદ્યાકીય અભ્યાસો એક પ્રકારના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ હોવાની સાથે એક પ્રક્રિયા પણ છે. જેમાં બહોળા પરિપ્રેક્ષ્યોનો આંતર જોડાણ જ્ઞાનની કુશળતા સાથે અભ્યાસકીય વ્યવસ્થાઓ દ્વારા એક વિદ્યાકીય પરિપ્રેક્ષ્યના બદલે ખૂબ આધુનિક રીતે સંસ્થાકીય વિદ્યાકીય રસ્તાઓથી જ્ઞાન મળે છે.

ઘણીવાર સામાન્ય ફરીયાદ આવા અભ્યાસ કાર્યક્રમોમાં રહે છે કે તાલમેલની કમી રહી હોય છે. જેમાં અસરકારક માર્ગદર્શનનો સમસ્યા દૂર કરવા કે સહસંબંધિત દષ્ટિકોણ વિષયનો મેળવવા માટે સામાન્ય અવાસ્તવિક બૌદ્ધિક પરિપક્વતાની કમી હોય છે. પણ વિવિધ સ્ત્રોતોના સમન્વય દ્વારા નિર્ણય લઈને આ કમીનું નિવારણ થઈ શકે છે.

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમમાં જોડાયેલ બધા શાસ્ત્રો અને વિદ્યાઓ એક સહસંબંધિત વૈશ્વિક આંતરમાળખામાં અભ્યાસ થાય છે. જેમાં વિવિધ નીતિઓ, યોજનાઓ અને કાર્યશીલ કાર્યક્રમો એકથી વધારે તત્વોનો જટીલતામાં સંબંધ વ્યવસ્થાને નિષ્ણાતીકરણ દ્વારા બીજા વિદ્યાકીય શાસ્ત્રોની ઓળખ અને ગુણોને મહત્વ આપવામાં આવો છે.

આંતર વિદ્યાકીય અભ્યાસ કાર્યક્રમોમાં અનેક વિદ્યાકીય ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતો નવા જ્ઞાનના વ્યાવહારિક ઉપયોગ માટે ભેગા થઈ સરખા ભાગીદારો તરીકે સામાન્ય ધ્યેય માટે સરળતાથી અસ્તિત્વ ધરાવનાર સમાન જ્ઞાન જે જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં વિભાજિત છે. તેને નવા જ્ઞાન તરીકે સ્થાપિત કરી જટીલ આવશ્યકતાઓને આ અભિગમ દ્વારા એક વ્યવસ્થિત રીતે સંતોષવા પ્રયાસ કરી વિવિધ આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસો વધારવામાં આવે છે.

૧.૩ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની અન્ય ઓળખ

૧.૩.૧ પ્રસ્તાવના

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમને અન્ય ઓળખ તરીકે કે પ્રકાર તરીકે તેને બહુવિદ્યાકીય (મલ્ટી ડીસીપ્લીન) રૂપાંતરિત વિદ્યાકીય (ટ્રાન્સડીસીપ્લીન) અને વિપરિત વિદ્યાકીય અભિગમ (કોસડીસીપ્લીન) નામે કે પ્રકારે ઓળખાવ્યા છે.

૧.૩.૨ બહુવિદ્યાકીય અભિગમ (મલ્ટીડીસીપ્લીનરી)

આ પ્રકારમાં બે કે તેથી વધુ વિદ્યાઓ કોઈપણ પ્રકારની આંતરક્રિયા વગર દરેક વિદ્યાકીય ક્ષેત્રો ચોક્કસ પરિણામ મેળવવા માટે તેની સીમાઓમાં રહી જરૂર પ્રમાણે મર્યાદિત અભ્યાસ કરે છે. જુનાં અભ્યાસો અને પદ્ધતિઓ વગર ફેરફારે જોડવામાં આવે છે અને સ્થાપિત પરંપરાગત જ્ઞાન આધારે નવા જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે.

૧.૩.૩ રૂપાંતરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (ટ્રાન્સડીસીપ્લીનરી)

આ અભિયાનમાં કોઈ સ્થિર જગૃત અર્થ હોતો નથી જેના વિદ્યાકીય શાસ્ત્રો અને ક્ષેત્રોમાં સીમાઓ દૂર કરવા સાથે એક જ્ઞાનનું અન્ય વિદ્યાકીય ક્ષેત્રોમાં રૂપાંતર કરી જરૂરિયાત પ્રમાણે નવા જ્ઞાનનું સર્જન કરાય છે. હેતુઓ સિદ્ધ કરવા અને નવી ઉંડાણે નવા સ્ત્રોતો પ્રાપ્ત કરવા.

૧.૩.૪ વિપરીત વિદ્યાકીય અભિગમ (કોસડીસીપ્લીનરી)

એક એવા પ્રયાસની પ્રક્રિયા છે જેમાં વિદ્યાકીય સીમાઓ પાર કરીને કોઈ એક વિષયને બીજા વિદ્યાઓની પરિભાષા કે જ્ઞાન દ્વારા અભ્યાસ કરવામાં આવે છે. જેમાં પરંપરાગત વિસ્તારવા બને વિદ્યાઓ દ્વારા સંયુક્ત અભ્યાસ થાય છે.

૧.૩.૫ ઉપસંહાર

આ રીતે આંતરવિદ્યાકીય અભિગમને અન્ય ત્રણ નામો કે પ્રકારો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. પરંતુ તે બધા એક જ છે. કોઈને કોઈ રીતે તેઓ આંતર વિદ્યાકીય આંતરપ્રક્રિયાઓ અને આંતર સંબંધોનું નિર્માણ કરે છે. જેમાં મહત્વ અભ્યાસના ધ્યેય ઉપર આપીને વિવિધ શાસ્ત્રો કે ક્ષેત્રોની સીમાઓ દૂર કરીને એક પ્રકારે અનુઆધુનિકતાવાદી મૂલ્યોના સ્વીકાર તરફની ગતિ હોય છે. જેમાં પરંપરાગત બહોળા શાસ્ત્ર જ્ઞાનના બદલે સમનવીત સમગ્રલક્ષી નવા જ્ઞાનનો ઉપયોગ પર આધર મુકવામાં આવે છે.

૧.૪ આંતરવિદ્યાકીય અભિગમની આવશ્યકતા

૧.૪.૧ પ્રસ્તાવના

આધુનિક જટિલ અને પરિવર્તનશીલ સમાજમાં કોઈ એક શાસ્ત્ર, વિદ્યા કે વિજ્ઞાન દ્વારા સ્વતંત્ર અભ્યાસ દ્વારા સમસ્યાઓ અને પરિસ્થિતિ સમજવી હવે શક્ય બાબત રહી નથી. અનેક પરિબળો અને પ્રવાહો આ આધુનિક સમાજમાં કાર્યરત હોય છે. માટે આંતર વિદ્યાકીય અભ્યાસ હવે એક જરૂરીયાત છે. બધા શાસ્ત્રો, વિદ્યાઓ અને વિજ્ઞાનોએ મર્યાદાઓ ધરાવતા હોય છે. જે આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસ દ્વારા તે મર્યાદાઓ દૂર કરી શકાય છે અને એક સમગ્રલક્ષી અભ્યાસ શક્ય બને છે.

ટેકનોલોજી અને નોલેજ કમિશનના ચેરમેન અને પિત્રોડાએ નોંધ્યું છે કે માત્ર નોંધ નહીં પરંતુ તેમને વિશેષ ભાર મૂક્યો છે કે ગુજરાતે આગામી વર્ષોમાં સર્વગ્રાહી શિક્ષણ પર ઝોક આપવો પડશે. ગુજરાતમાં વિદ્યાર્થીઓને મલ્ટી ડિસિપ્લિનરી શિક્ષણ આપવું પડશે અને તે અંગેના શોધકાર્યો કરવાની અને થયેલા સંશોધનોને વ્યાપક રીતે વિકસાવવાની જરૂરીયાત છે.

આંતર વિદ્યાકીય અભિગમ દ્વારા તે જાણી શકાય છે કે અભ્યાસ દ્વારા શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે બનાવોને સમજવા અતે તબક્કાવાર ખુલાસા કરવા માટે અનેક પદ્ધતિઓ અને શાસ્ત્રોના વિકસીત જ્ઞાનના ઉપયોગ કરવાની ગોઠવાણ કરી આપી સંશોધનની વિષયવાર મર્યાદાઓ દૂર કરીને અભ્યાસમાં વ્યવસ્થિતતા સાથે ખામીઓનું પ્રમાણ ઘટાડે છે.

૧.૪.૨ વિશેષ આવશ્યકતાઓની પરિપૂર્તિ

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ એ અમુક પ્રકારના ક્ષેત્રો કે વિષયોમાં અનેક બાબતો જોડાયેલી હોય ત્યારે તેના અભ્યાસમાં અન્ય વિદ્યાઓ દ્વારા પ્રાપ્ત જ્ઞાન અને પદ્ધતિઓ દ્વારા તે અભ્યાસ માટે એક વ્યવસ્થા કરી આપે છે.^૪

૧.૪.૩ વિવિધ અભિગમનો સમન્વય

મોટાભાગના વિવિધ વૈજ્ઞાનિક અભિગમો જે તે અભ્યાસની વિષયવસ્તુ ઉપર આધારિત હોય છે અને તેઓ તેના પરંપરાગત વિદ્યાકીય પદ્ધતિઓ ઉપર આધારિત હોય છે. જેમકે ઐતિહાસિક અભિગમ, ભૌગોલિક અભિગમ, વસ્તીશાસ્ત્રીય અભિગમ, ભૌગોલિક અભિગમ, વસ્તીશાસ્ત્રીય અભિગમ, કાયદાકીય અભિગમ, માનવીય અભિગમ, ભાષાકીય વગેરે ઉપરાંત કુદરતી વિજ્ઞાનોમાં રહેલા વિવિધ પ્રકારના વૈજ્ઞાનિક અભિગમ વગેરેનો પેલા સમાવેશ કરી આ બધાના સમન્વય દ્વારા આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસમાં અભિગમલક્ષી મર્યાદા દૂર થાય છે.^૫

૧.૪.૪ વિવિધ વિદ્યાકીય મર્યાદાઓનું અંતર દૂર કરે છે.

કોઈ એક વિદ્યાકીય જ્ઞાન સર્વસંપૂર્ણ હોતું નથી તેના વિષયવસ્તુ અને અભ્યાસ ક્ષેત્ર પ્રમાણે તેમાં અનેક ભિન્નતાઓ અને મર્યાદાઓ રહેલી જ હોય છે. આમ એક વિદ્યાકીય જ્ઞાન દ્વારા કોઈપણ વિષય કે સમસ્યાનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ શક્ય બનતો નથી ઘટના કે વિવિધ પરિસ્થિતિઓ ઉપર અનેક બાબતો અસરકારક રીતે કાર્યરત હોય છે અને અનેક ક્ષેત્રોમાં તે પ્રસરેલી હોય છે. આથી અનેક વિદ્યાકીય ક્ષેત્રોને મજેડવાથી તેમના વચ્ચે રહેલી મર્યાદાઓ દૂર થતી જાય છે અને વિવિધ વિદ્યાઓના જોડયોલા દ્વારા જ્ઞાનની નવી ક્ષિતિજો વિસ્તરતી જાય છે અને એક જ અભ્યાસ અનેક શાસ્ત્ર અને પદ્ધતિઓ તેમજ દષ્ટિબિંદુઓ તેમજ પરિપ્રેક્ષ્યોની મદદથી થવાથી યોગ્ય અને સમગ્રલક્ષી બને છે.^૬

૧.૪.૫ પ્રવર્તમાન અનિવાર્યતા

વર્તમાન સમાજ એક વૈશ્વિક સમાજ છે જેમાં આખી દુનિયા એક સાથે એકબીજા સાથે એક સાથે અનેક બાબતોમાં જોડાઈ ગઈ છે. હવે સમય અને સ્થળ જેવી બાબતો ગૌણ બની ગઈ છે અને સમાજ વધારે વર્ગીકૃત, વિશેષીકરણયુક્ત અને જટીલતાયુક્ત બન્યો છે. સમાજમાં અનેક નવા ક્ષેત્રો ઉદ્ભવ્યા છે. તે સાથે આ બધા જ ક્ષેત્રો

એકબીજા ઉપર આધારિત અને જટિલ રીતે જોડાયેલા હોય છે. માટે કોઈ એક વિદ્યાકીય ક્ષેત્રમાં રહી વર્તમાન સમયના સમાજની પરિસ્થિતિઓ સમજવી શક્ય નથી વિજ્ઞાન, સામાજિક વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી સાથે માનવીય વિદ્યાઓ અને ભાષાવિજ્ઞાનના સાથ દ્વારા જ એક વિષયને અસર કરતા તમામ પાસાઓ ભૌતિક, પ્રૌદ્યોગિકી, માનવીય કે સામાજિક અથવા મનોવૈજ્ઞાનિક એ બધા આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસના દ્વારા જ આવા પ્રકારનો એક સમગ્રલક્ષી અભ્યાસ શક્ય બને છે.

૧.૪.૬ સિદ્ધાંતોના એકીકરણ માટે

એક બાબત કે ઘટના તે સમજવા માટે અનેક સિદ્ધાંતો તેની સમજ આપતા હોય છે. આ સિદ્ધાંતો તેના સૈદ્ધાંતિક પરંપરાગત માળખામાં રહીને તેના વિદ્યાકીય ક્ષેત્રની માહિતી અને જ્ઞાન આપતા હોય છે. તેના દ્વારા કોઈ એક ચોક્કસ સમજ પ્રાપ્ત થતી નથી. સંશોધન અને સિદ્ધાંત બંને આંતરસંબંધિત છે. સિદ્ધાંતોના એકીકરણ દ્વારા જ વ્યાપક સમજૂતિ મળે છે. આંતર વિદ્યાકીય અભિગમ એ અનેક શાસ્ત્ર કે વિદ્યાઓમાં રહેલા સિદ્ધાંતોની મદદથી વધારે સિદ્ધાંતો પ્રાપ્ત થતા એકીકરણ માટે વ્યવસ્થિત વ્યવસ્થા આપે છે.

૧.૪.૭ ઉપસંહાર

આંતરવિદ્યાકીય અભિગમ હેઠળ થયેલા અભ્યાસોની સંખ્યા જુજ છે. તેમ છતાં હવે તેનો પ્રભાવ વધતો જાય છે. છેલ્લે જે વિશેષીકરણનો પ્રવાહ ઉદ્ભવ્યો હતો તેના વિકાસ દ્વારા અનેક વિદ્યાકીય ક્ષેત્રો ઉદ્ભવ્યા અને તેમના જોડાણની જે જરૂર ઊભી થઈ તેમાંથી ઉદ્ભવેલ છે. અમેરિકા અને યુરોપમાં અભ્યાસોની શરૂઆત સાંઈઠના દાયકા બાદ થયા પછી હવે બધે આનો ઉપયોગ વધતો જાય છે.

૧.૫ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર વચ્ચેનો આંતરવિદ્યાકીય સંબંધ

૧.૫.૧ પ્રસ્તાવના

શારીરિક શિક્ષણ એ જૈવિક બાબતો કે માનવીના શારીરિક પાસા પૂરતું મર્યાદિત નથી પશ્ચિમના દેશોમાં શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ સમાજવિજ્ઞાનમાં થયેલો છે. અને તેમાંય સવિશેષ કરીને સમાજશાસ્ત્ર સાથે જોડાયેલો છે. શારીરિક શિક્ષણ સાથે સંબંધિ બધી બાબતો ઉપર સમાજ અને સંસ્કૃતિની અસર રહેલી હોય છે. વિવિધ સામાજિક આયામોને ધ્યાનમાં રાખી શારીરિક શિક્ષણને વધુ વૈજ્ઞાનિક રીતે સમજી શકાય છે. રમત-ગમતમાં થતા નિયમોના ભંગ એ સામાજિક નિયમોનાં ભંગ ગણાય છે. સામાજિક-સાંસ્કૃતિક નીતિમતાઓ રમતગમત ઉપર અસર કરી તેના નિયમો ઘડે છે. સમાજમાં જે જાતિ, રંગ, ભાષા, પ્રદેશ વગેરે ભેદભાવો જોવા મળે છે. તે રમત-ગમતમાં પણ અમુક હવે જાતિવાચક ટિકાઓ કે જૂથો દ્વારા જોવા મળે છે. અમુક પ્રકારના વિચલનો જે સામાજિક રીતે સમાજમાં મર્યાદિત કરવામાં આવતા હોય છે. તેવા જ વિચલનો રમત-ગમતોમાં પણ જોવા મળે છે. ડ્રગ્સ કે નશાકારક તત્વો લેવા ખોટું કરીને સફળતા મેળવી વગેરે તે ઉપરાંત લિંગભેદો અને રમતગમતના ધોરાણોમાં પણ ભિન્નતા જોવા મળે છે. રમતગમત સામાજિક આંતરક્રિયાનું એક સશક્ત માધ્યમ છે. છતાં બે દેશો વચ્ચે થયેલ રમોત્સવ બે સમાજો વચ્ચે થયેલ ક્રિયા છે. રમતગમતોનો અભ્યાસ શારીરિક શિક્ષણ દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ રમતગમતો અને શારીરિક વિકાસની સમાજ ઉપરની અસરો સમાજશાસ્ત્ર અભ્યાસ કરે છે અને રમતગમત વગેરે સમાજનો જ એક ભાગ હોવાથી બને શાસ્ત્રો આંતરસંબંધિત બને છે.

૧.૫.૨ રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર

સમાજશાસ્ત્રનો વિકાસ થવાથી તેમાં ઉદ્ભવેલાં વિશેષીકરણ દ્વારા અનેક શાખાઓ ઉદ્ભવી છે. જે સમાજ સાથે સંબંધિત કોઈ એક પાસાનો કે આયમનો ઉડાણપૂર્વકનો

સમાજશાસ્ત્રીય અભ્યાસમાં રહેલી રમતગમતો અને તેની દ્વારા થતી ક્રિયાઓ અને પ્રતિક્રિયાઓનો અભ્યાસ કરે છે. તે ઉપરાંત માનવીના બાળપણનું ઘડતર અને સામાજિકરણ પણ વિવિધ રમતો દ્વારા થતું હોય છે અને જીંદગીભર તે રમતગમતની પ્રવૃત્તિ સાથે ઉંમર પ્રમાણે રમતોના પ્રકાર, રસ કે રુચિ પ્રમાણે જોડાયેલો છે. સમાજના વિવિધ પરિબળો દ્વારા જેમ સમાજમાં પરિવર્તન આવે છે. તે જ સ્વરૂપે સમાજમાં રમાતી રમતગમતોમાં પણ પરિવર્તન આવે છે. આપણે વર્તમાનમાં પશ્ચિમીકરણ અપનાવેલ છે અને તેની વિચારધારા અને જીવનપદ્ધતિ પ્રમાણે આપણે જીવીએ છીએ તેવી જ રીતે રમતોના ક્ષેત્રે પણ આપણે આપણી દેશી કે પ્રાદેશિક રમતો ભૂલીને પશ્ચિમી રમત-ગમતોનો જીવનમાં એક ભાગ સ્વરૂપે અંગીકાર કર્યો છે. હવે આપણે આપણા મહોલ્લામાં કે શેરીઓમાં આપણી પરંપરાગત રમતો કબડી, કુસ્તી, ગીલ્લી, દંડા, છૂટપીટ, નાગલો, ખો-ખો, લંગડી કે સાતતાળી, ઘૂપાઘૂપી વગેરે ઘરેલું રમહતો છોડીને આધુનિક પશ્ચિમી રમતો સ્વીકારેલ છે. ક્રિકેટ ફૂટબોલ, સોફ્ટ બોલ, વોલીબોલ, બાસ્કેટબોલ, ટેનીસ, ટેબલ-ટેનીસ, બેડમિન્ટન, વોટર પોલો વગેરે અનેક એવી રમતો સ્વીકારેલ છે. જેનાથી સમાજમાં વ્યાપક બદલાવ આવેલો છે અને તેની અસર નવી પેઢી ઉપર ખુબ જ થયેલ છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર એ સમાજ અને તેમાં રહેલી રમતગમતો બંને ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતું હોય છે. દા.ત. કોઈ દેશમાં શા માટે અમુક રમત રાષ્ટ્રીય માન્યતા પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા સમગ્ર રાષ્ટ્રને એક પ્રવાહમાં લાવે છે. હોકી એક પશ્ચિમી રમત હોવા છતાં ભારતની રાષ્ટ્રીય રમત બની છે છતાં ક્રિકેટનું રાષ્ટ્રીય મહત્વ અને પ્રવાહ વધારે છે.

રમતગમતમાં થનારા પરિવર્તનો સમાજને અસર કરે છે. તેવી જ રીતે સમાજમાં થતા પરિવર્તનો રમતગમતને અસર કરે છે. રમતગમત રાષ્ટ્રીય પરંપરાનું પ્રતિબિંધ હોવાથી સાથે એક ભાવનાત્મક સંસ્કૃતિ સાથે સંકળાયેલ છે. અમેરિકામાં બેઝબોલ અને સમાજમાં છેલ્લા ૧૦૦ વર્ષની અંદર ઘણા બદલાવો આવેલ છે. છતાં તે અમેરિકાન સંસ્કૃતિના એક રસપ્રદ ભાગરૂપે સમાજ અને સંસ્કૃતિના મૂલ્યોનું એક મહત્વનું પાસું છે. જ્યારે બ્રિટને

તેનો સ્વીકાર કર્યો નથી. સામાજિક લગાવ રમત-ગમત સાથે સ્થાપેલ છે.

રમત-ગમત દ્વારા વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરવી અમુક હરિફાયો યોજાવી, કલવો બનાવી અને લોકોને સલાહ આપી જ્ઞાન આપી એકબીજા સાથે રમતગમત દ્વારા નજીક લાવી અનેકવિવિધ દુષ્ણુગોથી લોકોને ઉગાડી શકાય છે. દા.ત. દારુ પીવો, નશો કરવો, હિંસા આચરવી કે જૂથો, લીંગ, વર્ગ, રંગ, વૈચારિકતા કે ધર્મ ભેદ રાખવા તે બધા દૂર કરી શકાય છે. રમતગમતને લગતા ધોરણો લોકો ઉપર અસરો ઉપજાવી વિવિધ સામાજિક અડચણો દૂર કરી શકે છે. તેનો અભ્યાસ એ રમત-ગમતનું સમાજશાસ્ત્ર કરે છે.^૬

રમતગમતના સમાજશાસ્ત્રની શાખાનો વિકાસ ૧૯૨૦ ના દાયકા શરૂ થઈ હતી પરંતુ તેનો વિકાસ એ ૧૯૬૦ પછીના દાયકામાં થયો હતો બીજા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન અનેક રાષ્ટ્રો એકબીજાના સંપર્કમાં આવ્યા હતા અને તેમની સેનામાં એકતા લાવા આવી રમતગમતની પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન અપાતું તેનો તેના ઉપર અસરકારક અસર થઈ હતી. ૧૯૬૦ ના દાયકા બાદ વિવિધ તબક્કાઓમાં આવી વિદ્યાકીય શાખાનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતો રહ્યો છે. જીનીવા ૧૯૬૦ ના વ્યાપક પ્રયાસોના કારણે સીમ્પોસીયા, કોન્ફરન્સ અને કોંગ્રેસને દર વર્ષે ગઠીત કરીને કાર્યક્રમો થતા તેનો વિકાસ થયો હતો. વોરસોવામાં ૧૯૬૫ માં સ્થાપના બાદ હાલ તે આઈ.એસ.એસ.એ.નામે કાર્યરત છે. વિવિધ યુનિવર્સિટીમાં તેના સંશોધન કેન્દ્રો છે.

રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર એ પોતાના અભ્યાસમાં શારીરિક શિક્ષણના અભ્યાસો અને જ્ઞાન સાથે તેની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે. શારીરિક શિક્ષણ રમતગમતના ઉદ્ભવ અને તેના વિકાસથી માંડીને વ્યક્તિના વિકાસ ઉપર તેની અસરો સાથે જોડાયેલ બાબતો અને તેમની સમાજ પર થતી અસરોનો અભ્યાસ કરે છે. શારીરિક શિક્ષણ એ વ્યાપક સમાજ વ્યવસ્થાનો જ એક ભાગ છે. અને એથી રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર મુખ્યત્વે તો આ બે શાસ્ત્રો શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્રના સમન્વય પ્રકારનું એક આંતરવિદ્યાકીય

રીતે સંબંધિત શાસ્ત્ર છે.

૧.૫.૩ લૈંગિકતા અને રમત-ગમત

શારીરિક શિક્ષણ પણ વ્યક્તિના વિકાસ ઉપર લૈંગિકતાની શી અસરો પડે છે. શરીર અને સંસ્કૃતિ બને એકબીજા ઉપર કેવી અસરો ઉપજાવે છે. લૈંગિકતાના આધારે કેવી રમતગમતોનું નિર્માણ થાય છે. તેના નિયમો કેવા ઘડાય છે ? શું ભેદ હોય છે ? ભૂતકાળમાં રમતો ઉપર લૈંગિકતાનો શો પ્રભાવ હતો ? હવે આધુનિક સમયમાં લૈંગિકતાની રમત-ગમતોના ક્ષેત્રમાં શું ભૂમિકા છે ? વગેરે પ્રશ્નોનો અભ્યાસ કરે છે જ્યારે સમાજશાસ્ત્ર પણ લૈંગિકતાને લગતા અભ્યાસો કરે છે. ઉપરાંત તેની એક શાખા લૈંગિકતાનું સમાજશાસ્ત્ર પણ આ બાબતોનો ઉડાણપૂર્વક ભર્યો અભ્યાસ કરે છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર તો આવા અભ્યાસો ઉપર અને તેની સામાજિક પરિસ્થિતિઓ ઉપર વધારે અભ્યાસ કેન્દ્રીત કરે છે.^{૧૨-૧૩}

૧.૫.૪ રમત-ગમતની સંસ્કૃતિ અને વિભેદીકરણ

રમત-ગમત ઉપર જેતે સમાજના સાંસ્કૃતિક પાસાઓ અસર કરતા હોય છે. જેમાં રમતગમતો રમવા માટેના સ્થાનો, રમતોપ્રકારો અને ઈમારતો તેમજ સાધનો તેમજ રમવાની પદ્ધતિઓ લોકોના વ્યવસાયો, વર્ગ, રંગ, લૈંગિકતા, સામાજિક પ્રતિષ્ઠા, વૈચારિકતા વગેરે આધારિત ભેદો દ્વારા એક પેટા સંસ્કૃતિનું નિર્માણ કરે છે.^{૧૫} આ રમતગમતની સંસ્કૃતિ નિર્માણ પામે છે. બોકસીંગ, કરાટે વગેરે રમતો પોલીસ કે શસ્ત્ર દળોના વ્યવસાયનો જ એક ભાગ છે. આવી રીતે આજ રમતો બીજા લોકો દ્વારા અલગ પ્રકારે રમાતી હોય છે. શોખથી આ ઉપરાંત આર્થિક-સામાજિક બાબતો પણ અસર કરે છે.^{૧૬} અમુક વર્ગ અમુક રમતો રહે છે. અમુક પ્રકારે અમુક જગ્યાએ રમે છે. વગેરે રમતગમતની સંસ્કૃતિનું નિર્માણ કરે છે. જે સમાજની સંસ્કૃતિનું પેટા સંસ્કૃતિ પાસું છે.^{૧૪} શારીરિક શિક્ષણ પણ રમતગમતના ઉપર અસર કરનારા અર્થવ્યવસ્થાકીય અને સમાજવ્યવસ્થાકીય પાસાઓનો

અભ્યાસ કરે છે અને રમત ગમતો દ્વારા કઈ રીતે સામાજિક સાંસ્કૃતિક વિકાસ કરવો તેનો પણ અભ્યાસ કરે છે અને સ્વાસ્થ્ય સુધાર વગેરે દ્વારા લોકોને પ્રેરે છે. સમાજશાસ્ત્ર પણ આ બધી બાબતોનો કેન્દ્રવર્તી અભ્યાસ કરે છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર સામાજિક દરજ્જા સાથે પ્રજા, ખેલાડી, વિવેચક, પ્રેક્ષક, વિવિધ કક્ષાના લોકો કઈ રીતે રમતગમતને વગેરે અન્ય બાબતો કરે છે તેનો અભ્યાસ કરે છે. આમ સાંસ્કૃતિક પાસાઓ અને પેટા સંસ્કૃતિ જે રમતગમત દ્વારા જૂથ ઘડતર અને આંતરક્રિયાઓ દ્વારા ઉદ્ભવે છે. તેનો શારીરિક શિક્ષણશાસ્ત્ર અને સમાજશાસ્ત્ર અને રમતગમત અને સંસ્કૃતિનું સમાજશાસ્ત્ર ગહન અભ્યાસ કરે છે અને એકબીજાના અભ્યાસો સાથે સંકળાયેલા સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરે છે.

૧.૫.૫ નૃજાતિયતા, રમત-ગમત અને ઓળખ

રમતગમત દ્વારા ઘણા જૂથો અને સમુહો પોતાના હક્કો અને દરજ્જા સમાજમાં સુધારવા અને વધુ સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે રમતગમતના ક્ષેત્રમાં વ્યક્તિગત અને જૂથ ધોરણો દબાવેલા લોકો આ ક્ષેત્ર દ્વારા તેના હક્કો અને ઓળખો મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હોય છે. સાઉથ આફ્રિકામાં કાળાઓ રમતગમતના ક્ષેત્રે મળેલી સિદ્ધી વૈશ્વિક સ્તરે તેમની જાતિ માટે સ્વતંત્રતા મેળવવા કરે છે. તેમની નૃજાતિયતા એક ઓળખ સ્થાપે છે. રમત-ગમત દ્વારા જે ભાગીદારી ઉદ્ભવે છે. તે સમાજમાં વિવિધ પ્રકારની રાષ્ટ્રીય રાજ્ય સ્તરીયે કે પ્રાદેશિક ઓળખ ઊભી કરે છે. સામાજિક સાંસ્કૃતિક પસંદગીઓ પણ જેતે સમાજની નૃજાતિય વૈચારિકતા આધારે રમતોની પસંદગી કરતી હોય છે. જાતિગત અને વારસાગત લક્ષણો પણ અમુક રમતોમાં સામાજિક પ્રેરણા આપતા હોય છે. નિગ્રો લોકો બોક્સીંગ વગેરે રમતોમાં આગળ વધવાથી તેમની ઓળખ ઊભી થઈ છે. મોહમદ અલી જેવા વિશ્વવિખ્યાત બોક્સરે પણ તેનું ઉદાહરણ છે. શારીરિક શિક્ષણ પણ અમુક સમુહો કેવા પ્રકારની રમતગમતો રહે છે. એની ઉપર કેવા પ્રકારની રમતગમતો રમે છે. એની ઉપર કેવા સાંસ્કૃતિક પાસાઓ અસર કરે છે. તેનો તેની સાથે તેમના શારીરિક માળખાઓનો તેમના સાંસ્કૃતિક વારસા અને રાજકીય વિચારધારા બધી બાબતો રમતગમત ઉપર અસર

ઉપજવે છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર પણ આજ અભ્યાસો કરે છે અને શારીરિક શિક્ષણશાસ્ત્રમાં થયેલા અભ્યાસોનો ઉપયોગ કરે છે.^{૧૭}

૧.૫.૬ સામુદાયિક ઓળખો ઊભી કરે છે.

રમતગમતમાં ઘણા રાષ્ટ્રો અને સમુદાયો અમુક રમતોમાં શી રીતે પ્રવેશે છે તે તેના સામુદાયિક જીવનનો કેવી રીતે એક ભાગ બની જાય છે. લોકો આ રમતો સાથે કેવી રીતે ભાવનાત્મક રીતે જોડાય જાય છે અને તેઓ તેના સફળતા શા માટે મેળવે છે તે બધી બાબતો ઉપરાંત કોઈ રમત જે કોઈ સમુદાય કે રાષ્ટ્રની ઓળખ બની હોય અને તે તે રાષ્ટ્રમાં અને તેના ક્ષેત્રમાં નિષ્ફળતા કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે. એવા ક્યા બદલાવ આપવા અને કઈ નવી ઓળખ ઊભી થઈ તે સમાજના જીવન સાથે સંબંધિત છે. બેઝબોલ અમેરિકન મૂલ્યોમાં સમાઈ ગઈ છે. ક્રિકેટ એ ઓસ્ટ્રેલીયન પરંપરામાં સમાયેલી છે. જર્મની ફૂટબોલમાં માહિર છે. તે ઉપરાંત યુરોપીયન ફૂટબોલ લીગમાં યુરોપના મોટાભાગના રાષ્ટ્રો એક સમુદાય તરીકે જોડાઈને એક ઓળખ ઊભી કરે છે. ભારતમાં હોકી એક રાષ્ટ્રીય રમત તરીકે તેની ઓળખ ઊભી કરે છે અને બદલાતા પ્રવાહમાં નિષ્ફળતા પણ પ્રાપ્ત કરે છે. શારીરિક શિક્ષણ પણ આવી બધી બાબતોનો અભ્યાસ કરે છે. રમતગમતના નિયમો અને પદ્ધતિઓ તથા બદલાતા પ્રવાહમાં નિષ્ફળતા પણ પ્રાપ્ત કરે છે. શારીરિક શિક્ષણ પણ આવી બધી બાબતોનો અભ્યાસ કરે છે. રમતગમતના નિયમો અને પદ્ધતિ તથા શિસ્ત બદલાતા સમયમાં કઈ રીતે અનુકૂલન સાધીને રમત ટકી રહે છે તેનો અભ્યાસ કરે છે. સમાજશાસ્ત્ર પણ સામુદાયિક ઓળખો જેને સમુદાયની સ્થાપિત થતી હોય તેની પ્રક્રિયાનો અભ્યાસ કરે છે. જ્યારે રમતગમત દ્વારા પ્રસ્થાપિત થતી ઓળખ અને ભાવનાત્મક એકતા એ રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્રની મહત્વપૂર્ણ વિષયવસ્તુ હોવાથી બંને શાસ્ત્ર આંતરસંબંધિ છે અને આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસ દ્વારા વધારે કાર્ય થઈ શકે છે.^{૧૮}

૧.૫.૭ વિચલન અને રમત-ગમત

ઘણીવાર રમતગમતમાં વ્યક્તિ કે સામુહિક ધોરણે વિચલિત વ્યવહારો થતા હોય છે. જેમાં આર્થિક દબાવો, સામાજિક પ્રતિષ્ઠા અને સામેવાળાને ગમે તે ભોગે હરાવાની માનસિકતા વગેરેના કારણે રમતગમતમાં જે નૈતિક નિયમો અને માર્ગદર્શિકાઓ હોય છે. તેનો ભંગ કરી રમતગમતના ક્ષેત્રે વિચલિત વર્તન કરવામાં આવતું હોય છે. આવા વર્તનોમાં રમતવિરો, તેમના માર્ગદર્શકો, વ્યવસ્થાપકો અને પ્રેક્ષકો પણ આવા વ્યવહારો કરતા હોય છે. સામાવાળા હરિકોની નકારાત્મક ટિકાઓ કરી ઉશ્કેરવા, ખોટી પદ્ધતિઓ વાપરવી ખરાબ રીતે રમતો રમવી, નશાકાર પદાર્થો દ્વારા જાત મેળવવી^{૧૯} વગેરે આવા વિચલિત વ્યવહારો થતા હોય છે. ઉપરાંત હિંસા આચરવી અને સામેના કોઈ રમતવીરને ઘાયલ કરી તેને હરાવા^{૨૧} વગેરે અનેક રમતગમતના ક્ષેત્રે થતી નિયમ ભંગ બાબતોને ઘટનાઓ સમાજ-સાંસ્કૃતિક નિયમોનો પણ ભંગ કરતી હોય છે.^{૨૦} શારીરિક શિક્ષણ શાસ્ત્ર આવી બાબતોનો ગંભીર રીતે શિસ્ત સંબંધી શિક્ષા અને શિક્ષણ પદ્ધતિના એક વિષય તરીકે અભ્યાસ કરતી હોય છે. કેવી રીતે લોકોને જાગૃત અને શિક્ષિત કરી અને આવા વિચલનો રમતગમતમાંથી દૂર કરીને માનવીનો શારીરિક, માનીસ્ક વગેરે તમામ પ્રકારનો વિકાસ કરવો, તે સાથે સમાજમાં થતા બધા વિચલનો સમાજશાસ્ત્રની અભ્યાસ વસ્તુમાં અગત્યતા ધરાવે છે અને રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર રમતગમત અને સામાજિક વિચલન ઉપર ખુબ ઉડાણથી કાર્ય કરે છે.

૧.૫.૮ વૈશ્વિક નૈતિક મુદ્દાઓનું નિર્માણ

રમતગમતોમાં થતા નશાકારક માદક પદાર્થોના ઉપયોગો, હિંસાઓ, ખરાબ વર્તનો, નિયમોની છેડછાડ વગેરે રમતોના વિસ્તાર સાથે આજે વૈશ્વિક નૈતિક મુદ્દાઓ વૈશ્વિક સમાજ તરફ ધ્યાનમાં લાવે છે. વિવિધ રમતોમાં થતી ગેરરીતિઓને રમતો અનેક દેશોમાં રમાતી હોવાથી બધાને એક સાથે એક સમાન મંચ પર કાર્ય કરવા પ્રેરે છે.^{૨૨} શારીરિક

શિક્ષણ પાણ આવા વૈશ્વિક નૈતિક મુદ્દાઓને વિદ્યાર્થીઓની આંચારસંહિતા ઘડવા માટે ઉપયોગમાં લે છે અને અભ્યાસો કરે છે. સમાજશાસ્ત્ર પાણ આવી અભ્યાસ કરે છે. વિવિધ નૈતિક ખ્યાલો જુદા જુદા દેશોમાં અલગ હોવા સાથે વિવિધ સમુદાયો અને સંસ્કૃતિઓ પાણ જ્યારે કોઈ વૈશ્વિક રીતે રમાતી રમતોમાં જોડાય છે. ત્યારે તેને લગતા નૈતિક મુદ્દાઓ તેના સમાજનો પાણ ભાગ બને છે. આમ વૈશ્વિક રીતે એક સમાન મુદ્દાઓ ઉપર લોકોને કાર્ય કરવા પ્રેરે છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર પાણ જેતે રમતગમતોના જેતે સમાજમાં દાખલ થવાથી અને તેમાં વિસ્તરીત થવાથી તેમાંશું બદલાવ આવે છે તે જાણવા પ્રયત્ન કરે છે. તે સાથે જેતે રમતગમત સાથે જોડાયેલા વૈશ્વિક મુદ્દાઓ પાણ તે સમાજ વ્યવસ્થામાં દાખલ થઈ તેની સામાજિક અસરકારકતા ઉભી કરે છે. આમ બંને શાસ્ત્રો એકબીજા સાથે સમાન મુદ્દાઓ હોવાથી આંતર સંબંધિત થઈ જાય છે.

૧.૫.૮ સામાજિક સહકાર વધારવા

વિવિધ રમતોના આયોજન દ્વારા વિવિધ પ્રકારની સામાજિક-આર્થિક પરિસ્થિતિઓમાં વિભાજિત લોકોને જાતિ, ધર્મ, રંગભેદ, વર્ગ, વૈચારિકતા વગેરે તમામ ભેદો દૂર કરી એક સાથે જોડી તેમની વચ્ચે એક જૂથ તરીકેની ભાવના પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવે છે. બ્રિટીશ ફૂટબોલ ટીમ રમતી હોય ત્યારે દરેક બ્રિટીશરો આ તમામ ભેદો ભૂલાવી એક જૂથ હોવાથી ભાવનાનો સ્વીકાર કરે છે. વિવિધ ટ્રોફીઓ સામાજિક સદભાવ વિકસીત કરવા રમાડાયા છે. ક્રોમ વેલ્થ ગેમ્સ, ઓલ્યમ્પિક ગેમ્સ વગેરે દુનિયાના જુદા જુદા દેશોને એકબીજાની પાસે લાવે છે.^{૨૪} તેમની વચ્ચે વિચારો અને સંસ્કૃતિના આદાન-પ્રદાનની તકોને પૂરી પાડી વૈશ્વિક સમાજમાં સહકાર વધારે છે.^{૨૫} શારીરિક શિક્ષણનો એક હેતુ એ પાણ છે કે લોકોને રમત-ગમત દ્વારા સાથે સહારભરી રીતે રહેતા શીખવવાનો અને સમાજશાસ્ત્ર પાણ આ બાબત ઉપર વધારે ભાર મૂકે છે. રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર રમતો દ્વારા સમાજમાં કેવી રીતે લોકો એકબીજાથી નજીક આવી શકે અને સમજી શકે જેથી સહકાર કેળવાય તેનો અભ્યાસ કરે છે.

૧.૫.૧૦ ઉપસંહાર

શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર બંને શાસ્ત્રો સમાજ કલ્યાણ કે સામાજિક વિકાસને વરેલા છે. શારીરિક શિક્ષણ રમતગમતો દ્વારા લોકોને મૂલ્યો, ધોરણો અને આરોગ્ય વિષયક બાબતોનું જ્ઞાન આપી વ્યક્તિનો શારીરિક અને બૌદ્ધિક વિકાસ સાથે સમાજનો વિકાસ કરે છે. સમાજશાસ્ત્ર અને રમતગમતનું સમાજશાસ્ત્ર એ પાણ સામાજિક કલ્યાણના ધ્યેય માટે કાર્યરત છે. આથી બંને શાસ્ત્ર આંતરસંબંધિત છે.

૧.૬ ઉપસંહાર

વર્તમાન સમયમાં આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસોનો પ્રવાહ વધ્યો છે. કારણ કે હાલના વૈશ્વિક સમાજમાં જટીલતામાં વધારો થવાથી એક વિષય સાથે અનેક બાબતો અને પરિબળો જોડાયેલા હોય છે. જે કોઈ એક વિદ્યાકીય શાસ્ત્ર દ્વારા અભ્યાસ કરી સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હવે શક્ય નથી. આમ આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસ દ્વારા અનેક વિદ્યાકીય શાસ્ત્રો દ્વારા અભ્યાસ કરવાથી આ મર્યાદાઓ દૂર થઈ સમગ્રલક્ષી સઘન અભ્યાસો થઈ શકે છે. શારીરિક શિક્ષણ અને રમતગમતનો સમાજ સાથેનો સંબંધ એ રીતે જોડવામાં આવેલ છે. જેથી તેઓ સમાજવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિ વડે અભ્યાસ થઈ શકે. આ સાથે રમતગમતો અને શારીરિક શિક્ષણ ઉપર ઈતહાસિક રાજકીય અને આર્થિક બાબતો સાથે સામાજિક-સાંસ્કૃતિક તથા મનોવૈજ્ઞાનિક બાબતો અસર કરનારી હોય છે. રમતગમતના ક્ષેત્રમાં જેવા પ્રકારની સમસ્યાઓ જેવા મળે છે. તેવી જ સમસ્યાઓ સમાજ વ્યવસ્થામાં પાણ જેવા મળે છે. આમ બંને શાસ્ત્રનો આખરી હેતુ સમાજના સભ્યો એવા માનવોને સમજવા અને તેનો વિકાસ કરવો છે માટે બંને આંતરવિદ્યાકીય રીતે આંતરસંબંધિત છે.

○ संदर्भसूचि

1. Robert N. Singer (1972). Physical Education : An Interdisciplinary approach
2. Aurburg Tanya (2006). Becoming Interdisciplinary : An Introduction to innterdisaplinory studies. 2nd edition, New york : Kendall/hunt Publishing
3. Klein Julie Thompersion. (1990). Interdisaplanarty : History thesry and practice detract : Mayne state university .
4. Furture directions for performance related sports science research : an interdisapinary approach. I burnity . P.M. More D.M. Milkinson Journal of sports science - 1994.
5. Disaplanary Hegemony meets interdisaplanary assendancy : Can interdiraplanary/intergrative studies survie and of so how ? henry stuard issues in inter grative studies - 2005
6. Practceang interdisaplanary peter weingart and ncco stehr university of tsronto press - 2000
7. The interdisaplanary perspectives of the contemporary post non dasslcal sociology by valentan nemirsny .
Publisher by : the international journal of interdisplinary social seicnce.
8. Sociology of sport, Edwards H. dorrey press. 1973.

9. Sport in society : issues and controversies, coskley Jay J. 8th editions borton MA : McGraw-hall, 2004.
10. Applied sociology of sport andrew yannakis sursn L Greendorfer, 1992.
11. Sport and social Srder : contributions to the rsaslogy of sport, D.W. ball, J.W . Lay, Werley publishing company , 1975.
12. Gender, sport science, selected wrutings of rsberta J. Park. Edited by J.A. Mangan, Patrica vertinsky published by resulted, 2008.
13. Sport and gender in canada young keven and phipip whiter 2nd edition, dsn Mills An : ford university press. 2007.
14. Games, sport and authors dyck nsel Oxford, 2000.
15. Disaplining Bodies in the gymnasium sherry mckay patruaa vertinsky, J.A. Mangan Rsutledge, 2004.
16. Games and empures, Msdern sports and autural imperlalism, Guttmann allen, NY : columbia university press, 1994.
17. Ethnicty, sport identity struggles for status edited by andrew rutchie rsutleged publication, 2004.
18. National inentity and gbbal sport events : auture, politics and spectacle in the emypies and the foortball world cup. T omulson Alan and Hristspher Y oung. 2006.

19. Sport health and drugs : A critical sociology prespective
waddington Wan, NY : E & FN spon.
20. New perspectives on sport and deviance consumptism,
performinity and social central term crabbe, tony B.
Blockrhow, 2004.
21. Urolence and sport michael D snuth sports & recreation, 1983.
22. Doping in sport, glatal ethical issues, Angela J. Rachendra
for hong, J.A. Manganbsria Mayumdor , Rrutledge. - 2007
23. Football and community in the global context studies in theory
and practice adam bronm tim crabbe gaven mellor J.A.
Mangantoria magnmdar, Work Routledge. - 2008
24. British Football & Social Exchusion Stephen wagg, Reutledge,
2004.
25. Bardarians, gentlemen and players : A sociological study of
the development of rugby football, dunnung eric and Kenneth
sheard NY : Routledge. - 2005.

પ્રકરણ-૨**શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષયક બાબતો વિશેની સભાનતા**

- પ્રસ્તાવના
- ૨.૧ શારીરિક શિક્ષણ ઉદભવ વિષેની સંકલ્પના
- ૨.૨ અર્વાચીન ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણ
- ૨.૩ શારીરિક શિક્ષણ અને સામાન્ય જનસમાજમાં આરોગ્ય વિશેની સામાજિક સભાનતાનો વિકાસ
- ૨.૪ સમાજમાં પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ-આરોગ્ય વિષેના વિવિધ ખ્યાલ
- ઉપસંહાર

પ્રકરણ-૨

શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષયક બાબતો વિશેની સભાનતા

○ પ્રસ્તાવના

પ્રસ્તુત શોધકાર્ય-વિષય બે અલગ વિદ્યાશાખાઓના સંયોજનનો નમ્ર પ્રયાસ છે. પ્રવર્તમાન સમયગાળામાં શિક્ષણ હવે વ્યાપક જરૂરિયાતના આધાર પર સમગ્રદર્શી ભુમિકા ધરાવે છે. પ્રવર્તમાન સમયમાં માત્ર ને માત્ર શુદ્ધ કે સૈદ્ધાંતિક સંશોધન હવે ભૂતકાળ બની રહેવાના છે.

સામાજિક વિજ્ઞાન, માનવ વિજ્ઞાન, શારીરિક શિક્ષણ, આરોગ્યલક્ષી વિજ્ઞાને હવે અનેક સાથે રહીને શોધકાર્ય કરવું પડે તેવી આવશ્યકતા ઉભી થઈ છે અને તો જ સંશોધન સમાજ સ્વીકાર્ય (અહીં સમાજનો અર્થ સમાજની વ્યવસ્થાપન (આર્થિક) બાબતો એમ સમજવો) બનશે તે સ્વરૂપની પદ્ધતિ, અભિગમ, પ્રયુક્તિનો આવિષ્કાર કરવો પડશે. પશ્ચિમના રાષ્ટ્રમાં આ સ્વરૂપના સંશોધનોની શરૂઆત થયાને ખાસ્સો સમય થયો છે, એ સંશોધનને આપણે પણ અનુસરવું પડશે.

શારીરિક શિક્ષણ એ માત્ર હવેના સમયમાં માત્ર માનવદેહ (હ્યુમન) પુરતુ મર્યાદીત નથી, પરંતુ માનવીના સંપૂર્ણ ભૌતિક, માનસિક અને સામાજિક કલ્યાણની સભાનતા અને સંકલ્પના શારીરિક શિક્ષણ સાથે સંકળાયેલી છે.^૧

૨.૧ શારીરિક શિક્ષણ ઉદભવ વિષેની સંકલ્પના

સામાન્ય રીતે કોઈપણ વિજ્ઞાનનો ઉદભવ માનવસમાજ જેટલો જ જુનો હોય છે, એ બાબત અલગ છે કે દરેક વિજ્ઞાન તેના કાળ-ક્રમ પ્રકારે એક ચોક્કસ ભુમિકા સાધી શક્યુ અને ક્રમશઃ તેનો વિકાસ થયો. વિશ્વમાં (જે કે ભારતમાં તે અગાઉ) ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ બાદ લગભગ તમામ વિજ્ઞાન શાખા ઉદ્ભવી-વિકાસ પામી.

જીવન જીવવા માટે સ્વસ્થ અને સશક્ત શરીર સૌથી અગત્યની અને આધારભૂત બંધારણ છે. આપણા વેદમાં 'સર્વે ભવન્તુ સુખિનઃ સર્વે સન્તુ નિરામયા' બધાજ લોકો સુખી અને નિરોગી રહે તેવી ઉચ્ચ ભાવના વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણનો ઇતિહાસ ખૂબજ પ્રાચીન છે, વિશ્વનો 'યોગવિદ્યા'ની દેન, હોકી, અમુક પ્રકારની એથલેટીક્સ રમતો ભારતની જ છે. જે કે આજે ભારતમાં સર્વાધિક લોકપ્રિય ક્રિકેટની રમતનો શ્રેય બ્રિટીશ લોકોને જાય છે, એટલું જ નહીં પણ વિધિવત રીતે શારીરિક શિક્ષણની તાલીમ આપતી સંસ્થા શરૂ કરવાનો શ્રેય પણ વાય.એસ.સી.એ. (Young men's christian Association) સંસ્થાને જાય છે.

પ્રસ્તુત મુદ્દામાં અહીં શારીરિક શિક્ષણ વિષેની સંકલ્પના સામાજિક વિજ્ઞાનના સંદર્ભમાં શું હોય શકે તે બાબતની ચર્ચા કરવાનો આશ્રય છે.

'સામાજિક વિજ્ઞાન અને અન્ય વિજ્ઞાન મુળભૂત રીતે માનવીય સુખાકારી અને સમાજના સંગઠનને કેન્દ્રમાં રાખવાનું પ્રયોજન કરે છે.'^૨

શિક્ષણની વિવિધ કક્ષામાં, વિવિધ વિદ્યાશાખામાં પ્રારંભથી અંત સુધી બે વિષયો નક્કી જ હોય છે અને તે લગભગ સાર્વત્રિક છે.

૧. કોઈપણ ભાષા

૨. રમત-ગમત કે જે તે શારીરિક શિક્ષણ તરીકે પરિભાષિત કરવામાં આવે છે.

ઉપર્યુક્ત બાબતમાં જ શારીરિક શિક્ષણના ખ્યાલ સમાયેલો છે કે જેમાં શરીરની સુખાકારી, આરોગ્ય, સ્વસ્થતા, સામાજિક વ્યવસ્થાપન જેવી સંકલ્પના રહેલી છે.^૩

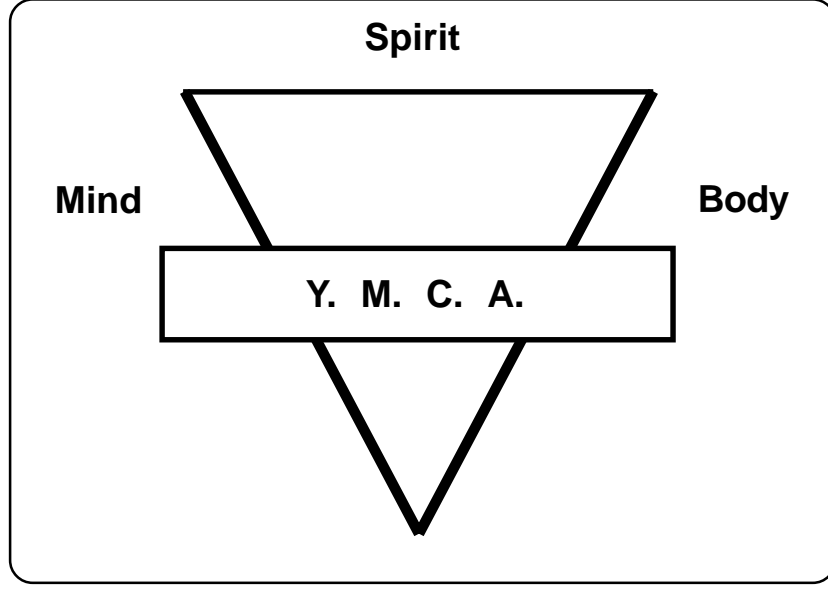
સામાજિક વિજ્ઞાન અને શિક્ષણની વિદ્યાકીય બાબતમાં વિશ્વની વિવિધ વિદ્યાલયોએ શારીરિક શિક્ષણને પોતાની સમજ અને વ્યવસ્થાપનના પાયા પર અલગ-અલગ વિદ્યાશાખા

સાથે સંલગ્ન કરેલા છે.

સમાજશાસ્ત્રમાં એક મહત્વના અભ્યાસમાં 'સંસ્કૃતિ' રહેલી છે, સંસ્કૃતિને લગતા સમાજશાસ્ત્રમાં અનેકવિધ અભ્યાસ થયેલા છે, સાથોસાથ આ પ્રકારના અભ્યાસનો પાયો નૃવંશશાસ્ત્ર સાથે પણ રહેલો છે.^૪

બ્રાન્ડમેયર અને એલેક્ઝાન્ડર^૫ બાસ્કેટ બીલના ભાગને (રમતને) પૌરાણિક મહત્વ આપે છે, પ્રસિદ્ધ સમાજશાસ્ત્રી આઈ.પી.દેસાઈ 'Crafte of Sociology'માં^૬ ફી ક્રિકેટની વાત કરે છે, વિવેકાનંદ^૭ ગીતાના ઉપદેશ પહેલા ક્રુટબોલ રમવાની વાત કરે છે, સંક્ષિપ્તમાં સામાજિક વિજ્ઞાન રમત-ગમત અને શારીરિક શિક્ષણ કેટલી હદ સુધી સંલગ્ન છે, આવશ્યક છે. દશવિ છે મહત્વની બાબત એ રહેલી છે કે આ પ્રકારના અભ્યાસો થવા જોઈએ.

લંડનના જયોર્જ વિલીયમ્સે વાય.એમ.સી.એ. (Young men's christian Association) ની ૧૮૪૧માં સ્થાપના કરી હતી. શરૂઆતમાં આ મંડળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ધાર્મિક પ્રચાર હતો અને તેથીજ સમૂહ પ્રાર્થના, બાઈબલ વાચન, તથા ધાર્મિક વિધિઓ પર વિશેષ ભાર મુકવામાં આવતો હતો. ત્યારબાદ યુવકોને આકર્ષવા માટે આ મંડળે કેટલીક ખેલકૂદ અને રંજન પ્રવૃત્તિઓ દાખલ કરી અને આ પ્રવૃત્તિઓને યુવકો તરફથી સારો અને વ્યાપક સહકાર પણ મળ્યો, આ રીતે ધીરે ધીરે વાય.એમ.સી.એ. એક આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાનું મંડળ બની ગયું. આ મંડળની શાખાઓ વિશ્વના દરેક દેશમાં ખોલવામાં આવી, આ મંડળે સંસ્થાના પ્રતીક તરીકે ઉંધો લાલ ત્રિકોણ સ્વીકાર્યો જેની ત્રણ બાજુઓ આત્મા (Spirit) મન (Mind) તથા શરીરની (Bodi) પ્રતિક છે. (જુઓ વાય.એમ.સી.એ.નું પ્રતિક)

આ પ્રતિક સૂચવે છે કે આત્મા, મન તથા શરીર એકી સાથે સંકળાયેલા છે એ જુદા નથી, તેથીજ વાય.એમ.સી.એ. દ્વારા શરીર, મન તથા આત્માના વિકાસ માટે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓની સાથે સાથે ઘણી શારીરિક શિક્ષણ, રમતગમત અને રંજનની પ્રવૃત્તિઓ પોતાના કેન્દ્રો પર શરૂ કરવામાં આવી. વિશ્વકક્ષાએ ૧૮૮૭માં સ્પ્રિંગફીલ્ડ કોલેજ ઓફ ફીઝિકલ એજ્યુકેશન તથા ૧૮૯૦માં જ્યોર્જ વિલિયમ્સ કોલેજ ઓફ ફીઝિકલ એજ્યુકેશન શરૂ કરવાનું શ્રેય પણ વાય.એમ.સી.એ.ને ફાળે જાય છે, એટલું જ નહીં પણ વિશ્વને ‘બાસ્કેટ બોલ’ તથા ‘વોલીબોલ’ ની રમત પણ આ કોલેજની દેન છે.

ભારતમાં પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછી શારીરિક શિક્ષણની વિધિવત તાલીમ આપતી સંસ્થાની વિશેષ જરૂરિયાત જાણાતા વાય.એમ.સી.એ. આ અંગે સૌપ્રથમ પહેલ કરી અને આ રીતે ભારતમાં ૧૯૨૦માં ચેન્નાઈ (મદ્રાસ-તામિલનાડુ પ્રોવિન્સન) મુકામે ભારતની સૌ પ્રથમ ‘વાય.એમ.સી.એ. કોલેજ ઓફ ફીઝિકલ એજ્યુકેશનની શરૂઆત થઈ. ભારતમાં આ સંસ્થા શરૂ કરી શારીરિક શિક્ષણ તથા રમતગમતનું જે માળખું દેખાય છે તેનું આયોજન મોટાભાગે સંસ્થામાંથી ઉત્તીર્ણ થયેલ લોકો દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું છે, આ રીતે ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણ તથા રમતગમત ક્ષેત્રે પાયાનું કામ વાય.એમ.સી.એ. કર્યું છે.

૨.૨ અર્વાચીન ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણ

અર્વાચીન ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણનો આધાર આપણી પ્રાચીન રમત-ગમતની પરંપરાઓથી શરૂ થઈ પ્રવર્તમાન આધુનિક આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરની સુવિધા સુધી અર્વાચીન ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ અને વિકાસ થયેલો જોવા મળે છે. આ સ્તર વ્યાપ આજે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરની ઓલમ્પીક જેવી એશિયાડ ગેમ્સ કે ક્રિકેટ સર્વોત્તમ સ્પર્ધા આપણા દેશમાં આયોજન કરવા માટે સક્ષમ બન્યા છીએ.

જો કે, એક બાબત સ્પષ્ટ છે કે રમત-ગમત જગતમાં આપણો પ્રવાહ પ્રાદેશિક અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ક્રિકેટ તરફ વધુ જોવા મળે છે. તેમ છતાં વૈશ્વિક કક્ષાએ ક્રિકેટ સિવાયની રમતમાં પણ ભારતે સારી એવી નામના મેળવી છે. વર્ષો પર્યંત હોકી, દોડ, તીરંદાંજી, વેઈટ લીફ્ટીંગ જેવી સ્પર્ધામાં આપણે ક્રમશઃ ચંદ્રકો પ્રાપ્ત કર્યા છે, હોકીમાં ટીમની સ્તરે અને દોડ, તીરંદાંજીમાં વ્યક્તિગત સ્તરે ક્રમાંક મેળવ્યા છે.

ભારતમાં સ્વતંત્રતા બાદ સર્વાંગી સમગ્ર શિક્ષણને નવેસરથી વિચારવાનો પ્રારંભ થયો જે તે સમયની અને વર્તમાન સમયની આવશ્યકતા પણ હતી. સમગ્ર શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં આમૂલ પરિવર્તન અને શિક્ષણની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓને એક બીજા સાથે જોડવાના પ્રયાસો પ્રારંભથી જ થતા રહ્યા છે.

શારીરિક શિક્ષણ સામાન્ય શિક્ષણનું અભિન્ન અંગ હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે શારીરિક શિક્ષણમાં ફેરફાર કરવાની પણ સરકારને પણ ફરજ પડી. સ્વતંત્ર ભારતમાં બંધબેસતી અને યોગ્ય શિક્ષણ પ્રાણાલી તૈયાર કરવાની મુખ્ય જવાબદારી કેન્દ્ર સરકારની હોવાથી બીજી પંચવર્ષીય યોજનામાં રાષ્ટ્ર કક્ષાએ શારીરિક શિક્ષણની તાલીમ સંસ્થા શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું.

પ્રારંભમાં કેન્દ્ર સરકારે શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ વધે તેમ જ શારીરિક શિક્ષણનું વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી જ્ઞાન મળે, કુશળ શિક્ષક, આચાર્ય અને રમતવીર યોગ્ય રીતે તાલીમ

મેળવી શકે એ આશ્રયથી શારીરિક શિક્ષણની તાલીમી સંસ્થાનો પ્રારંભ કર્યો, જેનો સંક્ષિપ્ત પરિચય નીચે મુજબ છે.

૧. એલ.એન.આઈ.પી.ઈ. (ગ્વાલિયર) (લક્ષ્મીબાઈ નેશનલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ફીઝીકલ એજ્યુકેશન)

(સેન્ટ્રલ ઝોન)

ભારતમાં ૧૯૫૭માં થયેલ ‘સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ’ની શતાબ્દીની ઉજ્જ્વળી થતી હતી તે સમયે આ સંસ્થા સ્થપાઈ હતી. ભારતની મહાન વીરાંગના મહારાણી લક્ષ્મીબાઈનું મૃત્યુ ગ્વાલિયરમાં થયું હતું અને આ મહાન વીરાંગનાના નામ ઉપરથી આ સંસ્થાનું નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.

આ સંસ્થાની શરૂઆત ભારત સરકારના શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા ૧૯૫૭માં ત્રણ વર્ષમાં બી.પી.ઈ. (બેચરલ ઓફ ફીઝીકલ એજ્યુકેશન) કોર્સથી કરવામાં આવી હતી, તે સમયે શારીરિક શિક્ષણમાં ત્રણ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ ચલાવતી તેમજ શારીરિક શિક્ષણમાં ડિગ્રી આપતી આ એકમાત્ર સંસ્થા હતી. ૧૯૬૩થી તેમાં બે વર્ષના એમ.પી.ઈ. (માસ્ટર ઓફ ફીઝીકલ એજ્યુકેશન) કોર્સની શરૂઆત કરવામાં આવી. ૧૯૬૧થી બહેનોને પણ પ્રવેશ આપવાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.

ભારતમાં આધુનિક શારીરિક શિક્ષણના ભીષ્મપિતામહ સમાન ગણાતા પદ્મશ્રી ડો.પી.એમ.જેસેફના નેતૃત્વ હેઠળ આ સંસ્થાએ પ્રગતિ સાધી કરી હતી.‘

આજે આ સંસ્થા પાઠ્ય આદર્શ મેદાનો, પ્રમાણભૂત સાધનો (આંતરરાષ્ટ્રીય માપદંડ મુજબ) સિન્ડર ટ્રેક, સ્વિમિંગ પુલ, જિમ્નેશીયમ, ઓડોટોરિયમ, સ્કવોશ કોર્ટ, સ્પોર્ટ્સ મ્યુઝીયમ, લેબોરેટરી, લાયબ્રેરી, હોસ્ટેલ (ભાઈ-બહેન, કીચન, ઈન્ડોર ક્રિકેટ પીચ વગેરેની સંપૂર્ણ સગવડ છે. આ ઉપરાંત હોસ્પિટલની સગવડતા પણ ધરાવે છે.

આ સંસ્થામાં ૧૯૭૩થી પ્રથમવાર એમ.પી.ઈ.નો (સમરકોર્સ) કોર્સ શરૂ થયો. ૧૯૮૦થી એક વર્ષના એમ.ફીલ. (માસ્ટર ઓફ ફીલોસોફી) કોર્સનો પ્રારંભ થયો. આ સંસ્થામાં પીએચ.ડી.ની સંપૂર્ણ સુવિધાઓ છે. સંસ્થાના પુસ્તકાલયમાં ૩૦૦૦૦થી પણ વધારે પુસ્તકો છે.^૯

આ સંસ્થાની પ્રગતિને ધ્યાનમાં રાખી ૧૯૮૨માં આ સંસ્થાને ‘ઓટોનયસ કોલેજ’ તરીકે માન્યતા આપી હતી. વર્તમાન સમયમાં શારીરિક શિક્ષણ ક્ષેત્રે ભારતની વિશેષ પ્રકારની એકમાત્ર સંસ્થા હોવાથી યુ.જી.સી.એ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૮૫ થી ‘ડીઝ’ યુનિવર્સિટીનો દરજ્જો આપ્યો છે, તે સમગ્ર શારીરિક શિક્ષણ ક્ષેત્રે કામ કરનારા માટે ગૌરવની વાત છે.

આજે આ સંસ્થા ‘સ્પોર્ટ્સ ઓથોરીટી ઓફ ઈન્ડીયા’, યુજીસી, તથા સાંસ્કૃતિક ખેલકૂદ અને યુવા મંત્રાલય નવી દિલ્હીની દેખરેખ હેઠળ કાર્ય કરે છે. આ રીતે સાચા અર્થમાં એલ.એમ.આઈ.પી.ઈ., ગ્વાલિયર શારીરિક શિક્ષણ ક્ષેત્રે ફક્ત ભારતની જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર એશિયાખંડની એક અગ્રગણ્ય સંસ્થા બની ગઈ છે.

૨. વાય.એમ.સી.એ. કોલેજ ઓફ ફીઝિકલ એજ્યુકેશન (ચેન્નાઈ)

(યંગ મેન્સ ક્રીશ્ચિયન એસોસિએશન કોલેજ ઓફ ફીઝિકલ એજ્યુકેશન)

(સાઉથ ઝોન)

જ્યારે ભારતમાં તાલીમ પામેલા વ્યાયામ શિક્ષકો ન હતા ત્યારે મોટાભાગે શાળાઓમાં પહેલવાન, જિમ્નાસ્ટ, લશ્કરમાંથી નિવૃત્ત થયેલ સૈનિકો ‘વ્યાયામ શિક્ષક’ તરીકેની સેવાઓ આપતા હતા. આ શિક્ષકો શારીરિક રીતે સશક્ત તેમજ જાણકાર હતા પરંતુ ‘શિક્ષણના સિદ્ધાંતો’થી અજાણ હતા. શારીરિક શિક્ષણ, શિક્ષણનું જ અભિન્ન અંગ હોવાથી વ્યાયામ શિક્ષક પણ ‘શિક્ષણના શાસ્ત્ર’ ના સિદ્ધાંતોથી વાકેફ હોય તે અનિવાર્ય હતું. એટલે અન્ય વિષયના શિક્ષકો માટે જે પ્રકારની તાલીમની વ્યવસ્થા છે તે પ્રમાણે

જ વ્યાયામ શિક્ષકો માટે પણ હોય તે ઈચ્છનીય છે. ભારતની આ જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લઈ ૧૯૨૦માં ચેન્નાઈ મુકામે વાય.એમ.સી.એ. વ્યાયામ શિક્ષકોને તાલીમ આપવા માટેની કોલેજની શરૂઆત કરી. આ રીતે ભારતમાં સૌપ્રથમ શારીરિક શિક્ષણની તાલીમી સંસ્થાનો પ્રારંભ થયો.

આજે આ સંસ્થાની ગણના આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનોમાં થાય છે.

૩. એચ.વી.પી.એમ. ડિગ્રી કોલેજ ઓફ ફીઝીકલ એજ્યુકેશન (અમરાવતી)

(હનુમાન વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ)

ઉપર્યુક્ત, મંડળની શરૂઆત બે વૈદ્ય ભાઈઓ પં.અંબાદાસ પંત વૈદ્ય અને અનંત કે. વૈદ્યે ૧૯૧૪માં અમરાવતી મુકામે કરી હતી. રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ શારીરિક શિક્ષણ અને રમતગમતના વિકાસમાં આ મંડળનો ફાળો ખૂબજ મહત્વપૂર્ણ રહ્યો છે.

ભારતીય વ્યાયામ પદ્ધતિને જળવી રાખવામાં તથા તેને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષા સુધી પહોંચાડવામાં આ મંડળનો ફાળો અકલ્પનીય રહ્યો છે. ૧૯૩૬માં બર્લિન ઓલિમ્પિકમાં ‘ભારતીય વ્યાયામ પદ્ધતિ નિદર્શન’ માટે આ મંડળની ટીમને વિશેષ આમંત્રણ મળેલું અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે આ મંડળે ભારે ચાહના મેળવી હતી. યુરોપના વિવિધ રાષ્ટ્રમાં પણ પ્રતિભાશાળી દેખાવ રહ્યો હતો. ભારતની રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં (આઝાદી માટે) આ સંસ્થાના કાર્યકર્તાઓએ અગત્યની ભૂમિકા ભજવી હતી.

આજે આ મંડળ દ્વારા સંચાલીત ‘ડિગ્રી કોલેજ ઓફ ફીઝીકલ એજ્યુકેશન’માં ચાર પ્રકારના રેગ્યુલર અભ્યાસક્રમો ચાલે છે.

૧. એમ.પી.ઈ.

૨. બી.પી.એડ.

૩. બી.પી.ઈ.

૪. ડી.વાય.એડ.

આ ઉપરાંત આ કોલેજમાં એમ.ફીલ તથા પીએચ.ડી.ની સગવડતા છે. દર વર્ષે આ કોલેજ દ્વારા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાના સેમીનાર તથા વર્કશોપનું આયોજન કરવામાં આવે છે. આજે એચ.વી.પી.એમ. કોલેજ ઓફ ફિઝીકલ એજ્યુકેશન, અમરાવતીની ગણના રાષ્ટ્રીય કક્ષાની કોલેજોમાં થાય છે.

○ ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ (રાજપીપળા)

‘શ્રી છોટુભાઈ પુરાણી વ્યાયામ મહાવિદ્યાલય’

‘શ્રી છોટુભાઈ પુરાણી ડીગ્રી કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન’

(પશ્ચિમ ઝોન)

શરીર સેવા માટે, રાષ્ટ્ર માટે, જીવનના ઉચ્ચતમ આદર્શ માટે એ જેનો મુદ્રાલેખ છે તે ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળની શરૂઆત શ્રી લક્ષ્મીનાથ વ્યાયામ શાળાની સ્થાપનાથી ૧૯૦૯માં વડોદરામાં થઈ હતી. છોટુભાઈ પુરાણી મૃત્યુપર્યંત આ મંડળના પ્રમુખ રહ્યા હતા, આજે ગુજરાતમાં તેમના નામ તળે અનેકવિધ શારીરિક ક્ષમતાના સંદર્ભમાં સ્પર્ધાઓ યોજાય છે.

વ્યાયામ ક્ષેત્રે ગુજરાતને માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા આપે તેવા કાર્યક્રમો હાથ ધર્યા છે.

આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ ગુજરાતના યુવાનો અને યુવતીઓને આરોગ્યવાન, બળવાન, નીડર, સાહસિક અને ચારિત્ર્યવાન બનાવી તેમનામાં દેશપ્રેમ અને સેવાની ભાવના કેળવવાનો હતો, આ મંડળ દ્વારા આજે વ્યાયામ ક્ષેત્રે ઘણી પ્રવૃત્તિઓ થાય છે.

ગુજરાતની પ્રજા વિશેષ કરીને યુવાનોનું સાહસ પ્રત્યેના અભિગમનો વ્યાપ વધે તે

પ્રકારે આ સંસ્થામાં સમાજકરણ થાય છે.

વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ઉપરાંત આ મંડળ દ્વારા શારીરિક શિક્ષણ, રમતગમત અને વ્યાયામ અંગેના સંમેલનો યોજીને ગુજરાતના આ ક્ષેત્રના કાર્યકર્તાઓને અવારનવાર માર્ગદર્શન પુરું પાડ્યું છે. મંડળની કામગીરી પ્રેરણા સ્ત્રોત રહી છે.

ઉપર્યુક્ત, સંસ્થા સિવાય ઉતર ભારતમાં ચંદીગઢ, પતિયાલા, પૂર્વ ભારતમાં કલકતા, કટક, જમશેદપુરમાં પણ શારીરિક શિક્ષણને લગતા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો વિકાસ પામ્યા છે.

અર્વાચીન ભારતમાં સ્વતંત્રતા પૂર્વે અને સ્વતંત્રતા બાદ એમ બે વિભાગોમાં વ્યાયામ-શારીરિક શિક્ષણનો વિકાસ થયો છે. આ બંનેના વિકાસને સંક્ષિપ્તમાં સમજાવવાનો પ્રયાસ કરેલ છે, વાસ્તવમાં આ બંને બાબતો પર એક અલગ શોધકાર્ય થઈ શકે તેટલી વ્યાપક તક રહેલી છે. ભવિષ્યના શારીરિક શિક્ષણના વિદ્યાર્થી, શિક્ષકો અને અધ્યાપક માટે ‘ભારતમાં શારીરિક શિક્ષણનો ઇતિહાસ- વિકાસ’ એમ શોધકાર્યની આવશ્યકતા રહેલી છે, પરિણામ સ્વરૂપ આ વિજ્ઞાનનો પ્રારંભ, વર્તમાનની પરિસ્થિતિ, વિકાસની શક્યતાઓ, એમ વિવિધ પાસા પર સઘન કાર્ય અને વિચારણા થઈ શકે.

૨.૩ શારીરિક શિક્ષણ અને સામાન્ય જનસમાજમાં આરોગ્ય વિશેની સામાજિક સભાનતાનો વિકાસ

શારીરિક કાર્યપદ્ધતિનો અર્થ છે સામાજિક વિકાસની સફળતા અને બૌદ્ધિક પ્રગતિ એ કે જે સામાન્ય માણસ શારીરિક ક્રિયાને સમજે છે તેના કરતા કંઈક વિશેષ છે. કારણ કે તેમને શારીરિક શિક્ષણના કાર્યક્રમોની પાછળના વિશેષ શિક્ષણ, માટે ઉજાગર કરવામાં આવેલ નથી તેમ છતાં શિક્ષિત લોકો પણ શારીરિક શિક્ષણથી ગેરસમજ છે. શરીર રચના, શરીર વિદ્યા, મનોવિજ્ઞાન, માનવશાસ્ત્ર, જીવવિજ્ઞાન વગેરે પરથી વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાને

શારીરિક પ્રશિક્ષકને શારીરિક શિક્ષણ વિશેના માન્યતાઓને તોડવામાં મદદ કરે છે. બાબત જ શારીરિક શિક્ષણ અને જનસમાજમાં સભાનતાનો વિકાસ કરે છે.

હવે તો સામાન્ય માણસ પણ શારીરિક ક્રિયાના ગુઢાર્થને પહેલા કરતા સારી રીતે સમજવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેથી શારીરિક શિક્ષણને યોગ્ય રીતે વ્યાખ્યાત કરવામાં આવે છે. એડવોર્ડ હીટ કોક કહે છે ‘શારીરિક શિક્ષણને શક્તિ ઘડતર અને વિદ્યાર્થીની ક્ષમતા તરીકે સમજવામાં આવે કે જે આધ્યાત્મીક જીવનને બૌદ્ધીક મહત્તમ ક્ષમતા માટે શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય.’

આમ, પ્રવર્તમાન સમયમાં આપ સમાજમાં શારીરિક શિક્ષણ અને રમત-ગમત માત્ર જનજીવનના ભાગ તરીકે નહીં પરંતુ સામાજિક સભાનતા અને વ્યવહારના એક મહત્વના અંગ તરીકે જોવામાં આવે છે. માત્ર પશ્ચિમના રાષ્ટ્રોમાં જ નહીં ભારતમાં પણ આ બાબતનો ક્રમાશ વિકાસ થઈ રહ્યો છે.

ધ્યેયની સફળતા તરફ પાયાના પગલા તરીકે ઉપરોક્ત હેતુઓ સમજવામાં આવ્યા છે. તેઓ ઈરાદાઓને શારીરિક શિક્ષણના કાર્યક્રમોની નીપજને પરાવર્તિત કરે છે. જ્યારે કોઈ એક જ ધ્યેય હોય છે ત્યારે હેતુઓ ઘણા હોય છે. જે મજબૂત મહત્વ પાસાઓ દર્શાવે છે. હેતુઓ એ દીશા છે તેઓ શારીરિક શિક્ષણ વિદોને ચોક્કસાઈપૂર્વક સમજાવે છે. તે શુ અને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. હેતુઓની સ્પષ્ટતા શારીરિક શિક્ષણની ધ્યેયની સફળતાને બનાવે છે. તેઓ અર્થસભર અને મૂલ્યવાન માર્ગદર્શક તરીકે સેવા આપે છે. જે ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ રીતે સીમીત છે. તેના સંદર્ભ વિના આ ક્ષેત્રની મહત્વને તરતજ સમજી શકાતું નથી. શારીરિક શિક્ષણ એ પ્રવૃત્તિ-કાર્યક્રમની પ્રસ્તુતી છે. શારીરિક પ્રશિક્ષકો એ શારીરિક તાલીમ અથવા શારીરિક સંસ્કૃતિની કક્ષામાંજ કામ કરે છે. તે સમજાવવું કઠીન છે. માતા-પિતાને શિક્ષણ શાસ્ત્રીઓ, વહીવટકર્તાઓ, વ્યવસાયિક, રમત-ગમત પ્રગતિકારકો અને અન્ય કે જેના માટે શારીરિક શિક્ષણ છે અને કઈ રીતે શારીરિક

શિક્ષણ અન્ય ક્ષેત્રો કરતા જુદી રીતે મૂલવે છે. શારીરિક શિક્ષણના હેતુઓની સ્પષ્ટ સમજ શારીરિક પ્રશિક્ષકોને વધુ અર્થસભર નિર્ણયો તરફ દોરવા સક્ષમ બનાવે છે. જ્યારે શારીરિક શિક્ષણના મહત્વ સંદર્ભે સમસ્યાનો ઉકેલ ઉદભવે છે. આજ રીતે તે એવા હેતુઓ છે કે જે બનાવે શારીરિક પ્રશિક્ષકોને તેના ક્ષેત્રને સમજવા માટે તેના કાર્યક્રમો, નીતિઓ અને વધુ અર્થપૂર્ણ પ્રાયોગિક ક્રિયા કે શારીરિક શિક્ષણની ગેરસમજ ધરાવે છે તેમને સમજવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. જ્યારે અર્ધશિક્ષિત શારીરિક પ્ર-શિક્ષકો દ્વારા પ્ર-શિક્ષકોને તેના વ્યવસાયિક હેતુઓ સમજતા નથી.

વહીવટકારો અને શારીરિક શિક્ષકો વચ્ચે એક અથડામણ જોવા મળે છે કે જે સારો સંકેત નથી. સમાજમાં જેમને સારી માહિતી આપવામાં આવે છે. તેમને સારી દીશા પણ આપવી જોઈએ. ઐતિહાસિક રીતે ગ્રીક લોકો કદાચ સૌપ્રથમ સામાજિક લોકો હતા કે જેઓએ સારી રીતે વ્યાપિત થયેલા હેતુઓ આસપાસના શારીરિક શિક્ષણના કાર્યક્રમોને ઘડ્યા. તેમનું તત્વજ્ઞાન અને શારીરિક શિક્ષણનો ધ્યેય સોક્રટીસની પ્લેટો અને એરીસટોટલની વિચારધારાથી અસર પામ્યાતા. આજે પણ આ વિચારધારાઓ શારીરિક શિક્ષણનો મુખ્ય ધ્યેય છે.

એક એવી પૂર્વધારણા હતી કે મન અને શરીરનું સંકલન શારીરિક શિક્ષણ અને તત્વજ્ઞાનના સીદ્ધાંતને અને શારીરિક શિક્ષણમાં તમામ અભ્યાસને લગતા આયોજનને માર્ગદર્શન આપે છે. તેમ છતાં તે હેતુઓ તેઓના મનમાં હોવું જોઈએ જે પહેલા પણ હતા. સામાન્ય શિક્ષણના હેતુઓ અને ધ્યેયને સહભાગી થવા અને શારીરિક શિક્ષણના મહત્વને શિક્ષણની આધુનિક પ્રણાલીએ ઓળખ્યા છે.

ગ્રીક લોકોને પ્રાચીન કાળના શારીરિક શિક્ષણના પાયાના પથ્થર તરીકે તો અમેરિકનોને ચોકકસપણે આધુનિક શારીરિક શિક્ષણના પ્રમુખ તરીકે ગણના કરવી જોઈએ. તેઓના વ્યવસાયિક સંગઠનોએ શારીરિક શિક્ષણના બધા ખૂણે પથરાયેલા પ્રતિબિંબને

સૌથી સારી રીતે સ્થાપીત કર્યા છે.

સ્વાસ્થ્ય, શારીરિક શિક્ષણ અને મનોરંજન માટે અમેરિકન સંગઠનો મુખ્ય પાંચ શારીરિક શિક્ષણના ઉપદેશોની યાદી બનાવે છે જે સભાનતાનો વિકાસ કરે છે.

૧. શારીરિક શિક્ષણના કાર્યક્રમોમાં કાર્યરત રહે તેવી પસંદગીઓની પ્રવૃત્તિઓમાં બાળકોની કૌશલ્ય પૂર્ણ અને અસરકારક રીતે તૈયાર કરવા.
૨. બાળકો અને યુવાનોને તેમનું જીવન અર્થપૂર્ણ બને તે માટે હલનચલનની કદર અને સમજણ માટે વિકાસ કરવો.
૩. ચોક્કસ વૈજ્ઞાનિક સીદ્ધાંત પર આધારીત હલનચલનની કદર અને સમજણ માટે વિકાસ કરવો.
૪. સારા આંતરપ્રકૃતિક સંબંધો દ્વારા અને રમતો દ્વારા વિકાસ કરવો.
૫. શરીરના જુદા જુદા અંત્રતંત્રનો વિકાસ કરવો કે જેથી તેઓ સ્વસ્થપૂર્ણ રીતે તેમના સ્થાનોની પ્રતિક્રિયા આપી શકે.

કોવલ અને સેવન એ શારીરિક શિક્ષણના સામાન્ય અને વિશિષ્ટ હેતુઓમાં ઉજાગર કર્યા છે. તેમ છતાં ઓછામાં ઓછા પાંચ હેતુઓ તદ્દન મુખ્ય છે.

આ હેતુઓ પરોક્ષ રીતે સામાજિક સભાનતા સાથે જોડાયેલા છે.

૧. અવયવોની શક્તિ અને ઉપાર્જીત પ્રયત્નોની સાર-સંભાળ કે જે થાકને અવરોધવાની શક્તિ સહનશીલતા અને તાકાતનો વિકાસ કરે છે.
૨. ચેતા સ્નાયુ સંકલન એ સંવાદીત સામાન્ય શારીરિક ક્રિયાઓ અથવા હલનચલન સુષુપ્ત શક્તિ અને વિશિષ્ટ રમત-ગમતના કૌશલ્યના વિકાસને દર્શાવે છે.

૩. વ્યક્તિગત સામાજિક વલણો અને સભ્ય હોવાની લાગણીના અનુકુલન વિકાસ, ચહેરાનું સમતુલન, આત્મવિશ્વાસ વિગેરે.
૪. અર્થગ્રહણ અને બૌદ્ધિક વિકાસ કે જે સાચી રીતે વિચારતા, સમસ્યાઓને ઉકેલવાની શક્તિને વિકસાવે છે.
૫. સાર્વત્રીક પ્રતિભાવો કે જે વ્યક્તિના પડકારને ઝીલવાની શક્તિ વિકસાવે છે. જેમાં રમતોના કૌશલ્ય અને નીષ્ઠાંતપણાનો ઉપયોગ કરે છે.

અમેરિકન ભૌગોલિક પ્રતિનિધિત્વની નિરૂપણ એ પ્રતિવાદી કે માનવકેન્દ્રો નથી. પરંતુ તે વધારે સુસંગત છે. ૧૯૧૭ની રશિટન ક્રાંતિ પહેલા માનવીય પ્રદર્શનમાં રમતના મનોવિજ્ઞાનનો ઉપયોગ અભ્યાસ અને સંશોધન ખૂબજ સમાયેલા હતા. જ્યારે વિશ્વના સુપર પાવર દેશો અમેરિકા અને સોવિયત યુનિયન વચ્ચે રમત સ્પર્ધા યોજાતી જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય સામાજિક સ્પર્ધા અને સભાનતાનો હતો.

જર્મન લોકશાહી સામ્યવાદ પોલેન્ડ અને બલગારીયા તદઉપરાંત ગ્રેટ બ્રીટન, કેનેડા, ઈટાલી અને ફ્રાંસ જેવા દેશોએ રમતના મનોવિજ્ઞાનમાં નિદર્શનીય સંશોધનો કરવા. આ દેશો સરકારી સ્ત્રોતોમાંથી આર્થિક મદદ મેળવે છે તેમજ યુનીવર્સિટીઓ અને કોલેજોમાં સંશોધનોનું નિર્માણ કરે છે. અમેરિકા સાયન્ટીફિક કોમ્યુનીટીમાં એક સામાન્ય અભિપ્રાય જોવા મળે છે કે સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાન અને તેનું વ્યવહારમાં ઉપયોગ વચ્ચે એક અવકાશ જોવા મળે છે તે નોંધ કરવા જેવું છે.

અમેરિકાની જેમ અન્ય દેશો સાયન્ટીફિક કોમ્યુનીટીમાં આ પ્રકારનો અવકાશ જોવા મળતો નથી. તેમ છતાં અમેરિકામાં માનવ સંબંધીત સંશોધનોના સૈદ્ધાંતિક અને પ્રાયોગિક ઉપયોગ વચ્ચેના અવકાશને નિયંત્રણ કરવા માટે સરકારી સખત પગલા લેવાય છે. જે કે સોવિયત યુનિયન અને પૂર્વના દેશોમાં રમતના મનોવિજ્ઞાન વિશે મર્યાદીત જાણકારી મળે

છે. વાચકને નીચેની બાબતે પરીક્ષણ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે. પરંતુ રમતના મનોવિજ્ઞાનના ઉપયોજીત અને પાયાના સંશોધન માટેના સ્ત્રોત્ર અને તેની સમજ માટે નહીં... રમત સંબંધીત વર્તણુકના જર્નલ સમજાણ અને શારીરિક કૌશલ્ય રમતના મનોવિજ્ઞાનના જર્નલ, સોવિયત સાહિત્યનું રીવ્યુ, રમતના મનોવિજ્ઞાનના આંતરરાષ્ટ્રીય જર્નલ જાતીય પાત્રતા, આંતરરાષ્ટ્રીય લઘુશોધ નીબંધનો સારાંશ, મનોરંજન અને શારીરિક શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્યના પૂર્ણ સંશોધન.

અમેરિકાના પ્રથમ રમતના મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રોફેસર કોલમેન આર ગ્રીફીથને તેમને કરેલા ૧૮૯૭માં ટ્રીપલેટમાં કરેલા રમતનો મનોવૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટેનું બહુમાન મળે છે. પ્રો.ગ્રીફીથે ઈલી નોઝ યુનીવર્સિટીમાં ૧૯૯૮માં રમતના વૈદીક, મનોવિજ્ઞાન માટે ઈરાદાપૂર્વકના સંશોધનની શરૂઆત કરી.

તેના સંશોધનના પ્રયત્નોએ એથ્લેટીકસના ડાયરેક્ટર જ્યોર્જ હફ ને બાસ્કેટબોલ અને ફૂટબોલમાં સમાયેલા મનોવૈજ્ઞાનિક પરિબળો અંગે માર્ગદર્શન પુરુ પાડ્યું અને તેને દયાના આકર્ષિત કર્યા. હુક રમતના મનોવૈજ્ઞાનના પ્રચંડ પ્રત્યાઘાત ઓળખની દ્રષ્ટિ ધરાવતા હતા. તેના પુરાવા મળે છે. પ્રો.ગ્રીફીથે આ વિશેમાં ખૂબજ હોશિયાર હતા. ૧૯૨૦માં તેઓ ઈલી નોઈસ યુનીવર્સિટીમાં પીએચડીની ઉપાધી પ્રાપ્ત કરી અને ૧૯૫૩ સુધી આ યુનીવર્સિટીમાં સેવા આપી નીવૃત થયા. ૧૯૩૮માં તેમની એથ્લેટીક રીસર્ચ લેબોરેટરી બંધ થઈ.

૧૯૪૪ થી ૧૯૫૩ સુધી પ્રો. ગ્રીફીથ યુનીવર્સિટી અધીકારી રહ્યા. ગ્રીફીથના પ્રથમ પ્રયોગોમાના એક પ્રયોગમાં તેમની સેનબોન રીએક્શન ટાઈમરનો ઈલીનોઝ એન્થેલેટીક મેદાન ખાતે ફૂટબોલ ખેલાડીઓમાં પ્રતીક્રિયા માપવા માટે ઉપયોગ કરતો ગ્રીફીથના મત પ્રમાણે

તેઓની ઝડપ પ્રમાણે માણસો વિભાજીત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો પરંતુ વૈદિક માપનનું સહજ અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું અને માણસના પરીક્ષણ હેઠળ શારીરિક અને માનસીક ક્ષમતા જે કોય જાણતા હતા તે મુજબ ફેરફારો કરવામાં આવ્યા. બીજા વર્ષ આ અંગે સમજાણ નિરોક્ષ રીતે જેવા મળે બે સમયગાળા દરમ્યાન સફળતામાં સ્પષ્ટ તફાવત માણસોના બે સમૂહો માટે પ્રતિક્રિયાના સમયમાં જેવા મળતા સાર્થક તફાવત સાથે સહસંબંધીત કર્યાં. એટલે કે ટૂંકા સમયગાળાની પ્રતિક્રિયા ધરાવતા લોકો લાંબા સમયની પ્રતિક્રિયા કરતા વધુ સફળ થાય છે.

આગળ અભ્યાસ અને અવલોકનો નીચેના હેતુરૂપી કરવામાં આવ્યા. પૂર્વે થયેલા મદદ કરવાના હેતુ માટે, રમત કે તેની પરીસ્થિતિના કદમાં દ્રષ્ટિના પૂર્ણ પ્રદેશમાં વધુ કૌશલ્ય પૂર્ણ ઉપયોગ કરી શકાય તે માટે અને પછી તે પ્રકારના બંધારણની પસંદગીમાં તથા વિરોધી ટીમના વિસ્તારને ભ્રમીત કરવા માટે આટલા હેતુથી તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યા.

○ શારીરિક શિક્ષણ અને રમતગમત પ્રેરણા તરીકે

પ્રેરણા અવયવને કાર્ય કરવા માટે ઉત્તેજીત કરે છે. ક્રિયા વર્તાણુક દ્રઢ, નિશ્ચય, તીવ્રતા અને પસંદગી પરાવર્તિત થતી જેવા મળે છે. ડ્રાઈવ થીયરી પ્રેરક વર્તાણુકના પરિબળોના ખૂબજ પરંપરાગત વલાણ છે અને તે પહેલાની જૂની પદ્ધતિ છે તેમ છતાં જ્યારે ડ્રાઈવ થીયરીના ક્ષેત્રમાં કંઈક ખૂટતું જેવા મળે છે ત્યારે અભ્યાસુ વધારે જ્ઞાન અને અવયવોના વાર્ણન તરફ વળાય છે. તેઓએ નીચેના જેવા પ્રશ્નોને ખોજવાની શરૂઆત કરી. રમતવીરના વિચારો તેના દેખાવ પર કઈ રીતે અસર કરે છે. લાગણીઓ પ્રેરણા સાથે કઈ રીતે સંબંધીત છે. તદઉપરાંત બે અગત્યના વિષયો રમત પ્રેરણા સાહિત્ય ખોલવામાં આવ્યા. પ્રસ્તુત કરવાની સ્વક્ષમતાની સમજ અને પરીણામ ઉપર વ્યક્તિગત નિયંત્રણ એ સીધા જ પ્રેરણા સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

- મહત્વનું યોગદાન થીયરી
- મહત્વનું યોગદાન થીયરી એ કોઈ વ્યક્તિ કઈ રીતે ખુલાસો કરે છે તથા કાર્યનું શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે સંબંધ દર્શાવે છે. આથી યોગદાન અભિગમ એવી ધારણા રાખે છે કે લોકો બનાવો સમજવા અને તબક્કાવાર ખુલાસો કરવા પ્રયત્ન કરે છે. અને તે પાણ પોતાની યથાશક્તિ બુદ્ધી વડે કે જેમાં લોકોની રીતભાત વ્યક્ત થાય છે.
- જટીલ પદ્ધતિ કરતા યોગદાન થીયરી સામાન્ય કાર્ય કરતો માણસ એની જ વર્તણૂકમાં પ્રદર્શીત થતી માનસીકતા છે. મહત્વનું યોગદાન કરનાર પોતાની સફળતા કે નિષ્ફળતા ક્રમમાં ગોઠવી છે કે જે ભવિષ્યનો પોતાનો કાર્ય અને તે પર થતી અસર અથવા સંકલ્પ અનુભવાય છે. તે ધારી શકે છે. દા.ત. ઉંચો કુદકો મારનાર ખૂબજ સુંદર કુદકો માર્યો તો તે તેનામાં વ્યક્તિગત રહેલું સારાપાણુ સૂચવે છે.
- પાણ જ્યારે પૂછવામાં આવે કે પોતે આવુ સારુ કર્યુ એમ શા માટે વિચારે છે તો તે જવાબ આપે છે કે તેને ખરેખર ખૂબજ મહેનત કરી તો પામેલ અસર અને સફળ પ્રયત્નો એ યોગદાન કહી શકાય. આવા યોગદાનની બે અસરો જોડાયેલી હોય છે. ઉંચો કુદકો મારનાર એમ માને છે કે તે ફરીને સફળતાપૂર્વક કાર્ય કરી શકશે. (ભવિષ્યમાં) અને એ રીતે પ્રેરાતો રહેશે.
- આંતરિક પરીબળ પર મહત્વના યોગદાનની સફળતાનો આધાર છે અને તેની સાથે જ પોતાની સફળતાની ગૌરવની અસર પાણ હોય છે. પરંતુ કુદકો મારનાર આ જ વસ્તુ પોતાની નસીબની માને છે તો શું એની અસરમાંથી કોઈને પ્રેરાણા મળશે? કે શું તે આદર્શ ગણાશે ના, નસીબે તે

બાહ્ય પરિબળ છે અને કાર્ય કરનાર કાબુમાં નથી. કારણ કે ભવિષ્યના પ્રસંગોએ નસીબ હોય પણ શકે અને ન પણ હોઈ શકે. ઉચ્ચ માત્રામાં યોગ્ય અસરથી કાર્યનું ધ્યેય હાંસલ થયું.

કારણ કે તે સમય નસીબ તેની તરફેણમાં હતું. આવી રીતે મહત્વનું યોગદાન કાર્ય કરનાર ઉપર બે રીતે અસર કરે છે. એક ભવિષ્યના કાર્યની અપેક્ષા અને બીજી તેનું પરિણામ અને અસર.

પ્રાચીન અને પ્રવર્તમાન સામાન્ય જન સમાજમાં શારીરિક શિક્ષણ અને સામાન્ય જન સમાજમાં આરોગ્ય વિશેની સામાજિક સભાનતા હતી, પરંતુ આધુનિક સમયમાં અનેકવિધ પરિબળોને કારણે આ સ્વરૂપની સભાનતાના ખ્યાલનો વિકાસ થયો છે.

૨.૪ સમાજમાં પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ-આરોગ્ય વિષેના વિવિધ ખ્યાલ

ભૌતિક, માનસિક અને સામાજિક પર્યાવરણની જે સ્થિતિમાં માનવદેહની માનસિક અને ભૌતિક ક્રિયાઓ સંતોષપૂર્વક રીતે અનુકૂળ થઈ જતી હોય છે તે સ્થિતિને યોગ્ય શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષેના વિવિધ ખ્યાલ તરીકે પરિભાષિત કરવામાં આવે છે. આ સ્વરૂપના ખ્યાલો નીચે મુજબના છે.

- ૪.૧ શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષેનો ખ્યાલ વર્તમાન સમયમાં વ્યાપક રીતે દ્રઢ બનતો જાય છે.
- ૪.૨ ઉપર્યુક્ત ખ્યાલ, પંચ તત્વો સાથે મુળભૂત રીતે જોડાયેલો છે તેથી આ સ્વરૂપનો ખ્યાલ પરંપરાગત છે તેમ માનવાને પુરતા કારણો છે.
- ૪.૩ શારીરિક શિક્ષણ-આરોગ્ય એમ બંને બાબતોનો ખ્યાલ એકબીજા સાથે અભિન્ન રીતે જોડાયેલો છે.
- ૪.૪ શારીરિક શિક્ષણના ખ્યાલને આરોગ્ય ઉપરાંત વર્તમાન સમયમાં 'હ્યુમન

ઈન્ડેક્સ' સાથે જોડવામાં આવે છે. પરિણામ સ્વરૂપ શારીરિક શિક્ષણનું મૂલ્ય વધતુ જાય છે.

૪.૫ શારીરિક શિક્ષણને એક સમયગાળામાં માત્ર શરીર સાથે સંબંધીત માનવામાં આવતુ હતું પરંતુ પ્રવર્તમાન સમયમાં તેના અનેકવિધ પાસાઓ જોવા મળે છે.

૪.૬ શારીરિક શિક્ષણના વિવિધ ખ્યાલોને હવે વિકાસના સ્વાસ્થ્યના પરિણામો તરીકે જોવામાં આવે છે. સામાજિક વિકાસ કાર્યક્રમ અંતર્ગત તેમાં અનેકવિધ કાર્યક્રમોનો સમાવેશ થાય છે.

૪.૭ આરોગ્ય (સ્વાસ્થ્ય) અને શારીરિક શિક્ષણના વિવિધ ખ્યાલ સાથે તેના ચોક્કસ સ્વરૂપના નિર્દેશકો છે.

૪.૭.૧ ગરીબાઈ (જે માત્ર આર્થિક નહીં પરંતુ અનેક પરિમાણો ધરાવે છે.)

૪.૭.૨ કુપોષણ (જે માત્ર ખોરાક સાથે નહીં પરંતુ અનેક પરિમાણો ધરાવે છે.)

૪.૭.૩ પર્યાવરણ સંબંધીત બાબતો (જે, હવા, પાણી, જંગલ કુદરતી સંપત્તિ તે સંપત્તિનું વિભાજન જેવી બાબતો પર આધારિત રહેલી જોવા મળે છે.

આ ઉપરાંત શારીરિક શિક્ષણ-આરોગ્ય વિષેના વિવિધ ખ્યાલો માનવીય શિક્ષણ સામાજિક, આર્થિક દરજ્જે, સ્વાસ્થ્ય જાળવાણીની સંસ્થાકીય અસરો સાથે સંબંધીત છે.

○ ઉપસંહાર

શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષયક બાબતો વિશેની સભાનતા પ્રવર્તમાન સમયમાં વ્યાપક રીતે દ્રઢ બનતી જાય છે. આ સ્વરૂપની સભાનતા માનવીય સ્વાસ્થ્ય અને વિકાસ માટે પણ અત્યંત આવશ્યક છે.

જે કે, આ પ્રકારની સભાનતા સમાજના વિવિધ બૂથો સાથે પણ જોડાયેલી જોવા મળે છે તેને પરિણામે શારીરિક શિક્ષણનો એક સમાજ-મનોવૈજ્ઞાનિક વિષય તરીકેનો પ્રારંભ થયેલો જોવા મળે છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. Elements of physical education
Exta Gothi
Sports Publications 2003
૨. સમાજવિજ્ઞાનના મૂળતત્ત્વો
ડો. તારા પટેલ
રચના પ્રકાશન ૧૯૭૩
૩. Elements of physical education
Exta Gothi
Sports Publications 2003
૪. સામાજિક નૃવંશશાસ્ત્ર
ડો. ઈલા પટેલ
અનડા પ્રકાશન
૫. Sports achievement
Brand Mayor and Elkzander 1968
૬. Crafte of Sociology
I. P. Desai
Center for social studey 1963
૭. ગીતા ઉપદેશ
સ્વામી જીતાત્માનંદજી
રામકૃષ્ણ આશ્રમ ૧૯૬૦
૮. શારીરિક શિક્ષણ- ભાગ-૧
ડો. અશરફ જરાવાલા
નેસ્ટ પ્રકાશન ૧૯૬૮
૯. એજન

પ્રકરણ-૩**સંશોધન આયોજન (અભ્યાસ પદ્ધતિ)**

- ૩.૧ સંશોધન પ્રશ્નનું ઘડતર
- ૩.૨ અભ્યાસના ઉદ્દેશ્ય
- ૩.૩ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્રના સંબંધો પરત્વેની સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતા
- ૩.૪ અભ્યાસ પદ્ધતિ

પ્રકરણ-૩

સંશોધન આયોજન (અભ્યાસ પદ્ધતિ)

૩.૧ સંશોધન પ્રશ્નનું ઘડતર

પ્રવર્તમાન સમયમાં શિક્ષણના કોઈપણ સ્તરના કોઈ એક વિષય સ્વતંત્ર રીતે પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવીને વિકાસ સાધી શકે તે બાબત અશક્ય બનતી જાય છે.^૧

પરિણામ સ્વરૂપ જ મે મારા શોધકાર્યમાં શારીરિક શિક્ષણની સાથે અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનનો સમન્વય કરેલ છે.

મૂળભૂત રીતે જ શારીરિક શિક્ષણ સાથે અનેકવિધ પાસાઓ સંકળાયેલા છે, શારીરિક શિક્ષણ પણ વિશાળ સમાજ વ્યવસ્થાનો જ એક ભાગ છે.

માનવી પોતે સમાજે નિશ્ચિત કરેલી વ્યવસ્થામાં પ્રમાણમાં સુખાકારી જીવન જીવવાનો પ્રયાસ કરે છે અને મહદઅંશે તેમાં સફળ રહે છે. માનવી અને પોતે તેમાં સફળ રહેવા માટે અનેકવિધ સ્વરૂપનો પુરુષાર્થ કરવો પડે છે.

માનવી જે રીતે સમાજવ્યવસ્થાને અનુરૂપ જીવવાનો પ્રયાસ કરે છે તેવી રીતે માનવી પાસે અન્ય મહત્વની બાબત એ રહેલી છે કે પોતાનું જીવન આરોગ્યપ્રદ અને નિરામય બની રહે માનવી આ માટે અનેકવિધ સ્વરૂપના પ્રયાસો કરે છે, આ સ્વરૂપના પ્રયાસો માનવી સામાજિક વ્યવસ્થા જળવાઈ રહે તે સંદર્ભ માળખામાં કરતો રહે છે.

અહીં, મારા શોધકાર્યનો પ્રારંભ થાય છે કે, શારીરિક શિક્ષણના કયા કયા સામાજિક પાસાઓ છે. શારીરિક શિક્ષણ કયા સામાજિક પાસાઓને વધારે સ્પર્શે છે અને અસરકારક બની રહે છે.

૩.૨ અભ્યાસના ઉદ્દેશ્ય

મારા આ અભ્યાસના ઉદ્દેશ્યો વિશેષતઃ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજના બહુવિધ વ્યાપમાં રહેલા છે, સમગ્ર શોધકાર્ય તેને અનુષાંગિક રહીને કરવામાં આવેલું છે.

મારા અભ્યાસના મુખ્ય અને ગૌણ એમ બે સ્વરૂપના ઉદ્દેશ્યો રહેલા છે.^૨

સૌપ્રથમ મુખ્ય સ્વરૂપના ઉદ્દેશ્યો આ મુજબના છે.

૩.૨.૧ શારીરિક શિક્ષણ સમાજ સાથે પ્રત્યક્ષ રીતે કઈ કઈ બાબતોમાં સંબંધીત છે.

૩.૨.૨ શારીરિક શિક્ષણનો સામાજિક આરોગ્ય સાથે શું સંબંધ રહેલો છે.

૩.૨.૩ શારીરિક શિક્ષણના સ્તરનો ક્યાંથી પ્રારંભ થયો છે ક્યાં સુધી જળવાય રહેલું હોવું જોઈએ.

૩.૨.૪ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજ એ બંને બંને પાસાઓ કઈ કઈ બાબતમાં એક બીજા પર અસર કરે છે.^૩

મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો બાદ કેટલાક ગૌણ ઉદ્દેશ્યો નીચે પ્રમાણે છે.

૩.૨.૧ શારીરિક શિક્ષણના વ્યાપને સમાજમાં વધારવા (સભાનતા) માટે શું કરવું જોઈએ.

૩.૨.૨ શારીરિક શિક્ષણ અને અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનોની સૈદ્ધાંતિક ભૂમિકા વ્યાપક પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ કરવી જોઈએ.

૩.૨.૩ શારીરિક શિક્ષણ અને અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાનોની વ્યવહારિક ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરવી.

૩.૩ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્રના સંબંધો પરત્વેની સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતા

પ્રસ્તુત શોધકાર્યમાં સ્પષ્ટ રીતે સૈદ્ધાંતિક આધાર આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે કે શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર વચ્ચે શું સંબંધ છે.

સમાજશાસ્ત્ર મૂળભૂત રીતે સામાજિક વ્યવસ્થા કેવી રીતે તેનો અભ્યાસ કરે છે.^૪

આ સ્વરૂપની સમાજ વ્યવસ્થામાં શારીરિક શિક્ષણ કઈ રીતે સંબંધીત થાય છે તેની સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતા કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલો છે. સમાજશાસ્ત્રના જ કેટલાક સિદ્ધાંતો છે તે સ્પષ્ટ રીતે શારીરિક શિક્ષણ સાથે સંબંધીત રહેલા જોવા મળે છે. શારીરિક શિક્ષણ માનવીના આરોગ્ય સાથે સુસંબંધીત છે તેથીજ બંને વિજ્ઞાનો વચ્ચે સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતાઓ અનિવાર્ય બની રહે છે.

શોધકાર્યમાં બંને વિજ્ઞાનો વચ્ચેના સમન્વયને અને સાથોસાથ બંને વિજ્ઞાનોના કાર્યક્ષેત્રના વિવિધ પાસાઓને સ્પર્શવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે. બંને વિજ્ઞાનો વચ્ચે એક સૈદ્ધાંતિક સ્પષ્ટતા સર્જાય કે જેથી કરીને બંને વિજ્ઞાનોના અભ્યાસ પ્રશ્નોને સમજવામાં મદદરૂપ બની રહે તેવો ઉદ્દેશ્ય રાખવામાં આવેલો છે.

૩.૪ અભ્યાસ પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં વિષયપાત્રોની પસંદગી, તેના અભ્યાસના ધોરણો, નિદર્શન, નિરિક્ષણ પ્રશ્નાવલી અને સંશોધન ક્ષેત્ર એ મુખ્ય બાબતો છે.^૫

પ્રસ્તુત શોધકાર્ય એ શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજશાસ્ત્ર એમ બંને વિશિષ્ટ વિજ્ઞાનો સાથે જોડાયેલું છે. આ બંને વિજ્ઞાનોમાં મૂળભૂત રીતે અભ્યાસ પદ્ધતિઓ અલગ-અલગ છે તેમ છતાં એ પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે કે બંને વિજ્ઞાનોની કેટલીક સમાન પદ્ધતિઓના ઉપયોગ દ્વારા શોધકાર્ય વધુ સરળ રીતે થઈ શકે.

વિષયપાત્રોની (નિદર્શ) પસંદગીમાં સમાજશાસ્ત્રમાં નિદર્શનની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. રાજકોટની મહાવિદ્યાલયોમાં વિવિધ વિદ્યાશાખાઓના વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવેલી છે. નિદર્શનના જે મુખ્ય પ્રકારો છે તેમાંથી પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે સરળ યદચ્છ નિદર્શન પદ્ધતિના અભ્યાસ માટે સરળ યદચ્છ નિદર્શન પદ્ધતિના આધારે અભ્યાસક્ષેત્રના ઉત્તરદાતાઓની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

આ ઉપરાંત નિરીક્ષણ પ્રવિધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલો છે.^૬ ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓ, યુવાનો જે કોઈપણ સ્વરૂપમાં શારીરિક શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ સાથે જોડાયેલા હોય

ત્યારે એ સમગ્ર પ્રવૃત્તિને નિકટથી અને હેતુપૂર્વક જોવાની અને તેની સાથે તેનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરવાનું કોઈપણ સ્વરૂપના નિરીક્ષણ સિવાય સામાજિક વિજ્ઞાનના શોધકાર્ય શક્ય બની શકતું નથી. પ્રસ્તુત શોધકાર્યમાં સંશોધનક્ષેત્ર કાર્ય દરમિયાન વધુ માહિતી એકત્ર કરવા માટે સહભાગી તથા અર્ધસહભાગી નિરીક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તુત શોધકાર્યમાં પ્રશ્નાવલીનો (મુલાકાત અનુસૂચિ) ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ગુડે અને હક્ટના મતે ‘પ્રશ્નાવલી એ પ્રશ્નોનો સંકુલ છે તે શ્રેણીબદ્ધ પ્રશ્નોનું બનેલું પત્રક છે. મુલાકાત લેનાર અભ્યાસ હેઠળની વ્યક્તિને રૂબરૂ મળીને પત્રક અનુસાર પ્રશ્નો પૂછે છે અને જવાબો ભરે છે. અથવા તો ઉત્તરદાતા પોતે જ એ જવાબો ભરે છે.’^૭

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં રાજકોટની વિવિધ મહાવિદ્યાલયોની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાના દ્વારા શારીરિક શિક્ષણની સંદર્ભમાં માહિતી એકત્રીત કરવામાં આવી છે. શારીરિક શિક્ષણ તેમજ સમાજશાસ્ત્રના વિવિધ પાસાઓને ધ્યાનમાં લઈ તે અંગેની માહિતી એકત્ર કરવા માટે પૂર્વે ચકાસેલી મુલાકાત અનુસૂચિનો સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જેના દ્વારા દરેક વિદ્યાર્થીઓની ક્રમબદ્ધતા અને સંપૂર્ણ માહિતીની વિગતો મેળવવામાં આવી છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ સંપૂર્ણપણે મુલાકાત પર અને સંદર્ભ સાહિત્ય પર આધારિત છે. આથી અભ્યાસના હેતુઓ અને બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રાપ્ત થયેલ માહિતીનું સૌપ્રથમ સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે, કોડિંગ કરવામાં આવ્યું છે. સંપાદીત માહિતીના સંદર્ભમાં તેનું વિભાગીકરણ અને વિવિધ કોષ્ટકની રચના કરવામાં આવેલ છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. 'સમાજશાસ્ત્ર ભાવિ પ્રવાહો'
(પ્રકાશિક લેખ)
ડો. હરીશ દોશી ૨૦૦૧
૨. 'Methods in social Rsearch'
Goode and Hatt
(Indian Edition) 1970
૩. 'માનવ શરીર: ક્રિયા વિજ્ઞાન પ્રસુતિ શાસ્ત્ર અને બાળઉછેર'
હરકીશનદાસ ગાંધી તથા અન્ય ૧૯૮૯
૪. 'સમાજશાસ્ત્રના મૂળ તત્વો'
ડો. તારાબેન પટેલ ૧૯૬૭
૫. 'An Introductory Sociology'
Young K. 1939
૬. 'Basic Sociological Theory'
Jones A. 1975
૭. 'Methods in social Rsearch'
Goode and Hatt
(Indian Edition) 1970

પ્રકરણ-૪

માહિતીનું વર્ગીકરણ

- ૪.૧ પ્રસ્તાવના
- ૪.૨ માહિતીનો અર્થ
- ૪.૩ માહિતીના પ્રકારો અને સ્ત્રોતો
- ૪.૪ માહિતીના વર્ગીકરણનો અર્થ
- ૪.૫ માહિતીના વર્ગીકરણના પ્રકારો અને આધારો
- ૪.૬ માહિતીનું સંકેતીકરણ (કોડીંગ)
- ૪.૭ માહિતીનું વિસંકેતીકરણ (ડિકોડીંગ)
- ૪.૮ માહિતી મેળવવા માટેની પ્રયુક્તિ
- ૪.૯ પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ
- ૪.૧૦ વિદ્યાકીય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ
- ૪.૧૧ મુખ્ય કોષ્ટક આધારિત વર્ગીકરણ
- ૪.૧૨ ઉપસંહાર

પ્રકરણ-૪

માહિતીનું વર્ગીકરણ

૪.૧ પ્રસ્તાવના

સંશોધન દરમ્યાન એકત્રીત કરેલી માહિતીઓમાંથી કોઈ અર્થ ઉપજતો નથી પરંતુ આ વેર-વિખેર માહિતીને તર્કબદ્ધ રીતે ગોઠવી અને તેને વર્ગીકૃત કરી તેમનામાં રહેલી અનેક સમાનતાઓ અને વિષમતાઓ આધારિત ગોઠવી તેમાંથી અર્થપૂર્ણ તારણો તારવી શકાય છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રશ્નાવલી વડે વિવિધ પ્રશ્નોના વિવિધ પ્રકારના પ્રત્યુત્તરોના ઉત્તરો મેળવીને તેને વિવિધ કોષ્ટકોદ્વારા વ્યવસ્થિત ગોઠવી અને તેને જરૂરિયાત પ્રમાણે તેને કોષ્ટકો વડે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે અને વિવિધ વિદ્યાકીય શાખાઓના આધારે પણ કોષ્ટકો બનાવી તેને વ્યવસ્થિત રીતે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. જેમાં કુલ પાંચ વિદ્યાશાખાઓ વિનયન શાખા, વાણિજ્ય શાખા, વિજ્ઞાન શાખા અને એનજીનીયરીંગ તેમજ તબીબી શાખાના કુલ પચાસ ઉત્તરદાતાઓ લીધા જેમાં દરેક વિદ્યાકીય શાખામાંથી દસ-દસ ઉત્તરદાતાઓ લીધા અને પ્રશ્નાવલીના પ્રશ્નોના આધારે તેના દ્વારા મળેલા ઉત્તરો કોષ્ટકો બનાવી વર્ગીકૃત કરી મળેલ વિવિધ વેર-વિખેર માહિતીઓને વર્ગીકૃત કરી હતી જેની ચર્ચા આ પ્રકરણ માહિતીનું વર્ગીકરણમાં કરવામાં આવી છે.

૪.૨ માહિતીનો અર્થ

સંશોધકે પોતાની સંશોધન સમસ્યાને લગતી જે કોઈપણ વિગતો, બાબતો અને સંખ્યાઓ ભૂતકાળ કે વર્તમાન કાળની હોય છે તે બધી જ વિગતો બાબતો અને સંખ્યાઓ સંશોધકો માટે તેના સંશોધનો માટે સંશોધન વિષયકૃત માહિતી કહેવાય છે. આમ માહિતી એક સંશોધન માટે કાર્યી સામગ્રી છે.

આ રીતે માહિતી એટલે બનાવો, આંકડાઓ, અનુભવો, હકીકતો ઉપરાંત એવી ઘણી બધી વિગતોનો સમાવેશ થાય છે. આવી વિગતો એટલે વ્યક્તિના વિચારો, વલણો,

પ્રવૃત્તિઓ, માન્યતાઓ, સામાજિક ધોરણ મૂલ્ય વગેરે ઘણું બધું હોઈ શકે.^૧

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં માહિતી તરીકે વિવિધ પુસ્તકો, અહેવાલો, વિવિધ લેખિત રેકોર્ડ અને પ્રશ્નાવલી દ્વારા મેળવેલ તમામ હકીકતો, અટકળો, બિગતો, વિદ્યાકીય અભ્યાસોની બાબતો વગેરે સાથે રૂબરૂ મુલાકાત અને નિરીક્ષણ વડે મેળવેલી સંબંધિત વિગતો અને બાબતોનો મેળવેલ માહિતી તરીકે સમાવેશ પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવેશ કર્યો છે.

૪.૩ માહિતીના પ્રકારો અને સ્ત્રોતો

માહિતીના મુખ્ય ત્રણ પ્રકારો છે અને માહિતીના મુખ્ય બે સ્ત્રોતો છે. આ માહિતીના ત્રણ પ્રકારો માહિતીની લાક્ષણિકતા, ઉપર આધારિત છે. જ્યારે માહિતીના સ્ત્રોતો તેને પ્રાપ્ત કરવાની પદ્ધતિ ઉપર આધારિત છે.

૪.૩.૧ માહિતીના પ્રકારો

(૧) સંખ્યાત્મક માહિતી

જે માહિતીની ગણતરી થઈ શકે, જુદી જુદી સંખ્યાઓમાં વહેંચી શકાય. જુદી જુદી બેલીઓમાં વિભાજન કરી શકાય. જુદા જુદા જથ્થામાં વર્ગીકૃત થઈ શકે તથા જે માહિતીને માપી શકાય તે સંખ્યાત્મક માહિતી કહેવાય છે. તે જુદા જુદા એકમોમાં વહેંચી શકાય છે.

ઉંમર, આવક, વસ્તી, બુદ્ધિ આંક, જન્મદર, મૃત્યુદર, છૂટાછેડાનો દર વગેરે સંખ્યાત્મક માહિતી છે. આ માહિતી આપણે માપી શકીએ છીએ જુદા જુદા શ્રેણીમાં તેને વિભાજિત કરી શકાય છે. આવી માહિતીમાં સરેરાશ ટકાવારી અને પ્રમાણમાંથી શક્ય છે અને તેના કદની તુલના થઈ શકે છે.

૧. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ', અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૭૧

(૨) ગુણાત્મક માહિતી

જે માહિતી જુદા જુદા એકમોમાં વહેંચી શકાતી નથી જુદી જુદી શ્રેણીમાં કે જગ્યામાં વહેંચી શકાતી નથી તેને વસ્તુલક્ષી રીતે માપી શકાતી નથી. તેવી માહિતીને ગુણાત્મક માહિતી કહેવાય તે વિષયલક્ષી છે અને વાર્ણનાત્મક અને પ્રતિકાત્મક માહિતી છે.

રંગ, સુગંધ, દયા, પ્રેમ અને માનવતા આ બધી બાબતો સાથે ધોરણો, મૂલ્યો, સંબંધો વગેરેને લગતી માહિતી ગુણાત્મક છે.

(૩) મિશ્ર માહિતી

આવી માહિતી બંને પ્રકારની લાક્ષણિકતા ધરાવે છે તે ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક બને લક્ષણો પ્રગટ કરે છે. આવી માહિતીની અમુક બાબતો માપી શકાય છે. બાકી અન્ય માપી શકાતી નથી.

૪.૩.૨ માહિતીના સ્ત્રોત

સંશોધક જ્યારે સંશોધન કરવા જાય છે ત્યારે તે વિષયને લગતી માહિતી સંશોધક પાસે હોવી જરૂરી છે. એટલે કે માહિતીનું એકત્રીકરણ કરવું અનિવાર્ય છે. અને જે જગ્યાએથી આવી માહિતી કે વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે તે સ્થળ, વસ્તુ, પુરાવાઓ કે કે વ્યક્તિ માહિતીના સ્ત્રોત છે. ઘણીવાર માહિતીના સ્ત્રોતને માટે માહિતીના સાધનો પણ કહેવાય છે.

૪.૩.૩ માહિતીના સ્ત્રોતના પ્રકારો

(૧) ગૌણ માહિતીના સ્ત્રોત

ડેનીસ અને સ્ટીફન ટરીયરના મતે સામાજિક સંશોધનના અગાઉ ચોક્કસ સંશોધન હેતુઓની પૂર્તિ માટે એકત્રીત ન કરેલ હોય તેવી પહેલેથી જ ઉપલબ્ધ માહિતી એ ગૌણ માહિતી કહેવાય છે. તે અગાઉથી જ એકત્રીત સ્વરૂપે મળતી દસ્તાવેજી માહિતી છે.

આમ, કોઈ નવી શોધેલ માહિતીનો બીજાવાર ઉપયોગ થતા તે ગૌણ માહિતી બની જાય છે. આ રીતે સેકન્ડ હેન્ડ ડેટાને ગૌણ માહિતી કહેવાય છે. મોટાભાગની દસ્તાવેજી માહિતી ગૌણ માહિતી છે. ગૌણ માહિતીના મુખ્ય સ્ત્રોત લેખિત હોય છે.

ગૌણ માહિતીના સ્ત્રોતમાં દસ્તાવેજો, નોંધો, અહેવાલો, વર્તમાન પત્રો, સામાયિકો, પુસ્તકો, શોધ નિબંધો, ગ્રંથો, વાર્ણનો વગેરેનો સમાવેશ સાથે વિવિધ આત્મકથાઓ, ડાયરી, પત્રો અને યાદીનો સમાવેશ થાય છે.^૨

(૨) પ્રાથમિક માહિતી સ્ત્રોત

પ્રો રોબર્ટસ અને રાઈટના મતે અમુક સંશોધન સમસ્યાના ચોક્કસહેતુ માટે અમુક માહિતી એકઠી કરવામાં આવેલ હોય છે. તેને પ્રાથમિક માહિતી કહેવાય છે.

સંશોધકે પ્રત્યક્ષ રીતે જાતે જ સર્વપ્રથમવાર એકત્ર કરેલ માહિતીને પ્રાથમિક માહિતીના સંપાદન અને એકત્રીકરણની પ્રવૃત્તિ કરનાર મુળ વ્યક્તિની જ બની રહે છે.^૩

આવી માહિતી ક્ષેત્રમાંથી એકત્ર કરવામાં આવે છે. તે માટે નિરીક્ષણ, મુલાકાત, પ્રશ્નાવલી કે આંતરક્રિયા દ્વારા એકત્રીત કરવામાં આવે છે. આવી રીતે પ્રાપ્ત થયેલી માહિતી સર્વ પ્રથમવાર હાથ ધરેલી હોય છે. તે ફ્રેસ્ટ હેન્ડના ડેટા કહેવાય છે.^૪

સંશોધનની શરૂઆત ગૌણ માહિતી દ્વારા થઈ હતી જેમાં સંશોધન કરવા માટેના પુસ્તકો, સંશોધન વિષયમાં થયેલા પૂર્વ સંશોધનો, સરકારી આંકડાઓ, અહેવાલો વગેરે

૨. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ', અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૦૨

૩. એજન, પૃ. ૫૮

૪. વિમળ પી. શાહ, સંશોધન ડિઝાઈન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ૧૯૯૭, પૃ. ૫૮

વગેરે દ્વારા પ્રાપ્ત કરી ત્યાર બાદ મુલાકાત અને નિરીક્ષણ કર્યા બાદ પ્રશ્નાવલી દ્વારા પ્રાથમિક માહિતી પ્રાપ્ત કરી આમ બંને માહિતીના પ્રકારનો ઉપયોગ કર્યો છે.

૪.૪ માહિતીના વર્ગીકરણનો અર્થ

સંશોધકો પોતાની સંશોધન સમસ્યાને લગતી જે માહિતી એકત્રીત કરેલ હોય એ માહિતીના વિવિધ એકમોને સમાનતા અને વિભિન્નતાના આધારે જુદા જુદા વર્ગોમાં વહેંચવામાં આવે છે. જે માહિતીના વર્ગીકરણ તરીકે ઓળખાવે છે.

આમ એકત્રીત વેરવિખેર માહિતીના જથ્થાને વિશેષતાઓની સાથે સમાનતાના આધારે જુદી જુદી શ્રેણીઓમાં વહેંચી નાખવામાં તથા વિભિન્નતા ધરાવતા એકમો વચ્ચે રહેલી એકતા પ્રગટ કરવાની પ્રક્રિયાને વર્ગીકરણ કહેવાય છે. માહિતીના એકમો સમાનતા સંબંધના આધારે વર્ગોમાં અને સમુહોમાં ગોઠવી અને એકમોની વિભિન્નતા વચ્ચે રહેલા એકતાના લક્ષણો પ્રગટ કરવાની પ્રક્રિયા છે.

આમ માહિતીનું વર્ગીકરણ માહિતીના જટિલ અને અસંબંધ જથ્થાને જુદા જુદા વર્ગો કે વિભાગોમાં વ્યવસ્થિત રીતે વહેંચી નાખવાની તાર્કિક પ્રક્રિયા છે. એકત્રીત કરેલ માહિતીમાંથી સમાન ગુણધર્મો ધરાવતી અને ભિન્ન ગુણધર્મો ધરાવનાર અને ભિન્ન ગુણધર્મો ધરાવતી માહિતી એકમોમાંથી અલગ પાડી અને તેના લક્ષણો આધારે ભિન્ન ભિન્ન શ્રેણીમાં વહેંચી નાખવામાં આવે છે. તે પ્રક્રિયા માહિતીનું વર્ગીકરણ કહેવાય છે.^૫

૪.૫ માહિતીના વર્ગીકરણના પ્રકારો અને આધારો

માહિતીનું વર્ગીકરણ મુખ્ય બે પ્રકારે કરવામાં આવે છે. એક માહિતીના એકમો કયા કયા ગુણો ધરાવે છે એ ધ્યાનમાં લઈને કરવામાં આવતું વર્ગીકરણ અને બીજું

૫. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, ‘સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ’,

અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૦૭

માહિતીના એકમોનું આંકડાકીય લક્ષણોને આધારે કરવામાં આવતું વર્ગીકરણ આ રીતે વર્ગીકરણના બે પ્રકારો ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક પાડવામાં આવ્યા છે.^૬

૪.૫.૧ ગુણાત્મક પ્રકારની માહિતીનું વર્ગીકરણ

માહિતીના અમુક ગુણધર્મ કે લક્ષણોનો આધાર લઈને જ્યારે વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે ત્યારે તેવા વર્ગીકરણને ગુણાત્મક વર્ગીકરણ કહેવાય. માહિતીના એકમો, ધર્મ, વ્યવસાય, લિંગ, સાક્ષરતા જેવા ગુણ લક્ષણોને આધારે માહિતીને વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. ત્યારે ગુણાત્મક વર્ગીકરણ કાર્ય કહેવાય છે.

ગુણાત્મક વર્ગીકરણમાં માહિતીના જેટલા એકમો સમાન ગુણ લક્ષણો ધરાવતા હોય છે. તેમને એક વર્ગમાં મૂકવામાં આવે છે અને તેનાથી ભિન્ન ગુણો-લક્ષણો ધરાવતા એકમોને બીજા વર્ગમાં ગોઠવવામાં આવે છે. આમ વિવિધ ગુણ આધારિત વર્ગ કે બેલીમાં વિવિધ માહિતી ગોઠવાય છે.

૪.૫.૨ માહિતીનું સંખ્યાત્મક વર્ગીકરણ

માહિતીના એકમોને વર્ગીકૃત કરીને જ્યારે ચોક્કસ માળખા રજૂ કરવામાં આવે છે કે એકમોને ચોક્કસ માપી શકાય તેવી સંખ્યામાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. ત્યારે તેવા વર્ગીકરણને સંખ્યાત્મક વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે ત્યારે તેવા વર્ગીકરણને સંખ્યાત્મક વર્ગીકરણ કહેવાય છે.

ઉંચાઈ, વજન, ઉંમર, આવક, ભૌગોલિક, આંતર, કુટુંબની સભ્ય સંખ્યા વગેરે આંકડા કે સંખ્યામાં દર્શાવી શકાય છે. આવા સંખ્યાત્મક બાબતોના આધારે માહિતીના એકમોને જુદા જુદા વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરાય છે તે સંખ્યાત્મક વર્ગીકરણ ગણાય છે.

૬. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જી. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ',

અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૦૭

સંખ્યાત્મક માહિતીની વિશેષતા એ છે કે માહિતીના કોઈપણ એકમમાં તેનો સંપૂર્ણ અભાવ હોતો નથી. તે પ્રત્યેક એકમમાં હોય છે. પણ તેની માત્રા કે પ્રમાણમાં તફાવત હોય છે. ઉંમરના દરેક એકમની હોય છે. પણ તેની માત્રામાં તફાવત હોય છે.

૪.૫.૩ વર્ગીકરણના આધારો

સંશોધનમાં માહિતીને વર્ગીકૃત કરવા માટે જે બાબતો દ્વારા વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે તેના મુખ્ય આધારો આ પ્રકારના હોઈ શકે છે.

(૧) ભૌગોલિક આધાર :

માહિતી એકત્રીત કર્યા બાદ તેને ભૌગોલિક વિસ્તારો અનુસાર વિભાજીત કરીને તેને ગોઠવી વ્યવસ્થિત કરી કરેલ વર્ગીકરણ.

દા.ત. રાજ્ય, પ્રદેશ, શહેર, ગામડું, બ્લોક.

(૨) સમય આધારિત :

અમુક પ્રકારની આંકડાકીય માહિતી કે ઘટનાઓને વર્ગીકરણ કરવાના આધાર તરીકે સમયના કેટલાક એકમો.

દા.ત. દિવસ, સપ્તાહ, માહિનો, વર્ષ વગેરે.

(૩) લક્ષણોના આધારે :

અમુક લક્ષણો લિંગ, વ્યવસાય, ધર્મ, લગ્ન વગેરેના દ્વારા માહિતીનું વર્ગીકરણ કરવું આમ માહિતીના ગુણાત્મક લક્ષણો આધારે વર્ગીકરણ કરવું.

(૪) સંખ્યાત્મક આધાર :

માહિતીના સંખ્યાત્મક લક્ષણો, વજન, ઉંમર, કદ, ઉંચાઈ, આવક તમામ બધી સંખ્યા દર્શાવતી બાબતોને આધાર તરીકે લઈ માહિતીનું વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે. સંખ્યાની માત્રાને આધારે.

૪.૬ માહિતીનું સંકેતીકરણ (કોડીંગ)

માહિતીનું સંકેતીકરણ એ માહિતીના વર્ગીકરણની એવી પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા સંબંધિત વિભિન્ન માહિતીને વર્ગો કે શ્રેણીઓમાં વર્ગીકરણ માટે વિભાજીત કર્યા બાદ આ વર્ગો અને શ્રેણીઓમાં સમાવિત બાબતોને ઓળખવા માટે અંક, અસર, શબ્દ કે શબ્દ સમુહ જેવા સંકેત પ્રતીક આપવામાં આવે છે. આથી માહિતીના જથ્થામાંથી વિભિન્ન વિગતો સંકેતો દ્વારા શોધી તેને વ્યવસ્થિત કરી શકાય છે. તેને સંકેતીકરણ કહેવાય છે.^૭

સંશોધનમાં સંકેતીકરણ બે પ્રકારના હોય છે. એક અંક સ્વરૂપના સંકેત જે સંખ્યાત્મક સંકેતીકરણ છે. બીજા શબ્દ કે શબ્દસમુહ સ્વરૂપના સંકેત જે ગુણાત્મક સંકેતીકરણ કહેવાય છે.

૪.૬.૧ સંખ્યાત્મક સંકેતીકરણ

સંશોધનમાં કાચી માહિતીને સંખ્યાત્મક રૂપાંતર કરવાના હેતુથી પ્રત્યેક પ્રતિભાવને અંક આપવામાં આવે છે. જેથી આ અંકની ગણતરી દ્વારા તેને કોષ્ટકો દ્વારા કે આલેખ વડે દર્શાવીને રજૂ કરી શકાય છે. સંખ્યાત્મક સંશોધનમાં માહિતી એકત્રીત કર્યા બાદ સંકેતીકરણ કરવામાં આવે છે અને સંખ્યા દ્વારા ચોક્કસ લક્ષણો ધરાવતી માહિતીને દર્શાવવામાં આવે છે.

૪.૬.૨ માહિતીનું ગુણાત્મક સંકેતીકરણ

ગુણાત્મક સંકેતીકરણ એ ગુણાત્મક અભ્યાસમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. તેમાં માહિતી વર્ણનાત્મક નોંધો, સ્વરૂપની હોય છે. તેમાં સંશોધકે માહિતીનું ખ્યાલાત્મક વર્ગીકરણ કરી ખ્યાલોનું સર્જન કરે છે. તેમાં ઉપયોગમાં લેવાતા સંકેતો ખ્યાલો સ્વરૂપના હોય છે. ગુણાત્મક સંશોધન બિનઅનુભવી દ્વારા કરવું ખૂબ જ અઘરી બાબત છે.

૭. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ',

અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૧૧

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંખ્યાત્મક સંકેતીકરણ દ્વારા માહિતીનું વર્ગીકરણ સાથે ગુણાત્મક વર્ગીકરણ પણ કરવામાં આવ્યું છે. તે દ્વારા પ્રશ્નાવલીના દરેક પ્રશ્નોમાં રહેલા વિકલ્પોતે સંખ્યા આપીને વર્ગીકરણ કરેલ છે. તે સાથે ઉત્તરદાતાઓને મુક્ત માહિતી આપી શકે માટે તેને સંકેતીકરણ આપી વર્ગીકૃત કરેલ છે.

૪.૬.૩ સંકેતીકરણની પ્રક્રિયા

ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક બંને પ્રકારની સંકેતીકરણની પદ્ધતિ માટે જે પ્રક્રિયા ઉપયોગમાં લેવાય છે તે બે રીતની પ્રક્રિયા છે. એક પૂર્વ સંકેતીકરણ અને બીજી અનુ. સંકેતીકરણની પ્રક્રિયા છે.

(૧) પૂર્વ સંકેતીકરણ (પ્રિ-કોડીંગ)

માહિતી મેળવવા માટે પહેલોથી જ પ્રશ્નોના પ્રતિભાવોને સંકેતો આપીને તેને પ્રશ્નાવલી કે મુલાકાત અનુસૂચિ કે નોંધપોથી વગરેમાં સમાવેશ કરાય છે. તે પૂર્વ સંકેતીકરણની પ્રક્રિયા કહેવાય છે.

(૨) અનુ. સંકેતીકરણ (પોસ્ટ કોડીંગ)

માહિતી પ્રાપ્ત કરવા માટેના મુક્ત જવાબી પ્રશ્નો માટે પ્રાપ્ત પ્રતિભાવો એકત્રીકરણ કરી અને તેની વિભિન્નતાને ધ્યાનમાં રાખીને તેને સંકેત આપી પ્રશ્નોના ઉત્તરોને સંકેતમાં રૂપાંતર કરવાની કામગીરી છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અમુક પ્રશ્નો માટે પૂર્વ સંકેતીકરણનો ઉપયોગ કર્યો તે વિકલ્પ ધરાવતા અથવા હા-ના જવાબ મેળવતા હતા. ત્યારે મુક્ત જવાબમાં પ્રશ્નાવલી ભરાયા બાદ એકત્રીત માહિતીને સંકેતો આપી અનુ. સંકેતીકરણ પ્રક્રિયાનો ઉપયોગ કરાય છે. તેમાં વિવિધ પ્રત્યુત્તરોને નંબર કે સંકેત વડે અલગ પાડીને તેને મળતા વિવિધ પ્રાપ્તાંકોને આધારે તેનું પ્રમાણ મેળવી લેવામાં આવે છે.

૪.૭ માહિતીનું વિસંકેતીકરણ (ડીકોડીંગ)

સંશોધનમાં એકત્રીત કરેલ બધી જ માહિતીઓ સંખ્યા સ્વરૂપમાં હોય છે. આ સંખ્યાઓ વિવિધ પરિવર્તો, લિંગ, ધર્મ, વ્યવસાય, ઉંમર, આવક વગેરે રજૂ કરે છે. આ પ્રત્યુત્તરોને અમુક અંકો આપેલા હોય છે. તેને જાણી પ્રાપ્ત થયેલ માહિતી મેળવી વિસંકેતીકરણની પ્રક્રિયા કહેવાય છે કે માહિતીનું વિસંકેતીકરણ કહેવાય. જેમાં સંકેત સ્વરૂપે નોંધેલી તમામ માહિતી તેના આપેલા સંકેતોના આધારે ઉકેલી પાછી મૂળસ્વરૂપમાં દરેક પ્રશ્નાવલી કે કોષ્ટક માંથી મેળવી શકાય છે. અને આ માટે એક સંકેતોની સંકેતપોથી (કોડ બુક) હોય છે. જેમાં આ માહિતીના સંકેતો આપી તેને ઉકેલવાની પદ્ધતિ દર્શાવેલ હોય છે. જે માહિતીને અર્થપૂર્ણ બનાવી વ્યવસ્થિત ગોઠવવા માટે આપે છે.

દા.ત. પ્રશ્નાવલીમાં પ્રતિબંધિત પ્રત્યુત્તરમાં ઉત્તરો હા/ના કે વૈકલ્પિક પ્રતિચારો/ જવાબો તમામને વિવિધ સંકેતો આપી સંકેતીકરણમાં સંખ્યા આપી હોય છે. જે મુખ્ય કોષ્ટકમાં ઓછી જગ્યામાં ગયોઠવાય અને વર્ગીકરણ આસાન બનાવે છે. પ્રશ્નાવલીમાં જેને સંખ્યા આપી હોય તેને પ્રત્યુત્તર માની હા-૧ અને ના-૨ હોય તો તેને ના પ્રત્યુત્તર છે.’

૪.૮ માહિતી મેળવવા માટેની પ્રયુક્તિ

દરેક સંશોધનમાં માહિતીનું એકઝરણ કરવા અને તેને વૈજ્ઞાનિક બનાવવા સંશોધનના હેતુઓ ધ્યાનમાં રાખીને અભ્યાસ પદ્ધતિ અને માહિતી મેળવવાની પ્રયુક્તિ નક્કી કરાય છે અને અભ્યાસ પદ્ધતિ જે રીતે અભ્યાસની બ્લ્યુ પ્રિન્ટ નથી એના અમલ દરમિયાન તેમાં અનેક સુધારા-વધારા થઈ શકે છે. તેવી જ રીતે માહિતી મેળવવાની પ્રયુક્તિ પણ અભ્યાસ દરમિયાન વિવિધ જરૂરિયાતો પ્રમાણે બદલી તેના સુધારા-વધારા દાખલ કરવામાં

૮. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, ‘સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ’,
અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૨૧૨

આવે છે. અભ્યાસ પદ્ધતિ સાથે પ્રયુક્તિ પાણ સંશોધકને પોતે જે દિશા સંશોધનને આગળ વધારે છે. તે માટેના માર્ગદર્શક સ્થંભોનો જ એક ક્રમ સમાન છે. જે એક ક્રમબદ્ધ અને તર્કબધ રીતે માહિતીનો એકત્રીત કરી અભ્યાસને વ્યવસ્થિત કરે છે.

માહિતી મેળવવા માટેની પ્રયુક્તિ સામાન્ય રીતે અભ્યાસ પદ્ધતિઓ અને સંશોધનમાં ઘડતર કરાયેલી ઉપકલ્પનાઓમાંથી આકાર લે છે. તેની સાથે ઉપકલ્પનાઓની તપાસ માટે ઉપલબ્ધ સાધનો અપેક્ષિત માહિતીના સ્વરૂપ અને તે એકત્ર કરવાની ઉપલબ્ધ પ્રયુક્તિઓ સંશોધનના હેતુઓ અને સંશોધન માટેનો અભિગમ ભૂતકાળમાં થયેલા સંશોધનો વગેરેને ધ્યાનમાં લઈને સંશોધકો યોગ્ય અને વ્યવસ્થિત અમલ કરી શકાય તેવી તેના સંશોધન માટે અભ્યાસ પદ્ધતિ પ્રમાણેની પ્રયુક્તિ પસંદ કરી તેનો ઉપયોગ કરાય છે.^૯

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ત્રણ પ્રયુક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. જેમાં મુખ્ય પ્રયુક્તિ તરીકે પ્રશ્નાવલી છે અને તે સાથે બીજી બે પ્રયુક્તિ મુલાકાત પ્રયુક્તિ અને નિરીક્ષણ પ્રયુક્તિનો પાણ ઉપયોગ કર્યો છે.

(૧) મુલાકાત પ્રયુક્તિ :

મુલાકાત પદ્ધતિમાં મુલાકાત લેનાર અને આપનાર એમ બે પક્ષો હોય છે. આ બંને પક્ષો વચ્ચે જે વાતચીત થાય છે તેમાં ખાસ કરીને મુલાકાત લેનાર વ્યક્તિ પ્રશ્નો પૂછે છે અને મુલાકાત આપનાર પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપે છે. આ રીતે અમુક વિષય અંગે માહિતી મેળવવામાં આવે છે. આવી રીતે સંશોધનના હેતુઓના સંદર્ભમાં સંશોધકે જેમનો અભ્યાસ કરવા માંગે છે તેવી વ્યક્તિઓને રૂબરૂ મળીને પ્રશ્નો પૂછે છે. અને તે દ્વારા માહિતી મેળવવા પ્રયાસ કરે છે.

૯. વિમળ પી. શાહ, સંશોધન ડિઝાઈન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ૧૯૯૭, પૃ.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે આ ક્ષેત્ર સાથે જોડાયેલા નિષ્ણાતો અને બૌદ્ધિકો ઉપરાંત વિવિધ સંબંધિત લોકોને મળી વિવિધ માહિતી મેળવવી છે.^{૧૦}

(૨) નિરીક્ષણ પ્રયુક્તિ

વિજ્ઞાનમાં આંખથી જોવું એટલે નિરીક્ષણ એવો મર્યાદિત અર્થ કરવામાં આવતો નથી પણ સંશોધન વિષયના સંદર્ભમાં અનુસંધાનમાં સહેતુ જોવું તેને નિરીક્ષણ કહેવાય વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો બનાવ જ્યારે બનતો હોય ત્યારે બનાવના સ્થળે જ આવી સંશોધનના હેતુ લક્ષમાં રાખી આંખ વગેરે જ્ઞાનક્રિયાઓ દ્વારા ઘટના અને અભ્યાસ સ્થળની પ્રત્યક્ષ માહિતી મેળવવામાં આવે છે.^{૧૧}

આ પ્રયુક્તિ દ્વારા અભ્યાસમાં સંબંધિત સ્થળે એ જઈ તેના વિશે માહિતી મેળવી છે. અભ્યાસના એકમો સાથે આંતરક્રિયા કરેલ છે અને તેઓની પ્રવૃત્તિઓ નિહાળી તેની વાસ્તવિકતા સમજાય છે.

(૩) પ્રશ્નાવલી :

સંશોધન પદ્ધતિમાં માહિતી મેળવવાની એક પ્રયુક્તિ તરીકે કે સાધન તરીકે પ્રશ્નાવલી મહત્વની છે. જે માહિતી નિરીક્ષણ દ્વારા કે મુલાકાત વડે ન મળતા ઉત્તરદાતાઓને પ્રશ્નાવલીઓ મોકલી તેમને દબાણ વિના ઉત્તરો આપવાની તક આપીને વ્યક્તિના વલણો, ભૂતકાલીન માન્યતાઓ, પ્રેરકો, પ્રત્યક્ષીકરણો વગેરેની માહિતી પ્રશ્નાવલીમાં વિવિધ પ્રશ્નો પૂછીને મેળવી શકાય છે.

૧૦. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જે. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ',

અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫, પૃ. ૧૭૮

૧૧. એજન પૃ. ૧૭૮

સેમફોર્ડ અને રોબર્ટ હેગેડોર્નના મુજબ પ્રશ્નાવલી શ્રેણીબદ્ધ પ્રશ્નોનું બનેલું એક પત્રક છે. આ પત્રકમાં ઉત્તરદાતા પોતે જ પ્રશ્નોના ઉત્તરો લખે છે. આવી પ્રશ્નાવલી જેમનો અભ્યાસ કરવાનો હોય છે તે વ્યક્તિઓને હાથોહાથ રૂબરૂ પાઠ આપી શકાય છે અને ખ્યાલ વગેરે દ્વારા તેમના ઘેર કે સ્થળે પાઠ મોકલી શકાય છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં રચવામાં આવેલી પ્રશ્નાવલીમાં વિભિન્ન પ્રકારની માહિતીઓને દસ વિભિન્ન પ્રશ્નોમાં વહેંચી દરેક પ્રશ્ન દ્વારા એક ચોક્કસ પ્રકારની માહિતી મેળવવામાં આવે છે.

૪.૯ પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

પ્રશ્નાવલીના દસ પ્રશ્નોમાંથી નવ પ્રશ્નોને કોષ્ટકો દ્વારા વર્ગીકરણ કરી તેમનું પાંચ વિદ્યાકીય શાખાઓ આધારિત પ્રશ્નો દ્વારા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ કર્યું છે.

૪.૯.૧ પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

પ્રથમ પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્ન કરેલ “આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા ?” આ પ્રશ્નો માટે ત્રણ પ્રત્યુત્તરો ઉત્તર માટે આપેલ છે. તેના દ્વારા ઉત્તર પ્રાપ્ત થયા હતા.

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૧

પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	હા	૪ ૪૦%	૪ ૪૦%	૪ ૪૦%	૮ ૮૦%	૫ ૫૦%	૨૫ ૫૦%
૨	ના	૧ ૧૦%	૦ ૦%	૧ ૧૦%	૨ ૨૦%	૧ ૧૦%	૫ ૧૦%
૩	ક્યારેક	૫ ૫૦%	૬ ૬૦%	૫ ૫૦%	૦ ૦%	૪ ૪૦	૨૦ ૪૦%

પ્રથમ પ્રશ્નના ત્રણ ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર 'હા'માં કુલ પચાસ સંખ્યામાંથી ૨૫ 'હા' માં આપેલ છે. જેમાં ૫૦ જેટલા થાય છે. જેમાં પ્રથમ એન્જીનીયરીંગ શાખામાં ૮ લોકો છે. જે ૮૦% જેવું થાય છે. દસમાંથી તે સૌથી વધુ ઉત્તર આપનાર શાખા છે. ત્યાર બાદ તબીબી શાખા કુલ દસ માંથી પાંચ સખ્યા સાથે ૫૦% હા માં ઉત્તર આપેલ છે. ત્યાર બાદ વિનયન, વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન તમામે દસમાંથી દરેકે ૪-૪ ની સંખ્યામાં ઉત્તર આપી દરેકે ૪૦% જેવા હા માં ઉત્તર આપ્યો છે.

આમ, પ્રથમ પ્રશ્નમાં કુલ ૫૦% ઉત્તર હા માં આપેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ એન્જીનીયરીંગ શાખા સૌથી વધુ છે. ૮૦% જેટલા સાથે.

પ્રથમ પ્રશ્નના દ્વિતીય ઉત્તર 'ના' માં કુલ ઉત્તરોની સંખ્યા ૫ થાય છે. જે કુલ ૧૦% જેવી થાય છે. જેમાં સૌથી વધુ એન્જીનીયરીંગ શાખામાં બે સંખ્યા સાથે ૪% જેટલા પ્રત્યુત્તર સાથે આગળ છે. ત્યાર બાદ વિનયન, વિજ્ઞાન અને તબીબી શાખા એક

પ્રત્યુત્તર સાથે ૨% નેટલા પ્રમાણ સાથે સમાન છે. ત્યાર બાદ વાણિજ્ય શાખા શુન્ય પ્રત્યુત્તર સાથે સૌથી છેલ્લે છે.

આમ દ્વિતીય ઉત્તર 'ના' માં કુલ સંખ્યામાંથી ફક્ત ૧૦% જવાબ આપેલ છે. જેમાં સૌથી વધારે એન્જનીયરીંગ શાખા ૪% સાથે છે અને શુન્ય ૦% સાથે વાણિજ્ય શાખા સૌથી છેલ્લે છે.

પ્રથમ પ્રશ્નના ઉત્તર ત્રણ 'ક્યારેક' માં પાંચેય વિદ્યાકીય શાખાના દરેક દસ દસ ઉત્તરદાતાની કુલ પચાસની સંખ્યામાંથી ૨૦ ની સંખ્યામાં 'ક્યારેક' ને ઉત્તર તરીકે દર્શાવેલ છે. જે કુલ ના ૪૦% જેવું થાય છે. જેમાં સૌથી વધારે ૬ ની સંખ્યા સાથે ૬૦% સાથે વાણિજ્ય શાખા પ્રથમ છે. ત્યાર બાદ વિનિયન અને વિજ્ઞાન શાખા ૫ ની સંખ્યા સાથે ૪૦% ની માત્રા સાથે બીજા ક્રમે છે. જ્યારે ૪ ની સંખ્યા સાથે ૪૦% ના પ્રમાણમાં ત્રીજા સ્થાને છે. એન્જનીયરીંગ શાખા ૦% પ્રત્યુત્તર સાથે સૌથી નીચે છે.

આ રીતે કુલ ઉત્તરદાતામાંથી ૪૦% એ 'ક્યારેક' ને ઉત્તર તરીકે આપેલ છે. જેમાંથી વાણિજ્ય શાખા ૬૦% સાથે પ્રથમ છે અને શૂન્ય પ્રત્યુત્તર સાથે ૦% થી એન્જનીયરીંગ શાખા સૌથી નીચે છે.

૪.૯.૨ બીજા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

વર્ગીકરણમાં લીધેલ બીજા પ્રશ્ન એ દસમાંથી ત્રીજા નંબરનો છે. કારણ કે દસમાંથી નવ પ્રશ્નનું વર્ગીકરણ કરેલ છે. પ્રશ્નાવલીમાંથી આ પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાને પુછ્યું હતું કે 'આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે પ્રત્યુત્તરો આપેલ છે. જવાબ માટે તેના ઉત્તરો આ મુજબ છે. (૧) હા, (૨) ના.

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૨

બીજા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	હા	૭	૧૦	૭	૧૦	૫	૩૯
		૭૦%	૧૦૦%	૭૦%	૧૦૦%	૫૦%	૭૮%
૨	ના	૧	૦	૩	૦	૫	૯
		૧૦%	૦%	૩૦%	૦%	૫૦%	૧૮%

બીજા પ્રશ્નના બે પ્રત્યુત્તરો 'હા' અને 'ના' માંથી પ્રથમ ઉત્તર 'હા' માં કુલ મળેલ પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યા ૩૯ જેવી છે. જે કુલના ૭૮% જેટલી થાય છે. જેમાં સૌથી વધારે દસ દસની સંખ્યા સાથે વાણિજ્ય અને એન્જીનીયરીંગ સંખ્યા સાથે વાણિજ્ય અને એન્જીનીયરીંગ શાખાને ૧૦૦% મળેલ છે.

ત્યાર બાદ બીજા સ્થાને ૭-૭ ની સંખ્યા સાથે ૭૦% જેટલા પ્રત્યુત્તરો વિનયન અને વિજ્ઞાન શાખાને મળેલ છે. ત્રીજા સ્થાને પાંચ પ્રત્યુત્તરો સાથે કુલ માંથી ૫૦% મેળવીને તબીબી શાખા આ સાથે સૌથી નીચે છે.

આ રીતે બીજા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' માં કુલ ૭૮% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ૧૦૦% સાથે વાણિજ્ય અને એન્જીનીયરીંગ શાખા પ્રથમ છે. જ્યારે સૌથી નીચે ૫૦% શાખા સાથે તબીબી શાખા છે.

બીજા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' માં કુલ ૯ ની સંખ્યામાં પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જે ૧૮% જેટલા થાય છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યા ૫ સાથે તબીબી શાખાને ૫૦% મળેલ છે. જ્યારે ૩ ની સંખ્યા સાથે વિજ્ઞાન શાખાને ૩૦% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયેલ

છે. ત્રીજા ક્રમે વિનિયન શાખાને એક પ્રત્યુત્તર સાથે કુલ ૧૦% પ્રાપ્ત થયા છે. અને સૌથી નીચે શૂન્ય પ્રત્યુત્તર સાથે ૦% થી વાણિજ્ય અને એન્જનીયરીંગ શાખા છે.

આ રીતે બીજા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ ૧૮% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ૫૦% સાથે તબીબી શાખા છે. જ્યારે શૂન્ય પ્રત્યુત્તરો સાથે સૌથી નીચે વાણિજ્ય અને એન્જનીયરીંગ શાખા છે.

૪.૯.૩ ત્રીજા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

ત્રીજા પ્રશ્ન જે પ્રશ્નાવલીનો ચોથો છે. તેમાં પ્રશ્ન કરવામાં આવેલ હતો 'સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો ?' જેના પ્રત્યુત્તરો મેળવવા બે ઉત્તરો આપેલ છે. (૧) હા, (૨) ના

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૩

ત્રીજા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનિયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જ.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	હા	૮	૭	૩	૪	૮	૩૦
		૮૦%	૭૦%	૩૦%	૪૦%	૮૦%	૬૦%
૨	ના	૨	૩	૭	૬	૨	૨૦
		૨૦%	૩૦%	૭૦%	૬૦%	૨૦%	૪૦%

ત્રીજા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' ને કુલ વધી શાખાના પ્રત્યુત્તરો માંથી ૩૦ ની સંખ્યામાં પ્રાપ્ત થયા હતા જે ૬૦% જેટલા કુલ સંખ્યાની ટકાવારીમાંથી થાય છે. જેમાં સૌથી વધુ ૮-૮ ની સંખ્યા સાથે ૮૦% ની વિનિયન અને તબીબી શાખા પ્રથમ છે. ત્યાર બાદ સાત પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યા સાથે ૭૦% થી વાણિજ્ય શાખા બીજા સ્થાને છે. ત્રીજા

સ્થાને ૪ પ્રત્યુત્તરો સાથે ૪૦% થી એન્જનીયરીંગ શાખા છે. જ્યારે સૌથી ઓછા ૩૦% સાથે ૩ ની સંખ્યામાં બીજા ઉત્તરમાં પ્રત્યુત્તરો મેળવ્યા છે. જે વિજ્ઞાન શાખા છે.

આ રીતે ત્રીજા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તરને કુલ ૬૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં વિનિયન અને તબીબી શાખા ૮૦% સાથે પ્રથમ છે. જ્યારે સૌથી ઓછા ૩૦% સાથે વિજ્ઞાન શાખા નીચે છે.

ત્રીજા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ પ્રત્યુત્તરોમાંથી ૨૦ ની સંખ્યામાં ૪૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખા દ્વારા ૭ ની સંખ્યામાં ૭૦% સાથે પ્રથમ છે. જ્યારે ત્યાર બાદ બીજા ક્રમે ઈજનેરી શાખા ૬ પ્રત્યુત્તરો સાથે ૬૦% થી બીજા સ્થાને છે. જ્યારે વાણિજ્ય શાખા ત્રણ પ્રત્યુત્તરો સાથે ૩૦% ની ટકાવારી સાથે ત્રીજા ક્રમે છે અને સૌથી નીચે વિનિયન અને તબીબી શાખા બે-બે પ્રત્યુત્તરો વડે ૨૦% સાથે છે.

આમ, ત્રીજા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ ૧૮% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. જેમાં સૌથી વધારે ૭૦% ને ૬૦% સાથે વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખા છે. જ્યારે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો ૧૦% સાથે વિનિયન અને તબીબી શાખા છે.

૪.૯.૪ ચોથા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

વર્ગીકરણનો ચોથો પ્રશ્ન પ્રશ્નાવલીનો પાંચમો છે. જેમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્ન કરેલ છે કે 'શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો ?' તેના ઉત્તરો માટે ત્રણ ઉત્તરો આપેલ છે.

- (૧) પ્રાથમિક
- (૨) આરોગ્ય વિષયક
- (૩) અન્ય કોઈ

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૧

પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	પ્રાથમિક	૪	૫	૮	૮	૨	૨૭
		૪૦%	૫૦%	૮૦%	૮૦%	૨૦%	૫૪%
૨	આરોગ્ય વિષયક	૫	૫	૨	૨	૭	૨૧
		૫૦%	૫૦%	૨૦%	૨૦%	૭૦%	૪૨%
૩	અન્ય કોઈ	૧	૦	૦	૦	૧	૨
		૧૦%	૦%	૦%	૦%	૧૦%	૪%

ચોથા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ને કુલ પ્રાપ્ત પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યા ૨૭ છે. જે ૫૪% જેવી છે. જેમાં સૌથી ઉપર વિજ્ઞાન અને એન્જીનીયરીંગ શાખા ૮-૮ પ્રત્યુત્તરો સાથે ૮૦% થી પ્રથમ છે. ત્યાર બાદ પાંચ પ્રત્યુત્તરો જે ૫૦% ની માત્રા મુજબ વાણિજ્ય શાખા છે. વાણિજ્ય શાખા પછીના ક્રમે ચાર પ્રત્યુત્તરો વડે ૪૦% થી વિનયન શાખા છે. જ્યારે સૌથી ઓછા તબીબી શાખાએ આપેલ ૨૦% બે પ્રત્યુત્તરો વડે.

આ રીતે ચોથા પ્રશ્નના પ્રથમ પ્રત્યુત્તર ‘પ્રાથમિક’ ને કુલ ૫૪% મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખા ૮૦% સાથે છે. જ્યારે સૌથી ઓછા તબીબી શાખા ૨૦% પ્રત્યુત્તરો સાથે છે.

ચોથા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ ને કુલ ૪૨% પ્રત્યુત્તરો ૨૧ ની સંખ્યા સાથે મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ તબીબી શાખા દ્વારા ૭ ની સંખ્યા ૭૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળેલ છે. ત્યાર બાદ બીજા સ્થાને વિનયન અને વાણિજ્ય શાખા પાંચ-પાંચ

પ્રત્યુત્તરો સાથે ૫૦% જેવી માત્રાથી આ સ્થાન પ્રાપ્ત કરેલ. અને ત્રીજા સ્થાને બે બે પ્રત્યુત્તરો સાથે ૨૦% થી વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખા સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત કરેલ છે.

ચોથા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ ને કુલ ૪૨% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. જેમાં સૌથી વધુ તબીબી શાખા ૭૦% છે. જ્યારે સૌથી નીચા પ્રમાણમાં ઈજનેરી અને વિજ્ઞાન શાખાને.

ચોથા પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ને કુલ ૪% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા જેની સંખ્યા ૨ છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો આપનાર વિનિયન અને તબીબી શાખા એ એક એક સંખ્યા સાથે ૨% ના પ્રમાણમાં આપેલ છે. જ્યારે બાકી વાણિજ્ય, વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખાએ નહિવત્ આપેલ છે.

આમ, ચોથા પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તરો ‘અન્ય કોઈ’ ને સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા જે કુલ ૪% જેમાં સૌથી વધુ વિનિયન અને તબીબી શાખાએ આપેલા ૨% જેટલા જ્યારે બાકી અન્ય વિદ્યાકીય શાખાઓ વાણિજ્ય, અને ઈજનેરી શાખાએ શૂન્ય પ્રતિભાવ આપી નહિવત્ પ્રમાણમાં આપેલ છે.

૪.૯.૫ પાંચમાં પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

માહિતી વર્ગીકરણમાં લીધેલો પાંચમાં પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્ન પૂછેલ ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષાંગિક છે. જો હા તો તમે કોઈ બાબતથી સંદર્ભમાં ધરાવો છો ?’ તેના પ્રત્યુત્તરો માટે ત્રણ ઉત્તરો આપેલ છે.

- (૧) જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં
- (૨) શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં
- (૩) વિવિધ રોગો અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૧

પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	જ્ઞાનાત્મક અને	૧	૬	૮	૭	૪	૨૬
	આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં	૧૦%	૬૦%	૮૦%	૭૦%	૪૦%	૫૨%
૨	શારીરિક અને	૬	૨	૨	૩	૬	૧૯
	બીમારીના ખ્યાલમાં	૬૦%	૨૦%	૨૦%	૩૦%	૬૦%	૩૮%
૩	વિવિધ રોગો અને	૩	૨	૦	૦	૦	૫
	પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૩૦%	૨૦%	૦%	૦%	૦%	૧૦%

પાંચમાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં' ને કુલ ૨૬ ની સંખ્યા સાથે ૫૨% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો વિજ્ઞાન શાખા દ્વારા ૮ ની સંખ્યા સાથે ૮૦% કુલમાંથી આપેલ છે. જ્યારે ત્યાર બાદ બીજા ક્રમે ઈજનેરી શાખા ૭ ની સંખ્યા સાથે ૭૦% મેળવેલ છે. ત્રીજા ક્રમે ૬ ની સંખ્યા સાથે ૬૦% ના પ્રત્યુત્તરો સાથે વાણિજ્ય શાખા છે. ચોથા ક્રમે તબીબી શાખા ૪ ની સંખ્યા સાથે ૪૦% થી આ ક્રમે છે. સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો વિનયન શાખાને મળેલ છે. ૧૦% એકની સંખ્યા સાથે છે.

પાંચમાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી'ને કુલ ૫૨% પ્રત્યુત્તરો

મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખા દ્વારા આપેલ છે. ૮૦% જેટલા જ્યારે સૌથી ઓછી માત્રામાં વિનિયન શાખાએ ૧૦% ના પ્રમાણમાં આપેલ છે.

પાંચમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં’ ને કુલ ૩૮% પ્રત્યુત્તરો ૧૯ ની સંખ્યા સાથે કુલ ૫૦ ની સંખ્યામાંથી મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ વિનિયન અને તબીબી શાખા દ્વારા ૬૦% એ દસમાંથી ૬ ની સંખ્યા સાથે મળેલ છે. જ્યારે બાદ ઈજનેરી શાખાએ ૩૦% પ્રત્યુત્તરો દસમાંથી ૩ ની સંખ્યા વડે આપેલ છે. જ્યારે સૌથી નીચા પ્રમાણમાં વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન શાખાએ આપેલ છે. જ્યારે ૨૦% સાથે ૨ ની સંખ્યા છે.

આ પ્રમાણે પાંચમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલો’માં ને કુલ પચાસથી સંખ્યામાંથી ૧૯ સંખ્યામાં ૩૮% સાથે પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો વિનિયન અને તબીબી શાખા દ્વારા આપેલ છે જે તેની દસની સંખ્યામાંથી ૬ ની સંખ્યા પ્રમાણે ૬૦% જેવા થાય છે. જ્યારે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તર વિજ્ઞાન શાખા ૨૦% થી આપેલ છે.

પાંચમાં પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગો અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ ને કુલ ૧૦% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત કર્યા છે. જે કુલ પચાસની સંખ્યામાંથી ૫ ની સંખ્યા પ્રાપ્ત થઈ મેળવી છે. જેમાં સૌથી વધુ વિનિયન શાખાએ દસમાંથી ૩ ની સંખ્યાથી ૩૦% જેટલા આપેલ છે. જ્યારે ત્યાર બાદ ૨ ની સંખ્યા થી ૨૦% ના પ્રમાણ સાથે વાણિજ્ય શાખાએ આપેલ છે. જ્યારે બાકી અન્ય વિદ્યાકીય શાખાઓ વિજ્ઞાન, ઈજનેરી અને તબીબી શાખા દ્વારા શૂન્ય પ્રત્યુત્તરો આપેલ છે.

આ રીતે પાંચમાં પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તરો ‘વિવિધ રોગો અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ કુલ ૧૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિનિયન શાખાએ ૩૦% સાથે આપેલ જ્યારે વિજ્ઞાન, ઈજનેરી અને તબીબી શાખાએ ૦% પ્રત્યુત્તર આપેલ છે.

૪.૯.૬ છઠ્ઠા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

છઠ્ઠા પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્ન કેલ ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દૃષ્ટિબિંદુથી કેળવો છો ?’ જેમાં પ્રત્યુત્તર આપવા માટે ત્રણ ઉત્તરો આપેલ છે.

- (૧) શારીરિક
- (૨) માનસિક
- (૩) અન્ય કોઈ

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૬

છઠ્ઠા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	શારીરિક	૨ ૨૦%	૬ ૬૦%	૨ ૨૦%	૬ ૬૦%	૩ ૩૦%	૧૮ ૩૮%
૨	માનસિક	૬ ૬૦%	૪ ૪૦%	૮ ૮૦%	૪ ૪૦%	૭ ૭૦%	૨૮ ૫૮%
૩	અન્ય કોઈ	૨ ૨૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૨ ૪%

છઠ્ઠા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર ‘શારીરિક’ને કુલ ૩૮% પ્રત્યુત્તરો ૧૮ ની સંખ્યા સાથે કુલમાંથી મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર વાણિજ્ય શાખા દ્વારા ૬ ની સંખ્યા સાથે ૬૦% જેટલા પ્રમાણમાં આપેલ છે. ત્યાર બાદ તેટલા જ પ્રમાણમાં આપેલ છે. ત્યાર

બાદ તેટલા જ પ્રમાણમાં ૬ ની સંખ્યા સાથે ૬૦ ઈજનેરીને મળ્યા હતા. બીજા ક્રમે ૩૦ સાથે ૩ ની સંખ્યાથી તબીબી શાખા છે. જ્યારે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો વિનિયન અને વિજ્ઞાન શાખાએ ૨ ની સંખ્યા સાથે ૨૦% આપેલ છે.

છઠ્ઠા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'શારીરિક'ને કુલ ૩૮% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે. જેમાં સૌથી વધુ વાણિજ્ય અને ઈજનેરી શાખાને મળ્યા ૬૦% સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તર વિનિયન અને વિજ્ઞાનને મળ્યા છે.

છઠ્ઠા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'માનસિક'ને કુલ ૫૮% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જે પચાસમાંથી ૨૮ ની સંખ્યા દ્વારા મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખાને ૮ ની સંખ્યા સાથે ૮૦% સાથે પ્રથમ ક્રમે છે. ત્યાર બાદ સાતની સંખ્યાથી ૭૦% સાથે તબીબી શાખા બીજા ક્રમે છે અને ૬ ની સંખ્યા વડે ૬૦% થી વિનિયન શાખા ત્રીજા ક્રમે છે. જ્યારે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો ૪ ની સંખ્યા સાથે ૪૦% થી વાણિજ્ય અને ઈજનેરી શાખાને મળેલ છે.

છઠ્ઠા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'માનસિક' ને કુલ ૫૮% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખાને ૮૦% મળ્યા છે અને સૌથી ઓછા વાણિજ્ય અને ઈજનેરી શાખાને મળ્યા છે.

છઠ્ઠા પ્રશ્ના ત્રીજા ઉત્તર 'અન્ય કોઈ' ને કુલ પ્રાપ્ત પ્રત્યુત્તરે ૪% છે. જે બેની સંખ્યા દ્વારા મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો બેની સંખ્યા દ્વારા ૨૦% જેવા પ્રમાણ સાથે વિનિયન શાખા દ્વારા મળેલ છે. જ્યારે બાકી અન્ય તમામ શાખા દ્વારા શૂન્ય પ્રત્યુત્તર આવ્યો છે.

આમ છઠ્ઠા પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તર 'અન્ય કોઈ' માં કુલ ૪% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. જે ફક્ત વિનિયન શાખા એ જ આપેલ છે અન્યએ આપેલ નથી.

૪.૯.૭ સાતમા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

પ્રશ્ન સાતમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્ન કરેલ ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્ત્વ આપો છો ?’ જેના પ્રત્યુત્તર માટે ચાર ઉત્તરો આપેલ છે.

- (૧) સમય
- (૨) અર્થવ્યવસ્થા
- (૩) સમાજની વિવિધ રચના
- (૪) કૌટુંબિક વ્યવસ્થા

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૭

સાતમા પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	સમય	૩ ૩૦%	૭ ૭૦%	૯ ૯૦%	૮ ૮૦%	૫ ૫૦%	૩૨ ૬૪%
૨	અર્થવ્યવસ્થા	૦ ૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૧ ૧૦%	૧ ૧૦%	૨ ૪%
૩	સમાજની વિવિધ રચના	૧ ૧૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૦ ૦%	૧ ૧૦%	૨ ૪%
૪	કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૬ ૬૦%	૩ ૩૦%	૧ ૧૦%	૧ ૧૦%	૩ ૩૦%	૧૪ ૨૮%

સાતમા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'સમય'ને કુલ ૩૨ ની સંખ્યાથી ૬૪% પ્રત્યુત્તરો કુલમાંથી પ્રાપ્ત થયા છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો વિજ્ઞાન શાખામાંથી ૯ ની સંખ્યા વડે ૯૦% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. બીજા ક્રમે ૮ ની સંખ્યા સાથે ૮૦% થી ઈજનેરી શાખાને પ્રત્યુત્તરો મળેલ છે. ત્રીજા ક્રમે સાતની સંખ્યા થી ૭૦% પ્રત્યુત્તરો વાણિજ્ય શાખાને મળેલ છે. ચોથા ક્રમે ૫ ની સંખ્યા થી ૫૦% પ્રત્યુત્તરો તબીબી શાખાને મળેલ છે. સૌથી ઓછા વિનિયન શાખાને ૩૦% મળેલ છે. ત્રણની સંખ્યા દ્વારા દસમાંથી.

સાતમાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'સમય' ને કુલ ૬૪% મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ૯૦% વિજ્ઞાન શાખાને મળેલ છે. સૌથી ઓછા વિનિયન શાખાને ૩૦% મળેલ છે.

સાતમા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'અર્થ વ્યવસ્થા'ને કુલ ૪% પ્રત્યુત્તરો ૨ ની સંખ્યા વડે મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ઈજનેરી અને તબીબી શાખાને મળેલ છે. જે ૧૦% સાથે કુલ દસની એક સંખ્યા વડે મળે છે. જ્યારે બાકી અન્ય શાખાઓ વિનિયન, વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન દ્વારા શૂન્ય પ્રત્યુત્તર આપેલ છે.

સાતમા પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'અર્થ વ્યવસ્થા'ને કુલ ૪% પ્રત્યુત્તરો મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ઈજનેરી અને તબીબી શાખા દ્વારા ૧૦% મળેલ છે. જ્યારે બાકી શાખાઓ નહિવત્ ઉત્તર આપેલ છે.

સાતમા પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તર 'સમાજની વિવિધ રચના' ને કુલ પ્રાપ્ત પ્રત્યુત્તરો ૪% મળેલ છે. ૨ ની સંખ્યા વડે જેમાં સૌથી વધારે પ્રમાણમાં વિનિયન અને તબીબી શાખાએ ૧૦% એકની સંખ્યા વડે આપેલ છે. જ્યારે અન્ય વિદ્યાકીય શાખાઓ, વાણિજ્ય, વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખાઓ એ શૂન્ય પ્રત્યુત્તર આપેલ છે.

સાતમા પ્રશ્નના ત્રીજા ઉત્તર 'સમાજની વિવિધ રચના' ને કુલ ૪% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિનિયન અને તબીબી શાખાને મળેલ ૧૦% જ્યારે અન્ય એ કોઈ પ્રત્યુત્તર આપેલા નથી.

સાતમા પ્રશ્નના ચોથા ઉત્તર 'કૌટુંબિક વ્યવસ્થા' ને કુલ પ્રાપ્ત પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યા ૧૪ છે. જે કુલ પ્રાપ્ત પ્રત્યુત્તરોના ૨૮% થાય છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો વિનિયન શાખાને મળ્યા. ૬૦% છ ની સંખ્યા વડે ત્યાર બાદ વાણિજ્ય અને તબીબી શાખાને ૩૦% પ્રત્યુત્તરો ૩ ની સંખ્યાથી મળ્યા છે. જ્યારે સૌથી નીચા પ્રમાણમાં વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખાને મળેલ ૧૦% એક સંખ્યા સાથે.

સાતમા પ્રશ્નના ચોથા ઉત્તર 'કૌટુંબિક વ્યવસ્થા' ને કુલ ૨૮% પ્રત્યુત્તર મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ૬૦% વિનિયન શાખાને ત્યાર બાદ સૌથી ઓછા ૧૦% વિજ્ઞાન અને ઈજનેરી શાખાને મળેલ છે.

૪.૯.૮ આઠમા પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

આઠમાં પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાઓને માહિતી મેળવવા પૂછેલ કે 'શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિદ્યાત્મક વલણ જરૂરી સમજે છો ?' જેના પ્રત્યુત્તરો મેળવવા માટે તેમને બે ઉત્તરો નીચે પ્રમાણે દર્શાવેલ છે.

(૧) હા

(૨) ના

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૮

આઠમાં પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	હા	૮ ૮૦%	૭ ૭૦%	૬ ૬૦%	૯ ૯૦%	૧૦ ૧૦૦%	૪૦ ૮૦%
૨	ના	૨ ૨૦%	૩ ૩૦%	૪ ૪૦%	૧ ૧૦%	૦ ૦%	૧૦ ૨૦%

આઠમા પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' ને કુલ ૮૦% પ્રત્યુત્તરોની સંખ્યાથી મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ તબીબી શાખાને ૯૦% મળેલ. ૯ સંખ્યા વડે બીજા ક્રમે ૮ સંખ્યા દ્વારા ૮૦% પ્રત્યુત્તરો એન્જી. શાખાને મળેલ છે. ત્રીજા ક્રમે ૮૦% પ્રત્યુત્તરો ૮ સંખ્યાથી વિનયન શાખાને મળેલ છે.

ત્યાર બાદ ૭ ની સંખ્યા વડે ૭૦% જેટલા પ્રત્યુત્તરો વાણિજ્ય શાખાને પ્રાપ્ત થયેલ છે અને છેલ્લે ૬૦% પ્રત્યુત્તરો ૬ ની સંખ્યા દ્વારા વિજ્ઞાન શાખાના ઉત્તરદાતાઓએ આપેલ છે.

આઠમાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' ને કુલ ૮૦% પ્રત્યુત્તરો મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ ૧૦૦% તબીબી શાખાને અને સૌથી ઓછા ૬૦% અન્ય શાખાઓના પ્રમાણમાં વિજ્ઞાન શાખાને મળેલ છે.

આઠમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ ૨૦% પ્રત્યુત્તર ૧૦ ની સંખ્યા દ્વારા મળેલ છે. જેમાં વધુ પ્રમાણ ૮૦% ચારની સંખ્યાથી વિજ્ઞાન શાખાએ આપેલ છે. ત્યાર બાદ વાણિજ્ય શાખાએ ૩૦% ત્રણની સંખ્યાથી આપેલ છે. તેના બાદ વિનયન શાખાએ

૨ ની સંખ્યાથી ૨૦% પ્રત્યુત્તર આપ્યા છે. ઈજનેરી શાખાએ ૧૦% એક સંખ્યા દ્વારા આપેલ છે. સૌથી છેલ્લે શુન્ય પ્રત્યુત્તર તબીબી શાખાએ આપેલ છે.

આઠમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ ૨૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખા ૪૦% છે. જ્યારે સૌથી ઓછા શુન્ય પ્રત્યુત્તર તબીબી શાખા દ્વારા આપ્યા હતા.

૪.૯.૯ નવામાં પ્રશ્ન આધારિત વર્ગીકરણ

નવામાં પ્રશ્નમાં ઉત્તરદાતાને પ્રશ્નરૂપે પુછેલ કે 'વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. એવું આપ માનો છો?' જેના પ્રત્યુત્તરો મેળવવા માટે બે ઉત્તર આપેલ છે. (૧) હા, (૨) ના

કોષ્ટક નં. ૪.૯.૯

પ્રથમ પ્રશ્ન આધારિત કોષ્ટક

ક્રમ	ઉત્તર	વિનયન	વાણિજ્ય	વિજ્ઞાન	એન્જી.	તબીબી	કુલ
		સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%	સંખ્યા-%
૧	હા	૧૦	૯	૫	૯	૯	૪૨
		૧૦૦%	૯૦%	૫૦%	૯૦%	૯૦%	૮૪%
૨	ના	૦	૧	૫	૧	૧	૮
		૦%	૧૦%	૫૦%	૧૦%	૧૦%	૧૬%

નવામાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' ને કુલ ૮૪% પ્રત્યુત્તરો ૪૨ ની સંખ્યા દ્વારા ૫૦ માંથી પ્રાપ્ત કર્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૧૦૦% જેવા ૧૦ ની સંખ્યા દસમાંથી આ વાણી થયા છે. જે વિનયન શાખાના ઉત્તરદાતાઓ દ્વારા મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ૯૦% પ્રત્યુત્તરો ૯ ની સંખ્યા દસમાંથી તે વાણિજ્ય, એન્જીનીયરીંગ અને તબીબી શાખા દ્વારા

મળેલ છે. છેલ્લે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તરો ૪૦% પાંચ સંખ્યાથી વિજ્ઞાન શાખા પ્રાપ્ત કરે છે.

આમ નવમાં પ્રશ્નના પ્રથમ ઉત્તર 'હા' ને કુલ ૮૪% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ ૧૦૦% વિનિયન શાખા અને સૌથી પ્રમાણમાં જરા ઓછા ૫૦% વિજ્ઞાન શાખાથી મળેલ છે.

નવમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તર 'ના' ને કુલ ૧૩% પ્રત્યુત્તરો ૮ ની સંખ્યા દ્વારા મળેલ છે. જેમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો એ વિજ્ઞાન શાખાને મળ્યા છે. ૫૦% પાંચ સંખ્યા સાથે જ્યારે વાણિજ્ય એન્જનીયરીંગ અને તબીબીને ૧૦% પ્રત્યુત્તર એક સંખ્યા દ્વારા મળેલ છે. વિનિયન શાખા એ શુન્ય પ્રત્યુત્તર આપેલ છે.

નવમાં પ્રશ્નના બીજા ઉત્તરના 'ના' ને કુલ ૧૬ પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જેમાં સૌથી વધુ વિજ્ઞાન શાખા દ્વારા ૫૦% અને વિનિયન શાખા દ્વારા શુન્ય પ્રત્યુત્તર મળેલ છે.

૪.૧૦ વિદ્યાકીય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

૪.૧૦.૧ વિનિયન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

અભ્યાસમાં લીધેલ પાંચ વિદ્યાકીય શાખાઓ વિનિયન શાખા, વાણિજ્ય શાખા, વિજ્ઞાન શાખા અને એન્જનીયરીંગ, તબીબી શાખાનો સમાવેશ કરી નવ પ્રશ્નો આધારે એક ટેબલમાં તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરો ગોઠવી તેમને વિદ્યાકીય શાખાના શાખા આધારિત વર્ગીકરણ કરેલ છે.

કોષ્ટક નં. ૪.૧૦.૧

વિનયન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૪૦ ૧૦ ૫૦
૨	બીજો	- હા - ના	૭૦ ૧૦
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૮૦ ૨૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૪૦ ૫૦ ૧૦
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૧૦ ૬૦ ૩૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૨૦ ૬૦ ૨૦
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૩૦ ૦ ૧૦ ૬૦
૮	આઠમો	- હા - ના	૮૦ ૨૦
૯	નવમો	- હા - ના	૧૦૦ ૦૦

- (૧) વિનયન શાખાના ઉત્તરદાતાઓએ પ્રથમ પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમતમાં ભાગ લેતા હતા) માં ત્રણ ઉત્તરોમાં ત્રીજો ઉત્તર ‘ક્યારેક’ ને સૌથી વધુ ૫૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ‘હા’ પ્રત્યુત્તરને ૪૦% મળ્યા છે. સૌથી ઓછા ‘ના’ ને પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે.

આમ મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૯૦% જોડવાઓએ ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા. ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લીધો હતો.

- (૨) બીજો પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે.’ ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૭૦% જોડવા પ્રત્યુત્તરો મળેલ છે. જ્યારે ઓછા ૧૦% પ્રત્યુત્તર ‘ના’ ને મળેલ છે.

મોટાભાગના ૭૦% વિનયન શાખાના ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. ફક્ત ૧૦% એવું માનવાના કહે છે.

- (૩) ત્રીજો પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૮૦% ના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ૨૦% જોડવા જ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણે છે. ૨૦% જ યોગ્ય ગણતા નથી.

- (૪) ચોથો પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી બીજા ઉત્તર આરોગ્ય વિષયકને સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૫૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ ને ૪૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થાય છે અને સૌથી

ઓછા ૧૦% પ્રત્યુત્તર અન્ય કોઈને મળ્યા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતા ૮૦% આરોગ્ય વિષયક કે પ્રાથમિક સમજ શારીરિક શિક્ષણમાં રાખે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જે હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં’ ને મળ્યા છે. ૬૦% ત્યાર બાદ ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગો અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ ને ૩૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે. અને સૌથી ઓછા ૧૦% પ્રથમ ઉત્તર ‘જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં ને મળ્યા છે.

૫૦% જેવા માને છે કે ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે. શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાં બીજા ઉત્તર ‘મનસિક’ ને સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૬૦% મળેલ છે. ત્યાર બાદ પહેલા અને ત્રીજા ઉત્તર ‘શારીરિક’ ને ‘અન્ય કોઈ’ ને સમાન પ્રત્યુત્તરો ૨૦% મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે તે આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભને માનીસિક અને શારીરિક દષ્ટિબિંદુથી કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.’ ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર ચોથા ઉત્તર ‘કૌટુંબિક વ્યવસ્થા’ ને ૬૦% મળેલ છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘સમય’ ને ૩૦% મળેલ છે. સૌથી ઓછા ૧૦% ત્રીજા ઉત્તર ‘સમાજની વિવિધ રચના’ને મળેલ છે. જ્યારે ‘અર્થવ્યવસ્થા’ને બીજા ઉત્તર છે. તેને નહિવત્ ઉત્તરમાં પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

ઉત્તરદાતાઓ વધારે પ્રમાણમાં ૮૦% આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં પ્રથમ કૌટુંબિક વ્યવસ્થા અને સમયને મહત્વ આપે છે. જ્યારે અર્થવ્યવસ્થાને કોઈ મહત્વ આપતું નથી.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિદ્યાત્મક વલાણ જરૂરી સમજે છો’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને સૌથી વધુ ૮૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૨૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

શારીરિક શિક્ષણ અને તેા અમુક સામાજિક પાસાઓમાં વિદ્યાત્મક વલાણ મોટાભાગના ૮૦% જરૂરી સમજે છે. ફક્ત ૨૦% જ નથી માનતા.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીતે વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું ામને છે. ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને તમામ ૧૦૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી. તમામ ઉત્તરદાતાઓ વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે.

૪.૧૦.૨ વાણિજ્ય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

કોષ્ટક નં. ૪.૧૦.૨

વાણિજ્ય શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૪૦ ૦ ૬૦
૨	બીજો	- હા - ના	૧૦૦ ૦
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૭૦ ૩૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૫૦ ૫૦ ૦
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૬૦ ૨૦ ૨૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૬૦ ૪૦ ૦
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૭૦ ૦ ૦ ૩૦
૮	આઠમો	- હા - ના	૭૦ ૩૦
૯	નવમો	- હા - ના	૮૦ ૧૦

- (૧) વાણિજ્ય વિદ્યાશાળાના ઉત્તરદાતાઓએ પહેલો પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત)માં ભાગ લેતા હતા.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર ત્રીજા ઉત્તર ‘ક્યારેક’ ને આપેલ છે. ત્યાર બાદ પહેલા ઉત્તર ‘હા’ ને અને જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળેલ નથી.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ એટલે તમામ ૧૦૦% જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા.

- (૨) બીજા પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે ઉત્તરોમાંથી તમામ પ્રત્યુત્તરો ૧૦૦% તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ‘ના’ જે બીજા ઉત્તર છે તેને કોઈ જ પ્રકારના ઉત્તરો પ્રાપ્ત થયા નથી.

તમામ ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે.

- (૩) ત્રીજા પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૭૦% ના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ૩૦% જેવા જ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૭૦% જેવા વાણિજ્ય શાળાના ઉત્તરદાતાઓ સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સીકરોલ) તેઓ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણે છે.

- (૪) ચોથો પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ અને બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ ને સમાન ૫૦% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. જ્યારે ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ને કંઈ જ

પ્રકારે કોઈ પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયેલ નથી.

તમામ ઉત્તરદાતાઓ મોટાભાગે શારીરિક શિક્ષણમાં પ્રાથમિક અને આરોગ્ય વિષયક સમજ ધરાવે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જો હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં’ ને સૌથી વધારે પ્રમાણમાં ૬૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં’ અને ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ સમાન ૨૦%-૨૦% મળ્યા છે.

મોટાભાગે ૬૦% ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે. તે જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં સંદર્ભ ધરાવે છે.

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રથમ ઉત્તર ‘શારીરિકને ૬૦% પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘માનસિક’ ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તર ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ ને ૦% મળ્યા છે.

આમ આ તમામ ઉત્તરદાતાઓ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ પ્રાથમિક શારીરિક અને ત્યાર બાદ માનસિકના દષ્ટિબિંદુથી કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.’ ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર ‘સમય’ ને ૭૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ચોથા ઉત્તર ‘કૌટુંબિક વ્યવસ્થા’ને ૩૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. બીજા ઉત્તર ‘અર્થવ્યવસ્થા’ સાથે ત્રીજા ઉત્તર ‘સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ) ને શુન્ય પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૭૦% આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં પ્રથમ સમય અને ત્યાર બાદ કૌટુંબિક વ્યવસ્થા ૩૦% મહત્વ આપે છે.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિધાત્મક વલાણ જરૂરી સમજે છો’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને સૌથી વધુ ૭૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૩૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

મોટાભાગે વાણિજ્યશાખાના ૭૦% ઉત્તરદાતાઓ શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં વિધાત્મક વલાણ જરૂરી સમજે છે.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું માને છે. ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૮૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

૮૦% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે.

૪.૧૦.૩ વિજ્ઞાન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

કોષ્ટક નં. ૪.૧૦.૩

વિનયન શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૪૦ ૧૦ ૫૦
૨	બીજો	- હા - ના	૭૦ ૩૦
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૩૦ ૭૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૮૦ ૨૦ ૦
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૮૦ ૨૦ ૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૨૦ ૮૦ ૦
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૮૦ ૦ ૦ ૧૦
૮	આઠમો	- હા - ના	૬૦ ૪૦
૯	નવમો	- હા - ના	૫૦ ૫૦

- (૧) વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાના ઉત્તરદાતાઓએ પહેલો પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત)માં ભાગ લેતા હતા.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ત્રીજા ઉત્તર ‘ક્યારેક’ને ૫૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૪૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે. જ્યારે સૌથી ઓછા પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

વિજ્ઞાન શાખાના ૯૦% ઉત્તરદાતાઓ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા.

- (૨) બીજા પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે ઉત્તરોમાંથી વધુ પ્રત્યુત્તરો પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૭૦% મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૩૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૭૦% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે.

- (૩) ત્રીજા પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાંથી તેના બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૭૦% મળ્યા છે. જ્યારે પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૩૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

વિજ્ઞાનશાખાના મોટાભાગના ૭૦% ઉત્તરદાતા સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણાતા નથી.

- (૪) ચોથો પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ ને સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર ૮૦% મળ્યા ત્યારબાદ બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ને ૨૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્રીજા ઉત્તર

‘અન્ય કોઈ’ને કોઈ પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા નથી.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૮૦% પ્રાથમિક સમજ શારીરિક શિક્ષણમાં ધરાવે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જે હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં’ ને સૌથી વધારે પ્રમાણમાં ૮૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં’ ને ૨૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. અને ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ ને કોઈ પ્રતિભાવ મળ્યા નથી.

૮૦% ઉત્તરદાતાઓ ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. તે જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં સંદર્ભ રાખે છે.

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી બીજા ઉત્તર ‘માનસિક’ ને ૮૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ પ્રત્યુત્તર ‘શારીરિક’ ને ૨૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ ને કોઈ જ પ્રત્યુત્તર મળ્યા નથી.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ આરોગ્ય વિષયનાં સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ માનસિક દષ્ટિબિંદુથી કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.’ ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર ‘સમય’ ને ૮૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ચોથા ઉત્તર ‘કૌટુંબિક વ્યવસ્થા’ને ૧૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. બીજા ઉત્તર ‘અર્થવ્યવસ્થા’ સાથે ત્રીજા ઉત્તર ‘સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ) ને શુન્ય પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૯૦% સમયને આરોગ્ય અને શારીરિક પાસામાં વધુ મહત્ત્વ આપે છે.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિધાત્મક વલાણ જરૂરી સમજે છો’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને સૌથી વધુ ૬૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૪૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

૬૦% જેટલા ઉત્તરદાતાઓ શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં વિધાયાત્મક વલાણ જરૂરી ગણે છે.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું માને છે. ’ ના બે ઉત્તરોમાં બંનેને સમાન પ્રત્યુત્તરો ૫૦%-૫૦% પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ અને બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

અડધા ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. બીજા અડધા માનતા નથી.

૪.૧૦.૪ એન્જનીયરીંગ શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

કોષ્ટક નં. ૪.૧૦.૪

એન્જનીયરીંગ શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૮૦ ૨૦ ૦
૨	બીજો	- હા - ના	૧૦૦ ૦
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૪૦ ૬૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૮૦ ૨૦ ૦
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૭૦ ૩૦ ૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૬૦ ૪૦ ૦
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૮૦ ૧૦ ૦ ૧૦
૮	આઠમો	- હા - ના	૮૦ ૧૦
૯	નવમો	- હા - ના	૮૦ ૧૦

- (૧) એન્જનીયરીંગ શાખાના ઉત્તરદાતાઓ પહેલો પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત)માં ભાગ લેતા હતા.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૮૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ૨૦% પ્રત્યુત્તરો બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે. છેલ્લે ત્રીજા ઉત્તર ‘ક્યારેક’ ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા.

- (૨) બીજા પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે ઉત્તરોમાંથી તમામ પ્રત્યુત્તરો ૧૦૦% તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી.

તમામ ૧૦૦% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે.

- (૩) ત્રીજા પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૬૦% ના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ૪૦% જેવા જ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

૬૦% જેવા ઉત્તરદાતાઓ સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સીકરોલ) દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણે છે.

- (૪) ચોથા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ ને ૮૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયકને ૨૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. છેલ્લે ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય

કોઈ' ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ શારીરિક શિક્ષણમાં પ્રાથમિક પ્રકારની સમજ ધરાવે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન 'ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જો હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.' ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર 'જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં' ને સૌથી વધારે પ્રમાણમાં ૭૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર 'શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં' ને ૩૦% પ્રત્યુત્તર મળેલ છે. અને ત્રીજા ઉત્તર 'વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં' ને કોઈ જ પ્રતિભાવ મળેલ નથી.

મોટાભાગના ૭૦% ઉત્તરદાતાઓ ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે. જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં.

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન 'આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.' તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર 'શારીરિક'ને ૬૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર 'માનસિક'ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્રીજા ઉત્તર 'અન્ય કોઈ'ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી.

આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ ૬૦% શારીરિક અને ૪૦% માનસિક દષ્ટિબિંદુથી કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન 'આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.' ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર 'સમય' ને ૮૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર 'અર્થ વ્યવસ્થા' અને ચોથા ઉત્તર 'કૌટુંબિક વ્યવસ્થા'ને સમાન ૧૦%-૧૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા પણ ત્રીજા ઉત્તર 'સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ)ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યા નથી.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં સમયને વધુ મહત્ત્વ આપે છે.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિધાત્મક વલાણ જરૂરી સમજે છો’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને સૌથી વધુ ૮૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૦% જવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતા શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક શારીરિક પાસાઓમાં વિધાત્મક વલાણ જરૂરી ગણે છે.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું માને છે. ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૮૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

મોટાભાગના ૮૦% માને છે કે વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે.

૪.૧૦.૫ તબીબી શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

કોષ્ટક નં. ૪.૧૦.૫

તબીબી શાખા આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૫૦ ૧૦ ૪૦
૨	બીજો	- હા - ના	૫૦ ૫૦
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૮૦ ૨૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૨૦ ૭૦ ૧૦
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૪૦ ૬૦ ૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૩૦ ૭૦ ૦
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૫૦ ૧૦ ૧૦ ૩૦
૮	આઠમો	- હા - ના	૧૦૦ ૦૦
૯	નવમો	- હા - ના	૯ ૧૦

- (૧) તબીબી શાખાના ઉત્તરદાતાઓએ પહેલો પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત)માં ભાગ લેતા હતા.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર ‘હા’ ને ૫૦ પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ત્રીજા ઉત્તર ‘ક્યારેક’ ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે.

૯૦% જેવા કુલ ઉત્તરદાતાઓ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા.

- (૨) બીજા પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે ઉત્તરોમાંથી બંનેને પ્રથમ ‘હા’ અને બીજા ઉત્તર ‘ના’ને સમાન ૫૦%-૫૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

અડધા ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. બાકી અડધા એવું માનતા નથી.

- (૩) ત્રીજા પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૮૦% ના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ૨૦% જેવા જ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૮૦% ઉત્તરદાતાઓ સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીઓના સંબંધોનું માળખું દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણે છે.

- (૪) ચોથા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના ત્રણ ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ ને ૭૦% મળેલ છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ને ૨૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ને ૧૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

શારીરિક શિક્ષણમાં ૭૦% આરોગ્ય વિષયક સમાજ ધરાવે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જે હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બીમારીના ખ્યાલમાં’ને સૌથી વધુ ૬૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં’ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. જ્યારે ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં ને શૂન્ય પ્રત્યુત્તરો પ્રાપ્ત થયા છે.

મોટાભાગે ૬૦ જેવા ઉત્તરદાતાઓ શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે. તે સંદર્ભ ધરાવે છે.

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી બીજા ઉત્તર ‘માનસિક’ને ૭૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘શારીરિક’ને ૩૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો ન હતો.

મોટાભાગના ૭૦% ઉત્તરદાતાઓ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ માનસિક દષ્ટિબિંદુથી કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.’ ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર ‘સમય’ ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ૩૦% ચોથા ઉત્તર ‘કૌટુંબિક વ્યવસ્થા’ને પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. સૌથી ઓછા બીજા ઉત્તર ‘અર્થવ્યવસ્થા’ને ત્રીજા ઉત્તર ‘સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ)’ બનેને ૧૦%-૧૦% મળ્યા છે.

આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં પ્રથમ સમય ૫૦% ને કૌટુંબિક વ્યવસ્થા ૩૦% મહત્ત્વ ધરાવે છે.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિદ્યાત્મક વલણ જરૂરી સમજો છો’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને તમામ ૧૦૦% ઉત્તરદાતાઓએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો છે. બાકી બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નથી.

તમામ ઉત્તરદાતાઓ ૧૦૦% શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં વિદ્યાત્મક વલણ ધરાવે છે.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું માને છે. ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૯૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૦% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૯૦% વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે તેવું માને છે.

૪.૧૧ મુખ્ય કોષ્ટક આધારિત વર્ગીકરણ

કોષ્ટક નં. ૪.૧૧.૧

મુખ્ય કોષ્ટક આધારિત વર્ગીકરણ

ક્રમ	પ્રશ્ન	ઉત્તર	કુલ (%)
૧	પહેલો	- હા - ના - ક્યારેક	૫૦ ૧૦ ૪૦
૨	બીજો	- હા - ના	૭૮ ૧૮
૩	ત્રીજો	- હા - ના	૬૦ ૪૦
૪	ચોથો	- પ્રાથમિક - આરોગ્ય વિષયક - અન્ય કોઈ	૫૪ ૪૨ ૪
૫	પાંચમો	- નકારાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતમાં - શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલોમાં - વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં	૫૨ ૩૮ ૧૦
૬	છઠ્ઠો	- શારીરિક - માનસિક - અન્ય કોઈ	૩૮ ૫૮ ૪
૭	સાતમો	- સમય - અર્થવ્યવસ્થા - સમાજની વિવિધ રચના - કૌટુંબિક વ્યવસ્થા	૬૪ ૪ ૪ ૨૮
૮	આઠમો	- હા - ના	૮૦ ૨૦
૯	નવમો	- હા - ના	૮૪ ૧૬

- (૧) પહેલો પ્રશ્ન ‘આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત)માં ભાગ લેતા હતા.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર ‘હા’ ને ૫૦% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ત્રીજા ઉત્તર ‘ક્યારેક’ને ૪૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. છેલ્લે બીજા ઉત્તર ‘ના’ને ફક્ત ૧૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે.

મોટાભાગના ૯૦% બધી શાખાઓના ઉત્તરદાતાઓ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં ભાગ લેતા હતા.

- (૨) બીજા પ્રશ્ન ‘આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. તેના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ ૭૮% પ્રત્યુત્તરે પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૮% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે.

- (૩) ત્રીજા પ્રશ્ન ‘સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું (સ્નકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.’ ના બે ઉત્તરોમાં સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તરો ૬૦% ના પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને મળેલ છે. જ્યારે ૪૦% જેવા જ પ્રત્યુત્તર બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને મળ્યા છે.

કુલ ૬૦% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે સમાજમાં ડોક્ટર અને દર્દીના સંબંધોનું માળખું દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય છે.

- (૪) ચોથો પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘પ્રાથમિક’ ને ૫૪% મળેલ છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘આરોગ્ય વિષયક’ ને ૪૨% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. સૌથી ઓછા ૪% ત્રીજા

ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ ને મળ્યા છે.

શારીરિક શિક્ષણમાં પ્રાથમિક અને ત્યાર પછી આરોગ્ય વિષયક સમાજ ઉત્તરદાતાઓ ધરાવે છે.

- (૫) પાંચમો પ્રશ્ન ‘ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુસંગિક છે. જે હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો.’ ના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી તેના પ્રથમ ઉત્તર ‘જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં’ ને સૌથી વધારે પ્રમાણમાં ૫૨% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ બીજા ઉત્તર ‘શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં’ ને ૩૮% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. ત્રીજા ઉત્તર ‘વિવિધ રોગ અને પ્રવર્તમાન શારીરિક શિક્ષણ આરોગ્ય વિષયમાં’ ને ૧૦% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

મોટાભાગે ૫૨% જેટલા ઉત્તરદાતાઓ ઔષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે. તે જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં સંદર્ભ ધરાવે છે.

- (૬) છઠ્ઠા પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કયા દષ્ટિ બિંદુથી કેળવો છો.’ તેના ત્રણ ઉત્તરોમાંથી બીજા ઉત્તર ‘માનસિક’ ને સૌથી વધારે પ્રત્યુત્તરો ૫૮% મળ્યા છે. ત્યાર બાદ પ્રથમ ઉત્તર ‘શારીરિક’ ને ૩૮% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. સૌથી ઓછા ૪% પ્રત્યુત્તર ત્રીજા ઉત્તર ‘અન્ય કોઈ’ને મળ્યા છે.

૫૮% જેવા ઉત્તરદાતાઓ આરોગ્ય વિષયના સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભમાં માનસિક દષ્ટિબિંદુ કેળવે છે.

- (૭) સાતમાં પ્રશ્ન ‘આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતોને વધુ મહત્વ આપે છે.’ ચાર ઉત્તરોમાંથી સૌથી વધુ પ્રત્યુત્તર પ્રથમ ઉત્તર ‘સમય’ ને ૬૪% પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે. ત્યાર બાદ ચોથા ઉત્તર ‘કૌટુંબિક વ્યવસ્થા’ને ૨૮% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. બીજા ઉત્તર ‘અર્થવ્યવસ્થા’ અને ત્રીજા ઉત્તર ‘સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ) ને ૪% - ૪% મળ્યા છે.

મોટાભાગના ઉત્તરદાતાઓ ૬૪% આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં સમયને વધુ મહત્ત્વ આપે છે.

- (૮) આઠમા પ્રશ્ન ‘શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિદ્યાત્મક વલણ જરૂરી સમજી છે’ તેના બે ઉત્તરોમાંથી પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને સૌથી વધુ ૮૦% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૨૦% જેવા પ્રત્યુત્તરો મળ્યા છે.

૮૦% ઉત્તરદાતાઓ શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં વિદ્યાત્મક વલણો જરૂરી સમજે છે.

- (૯) નવમા પ્રશ્ન ‘વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે. તેવું માને છે. ના બે ઉત્તરોમાં પ્રથમ ઉત્તર ‘હા’ ને ૮૪% પ્રત્યુત્તર મળ્યા છે. જ્યારે બીજા ઉત્તર ‘ના’ ને ૧૬% પ્રત્યુત્તર પ્રાપ્ત થયા છે.

મોટાભાગે ૮૪% ઉત્તરદાતાઓ માને છે કે વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે.

૪.૧૨ ઉપસંહાર

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં અભ્યાસીય એકમોના વલણો અને તેમના મંતવ્યોનું વગકિરણ છે. જેમાં તેમના વિવિધ બાબતો તરફથી માન્યતાઓ તરફના તેમના મનોવલણોની જાણકારીઓ પ્રાપ્ત કરવા સાથે વિવિધ માહિતીઓ મેળવવા અને કોષ્ટકો દ્વારા વર્ગીકૃત કરેલ માહિતીઓ વડે ઉત્તરદાતાઓ વિશે તેમના પ્રત્યુત્તરો વડે વર્ગીકૃત કરેલી તેની આંકડાકીય માહિતીની રજૂઆત વડે અભ્યાસમાં સમાવેશ કરેલી પાંચેય વિદ્યાકીય શાખાઓમાંથી એક સમગ્રદર્શીય રીતે વર્ગીકૃત કરી માહિતીને અર્થપૂર્ણ બનાવીને પ્રસ્તુત કરેલ. આ માહિતી દ્વારા વિવિધ બાબતો ચકાસવા સાથે અભ્યાસના નિષ્કર્ષો મેળવવા માટેની વિવિધ જરૂરિયાત આ પ્રકારનમાં પૂરી કરેલ છે. સંશોધનને આખરીઓપ આપવાનું કાર્ય આ પ્રકરણના આધારે રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રકરણ-૫

શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક ખ્યાલો

- પ.૧ પ્રસ્તાવના
- પ.૨ સામાજિક વ્યવસ્થાના પેટાભાગ તરીકે શારીરિક શિક્ષણ
- પ.૩ સમાજની વિવિધ રચનામાં શારીરિક શિક્ષણ
- પ.૪ સ્થાનિક પ્રવેશમાં વસવાટ કરતા સમૂહની માનસિકતા
- પ.૫ અર્થવ્યવસ્થા, સામાજિક વ્યવસ્થા સાથે શારીરિક શિક્ષણ
- પ.૬ કૌટુંબિક વ્યવસ્થામાં શારીરિક બાબતો પરત્વેનો અભિગમ
- ઉપસંહાર

પ્રકરણ-૫

શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક ખ્યાલો

૫.૧ પ્રસ્તાવના

પ્રત્યેક સમાજમાં વિવિધ સ્વરૂપના સમાજ માન્ય ઉચ્ચનીચના ભેદભાવ પર રચાયેલા સામાજિક સમૂહોના કોટીક્રમ હોય છે.

સમાજની સ્તરવ્યવસ્થા અને શારીરિક શિક્ષણ, વ્યાયામ, રમતગમત, યોગા, આરોગ્ય જેવી બાબતો પરસ્પર સંબંધીત હોય છે. દરેક વ્યક્તિ અને જૂથ ઉપર્યુક્ત બાબતમાં વિભિન્ન જરૂરિયાતો ધરાવતો હોય છે. આ જરૂરિયાતો અનુસાર સમાજમાં શારીરિક શિક્ષણનું માળખું અસ્તીત્વમાં આવે છે અથવા તેને અનુરૂપ માળખું જાળવાય રહેલું જોવા મળે છે.

શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજ પરત્વેનો સંબંધ અને તેની સાથે સંકળાયેલા વિવિધ પાસાઓમાં ફ્લાઈડ, હેલ્સી અને માર્ટીન, તેમજ માર્સલના ખ્યાલો પ્રચલિત છે.^૧

૫.૨ સામાજિક વ્યવસ્થાના પેટાભાગ તરીકે શારીરિક શિક્ષણ

સમાજશાસ્ત્ર એ એક સામાજિક વિજ્ઞાન હોવાને નાતે સમાજમાં રહેલ અન્ય શાસ્ત્રો કે વિજ્ઞાનો સાથે સંબંધીત હોય છે. રમત-ગમત એક માનવીની મહત્વની આંતરક્રિયા છે. આ સ્વરૂપની રમત-ગમતની પ્રક્રિયામાં માનવી બાળપણથી વૃદ્ધાવસ્થા સુધી જોડાયેલો રહે છે. શારીરિક શિક્ષણ સમાજમાં રહેલી વિવિધ રમત-ગમતનો અભ્યાસ કરે છે અને રમત એક સમાજના લોકો વચ્ચે થતી આંતરક્રિયાના વિવિધ સામાજિક પાસાઓ જે શારીરિક શિક્ષણ સાથે જોડાયેલા છે તેનો અભ્યાસ કરે છે.

સમાજવ્યવસ્થા અને સમાજ વ્યવસ્થાના પેટા ભાગો વચ્ચે આંતર સંબંધો જોવા મળે છે. રમત-ગમત સાંસ્કૃતિક મૂલ્યોનું પ્રતિબિંબ છે? શું રમત-ગમતમાં થતા પરિવર્તનો સમાજને અસર કરે છે? સમાજમાં થતા પરિવર્તનો રમત-ગમતને અસર કરે છે?^૨ લિંગભેદ

રમત-ગમતમાં વૈશ્વિક સ્તરે હોય છે કે સ્થાનિક? લીંગભેદમાં પરિવર્તન અને રમત-ગમતની અસરો વગેરે જેવા પ્રશ્નો સમાજ વ્યવસ્થામાં સમાજશાસ્ત્ર સાથે સમાજ વ્યવસ્થાના પેટા ભાગ તરીકે શારીરિક શિક્ષણના અભ્યાસ દ્વારા મેળવી શકાય છે.

૫.૩ સમાજની વિવિધ રચનામાં શારીરિક શિક્ષણ

શારીરિક શિક્ષણ મુજબ રમત-ગમત વ્યક્તિગત વિકાસને પૂરેપૂરું યોગદાન આપી શકે છે તેની મર્યાદાઓ અને સંભાવનાઓ ચકાસવાની જરૂર છે. રમત-ગમતના ઉદભવ સ્થાને બદલાતા તેના સ્વરૂપો દ્વારા રમત-ગમતને લગતા ધોરણો લોકો ઉપર કેવી અસરો કરે છે તેના દ્વારા વિકસાવેલ સમજ સમાજમાં વિવિધ અવરોધ કેવી રીતે દૂર કરી શકે છે. કઈ રીતે સમાજમાં લિંગ, વર્ગ, જાતી વગેરે અસમાનતાઓ અને વિભેદન રમત-ગમતને અસર કરે છે, સાથોસાથ બુદ્ધીજીવીઓ રમત-ગમત આગળ ધપાવવા કરેલ પ્રયત્નો વૈશ્વિક વિકાસમાં તેના મહત્વમાં શારીરિક શિક્ષણ સમાજ રચના ઉપર અસર કરે છે.

રમત-ગમતની સામાજિક આવૃત્તિ ૧૯૨૦ના દાયકાની શરૂઆતમાં ઉદભવેલી પરંતુ તેના અંશો યુરોપના અને ઉત્તર અમેરિકાના ભાગમાં ૧૯૬૦ સુધી વિકસ્યા નહોતા. શારીરિક શિક્ષણ અને સમાજવાદના ખૂબ નાના પ્રમાણના જુથો એ શારીરિક શિક્ષણને સમાજના વિભિન્ન પાસાઓ અને વિભિન્ન રચનાઓમાં પ્રસાર કરવાનું મુખ્ય કાર્ય કરેલ છે.^૩

૫.૪ સ્થાનિક પ્રવેશમાં વસવાટ કરતા સમૂહની માનસિકતા

રમત-ગમત રાષ્ટ્રીય પરંપરાનું પ્રતિબિંબ છે. શારીરિક શિક્ષણના અનેકવિધ પાસાઓમાં રમત-ગમત પ્રાથમિક કક્ષાથી ઉચ્ચ શિક્ષણ સુધી વિસ્તરેલું જેવા મળે છે.

રમત-ગમત અને શારીરિક શિક્ષણ એક ભાવનાત્મક સંસ્કૃતિ સાથે સંકળાયેલ હોય છે. લાંબા સમયથી ચાલતી આવી ક્રિયા છે. અર્વાચીન સામાજિક ફેરફારો કે પરિવર્તન

સાથે કંઈક લાગતુ નથી. અમેરિકામાં બેઝબોલ અને સમાજમાં છેલ્લા ૧૦૦ વર્ષોની અંદર અનેક બદલાવો આવ્યા છે, ભારત અને દક્ષિણ એશિયા, ઈંગ્લેન્ડ, ન્યુઝીલેન્ડ, ઓસ્ટ્રેલીયા, વેસ્ટઈન્ડીઝ જેવા રાષ્ટ્રોમાં છેલ્લા ૫૦ વર્ષો દરમ્યાન ક્રિકેટની રમતમાં પરિવર્તન આવ્યા છે જેની અસર સમાજના વ્યવસાયિક પાસા પર પડેલી છે. ભારતમાં ક્રિકેટની અસરકારકતાને કારણે ઘરેલુ રમતો પર વ્યાપક અસર જેવા મળેલી છે, છતાં પાણ ઉપર્યુક્ત તમામ સંસ્કૃતિના એક રસપ્રદ ભાગરૂપે સમાજ અને સંસ્કૃતિના મૂલ્યોનું એક મહત્વનું પાસું છે, જ્યારે બ્રિટનમાં આ બધા પરિવર્તનોની નોંધપાત્ર અસર જેવા મળતી નથી.

ઉપર્યુક્ત દરેક બાબતોમાં મહત્વ સામાજિક સંબંધોનો છે અને સામાજિક લગાવ સંબંધ તેના સમાજના પ્રતિનિધિરૂપે રમત-ગમત સાથે સંસ્થીકરણ કરે છે.

૫.૫ અર્થવ્યવસ્થા, સામાજિક વ્યવસ્થા સાથે શારીરિક શિક્ષણ

શારીરિક શિક્ષણ સામાજિક જ્ઞાનને લગતી બાબતો ધ્યાનમાં રાખીને નિયમો ઘડવા અને રમત-ગમત દ્વારા લોકોના વિકાસમાં યોગદાન આપવા માટે અર્થવ્યવસ્થા અને સમાજ વ્યવસ્થાના રમત-ગમત સાથેના સાંસ્કૃતિક અને બિન સાંસ્કૃતિક પાસાઓ જે અનેક પ્રવૃત્તિઓ ઉપર વર્ચસ્વ ધરાવે છે તેને ઓળખવું અને સામાજિક અને વૈજ્ઞાનિક ધોરણો ઉપર આવશ્યક ધ્યાન આપી સરકાર, સ્વૈચ્છીક સામાજિક સંસ્થાઓ અને લોકોને સલાહ આપી જ્ઞાન આપી દાડ, દવા, હિંસા અને વિવિધ દુષણોથી લોકોને ઉગારવા નૂથ, લીંગ, વર્ગ, વૈચારિકતા, વય અને શારીરિક અસક્ષમતાને કારણે જેઓ પોતે જીવન સ્રોત ઉભા નથી કરી શકતા તેઓ માટે શોધખોળ કરવી રમત-ગમત દ્વારા વ્યક્તિ વિકાસ સાથે મનુષ્ય અને વાતાવરણના સ્રોતોનો વધુ સારો ઉપયોગ અને પ્રોત્સાહિત કરવા જેને લીધે આવનાર પેઢી પાસે રમત-ગમત સાથે અનુકુલન માટે વ્યાપક પાયા પર તૈયાર કરી શકાય.

અર્થવ્યવસ્થા, સામાજિક વ્યવસ્થા સાથે શારીરિક શિક્ષણનો ધનિષ્ટ સંબંધ કેળવાય

તે માટે અનેક રાષ્ટ્રો પ્રયાસનો પ્રારંભ કરેલ છે. ભારત તેમાં એક મોખરાનું રાષ્ટ્ર છે.

૫.૬ કૌટુંબિક વ્યવસ્થામાં શારીરિક બાબતો પરત્વેનો અભિગમ

શારીરિક શિક્ષણ બાળકોમાં વિકટ અને આલોચનાની પરિસ્થિતિમાં કેવી રીતે કામ કરવું તેની સમુદ્ધ ભાવના જગાવવામાં મહત્વની ભૂમિકા અદા કરે છે.^૪ સાથોસાથ તેમના શારીરિક સ્વાસ્થ્યને પણ સંભાળવાની સૂચના આપે છે. સ્વાસ્થ્ય માટે અમુક રોજાંટી ક્રિયાઓની જરૂર રહે છે જેથી બાળક બીમાર કે અસ્વસ્થ બને ત્યારે આ સ્વરૂપની ક્રિયાઓ બાળકને ઉપયોગી બને છે. સાંત્વના પુરી પાડે છે. બાલમંદિરથી ઉચ્ચ શિક્ષણ સુધી શારીરિક શિક્ષણને મહત્વનું ગણવામાં આવે છે. અમુક સ્કુલ, કોલેજ અને મહાવિદ્યાલયોમાં ગ્રેડેશન પ્રથામાં શારીરિક શિક્ષણને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે છે, પરિણામ સ્વરૂપ કુટુંબ અને માતા-પિતા બાળકોને શારીરિક શિક્ષણ પરત્વે પ્રેરણા આપે છે. કુટુંબમાંથી બાળકને શારીરિક શિક્ષણના વર્ગ, વ્યાયામ, જીમ્નેશ્યમ, રમતગમતના મેદાનો, ઘરેલુ રમતો, યોગ-પ્રાણાયામ જેવી બાબતો પરત્વે દોરવાળી આપે છે.

પ્રવર્તમાન સમયમાં કૌટુંબિક વ્યવસ્થામાં શારીરિક બાબતોનો અભિગમ બહુ ઝડપભેર બદલાય રહ્યો છે, માત્ર રમત-ગમત નહીં પરંતુ જૈફ અને પ્રૌઢ ઉપરના કુટુંબના સભ્યોએ શારીરિક સજ્જતા કેળવવા પ્રયાસો આદર્યા છે.

○ ઉપસંહાર

શારીરિક શિક્ષણ સાથે અનેકવિધ સામાજિક પાસાઓ જોડાયેલા છે, મહત્વની બાબત એ છે કે આ પાસાઓના સંદર્ભમાં વ્યાપક સંશોધનની આવશ્યકતા રહેલી છે.

વિશાળ સમાજવ્યવસ્થાના એક ભાગ તરીકે શારીરિક શિક્ષણનું મહત્વ દીન-પ્રતિદિન વધતું જતું જોવા મળે છે તેનો વ્યાપ પણ વધતો જતો જોવા મળે છે.

સમાજ વ્યવસ્થાના દરેક સ્તરમાં, જૂથમાં શારીરિક-શિક્ષણનું મહત્વ જોવા મળે

છે. હવે શારીરિક-શિક્ષણ, રમત-ગમતના મેદાનમાંથી, ઓફીસમાં, રસોડામાં, વર્ગખંડોમાં અને સંસદ સુધી પહોંચી ગયેલું છે. જો કે એક મહત્વની બાબત એ છે કે શારીરિક શિક્ષણના વ્યાપને વધારવા માટે હજુ પણ પ્રાથમિક કક્ષાએ વધારે પ્રમાણમાં પ્રયાસો કરવાની આવશ્યકતા રહેલી છે.

રમત-ગમતને કારણે સ્થાનિક કક્ષાથી લઈને વૈશ્વિક કક્ષા સુધી એક ભાવનાત્મક વાતાવરણ ઉભું થાય છે, સર્જી શકાય છે, ડોનેલીએ^૫ અનેક કેસ સ્ટડીઝ દ્વારા એ પ્રતિપાદિત કરેલ છે, (દક્ષિણ અમેરિકાના સંદર્ભમાં) શારીરિક શિક્ષણ વાસ્તવમાં સમાજના વ્યવસ્થાપનમાં મહત્વની ભૂમિકા અદા કરે છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. 'શારીરિક શિક્ષણના મૂળ તત્વો'
અનુવાદ: ડો. માણીશંકર ત્રિવેદી ૧૯૭૪
૨. 'સમાજશાસ્ત્રની વિસ્તરતી ક્ષિતિજ'
પ્રકાશિત લેખ
'અર્થતૂ'
સેન્ટફોર સોશયલ સ્ટડીઝ, સૂરત ૧૯૯૬
૩. 'Main Elements of Sports'
Dr. Allre Ward 2001
૪. 'સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન'
ડો. હિમાંશુ વોરા
પ્રતાપ પબ્લીકેશન
અમદાવાદ ૧૯૯૬
૫. 'A Major Case Study'
By Dr Donaley
U.S.A. (Southren) 1998

પ્રકરણ-૬

‘સંશોધન નિષ્કર્ષો (તારણો) અને ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો

○ પ્રસ્તાવના

કદાચિત, ગુજરાત રાજ્ય અને મારા આ શોધકાર્ય દરમ્યાન મારા અભ્યાસ પ્રમાણે સમગ્ર પશ્ચિમ ભારતમાં આ પ્રકારના આંતરવિદ્યાકીય શોધકાર્ય એ પ્રથમ છે.

હું એક સંશોધક તરીકે આ શોધ નિબંધની વ્યાપક મર્યાદાનો સ્વીકાર કરું છું. મારા આ શોધકાર્ય દરમ્યાન અને બાદમાં કેટલાક ચોકકસ નિષ્કર્ષો (તારણો) પર પહોંચેલો છું.

શોધનિબંધના છઠ્ઠા અને છેલ્લા પ્રકરણમાં અભ્યાસમાં નિષ્પન્ન થતા નિષ્કર્ષોનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. આ નિષ્કર્ષો સૈદ્ધાંતિક રૂપરેખા અને દ્વિતીય માહિતી પર આધારિત છે, તેમ ક્ષેત્રીય કાર્ય દ્વારા ઉપલબ્ધ થયેલા તથ્યો સાથે પણ સંબંધીત છે.

૬.૧ નિષ્કર્ષો (તારણો)

૧. શારીરિક શિક્ષણ એ વ્યાપક સમાજ વ્યવસ્થાનો જ એક ભાગ છે અને તેને સમાજ વ્યવસ્થાના એક ભાગ તરીકે વ્યાપક દ્રષ્ટિબિંદુથી વિજ્ઞાનના સ્વરૂપમાં સમજવો જોઈએ.
૨. શારીરિક શિક્ષણને રમત-ગમતના ઉદભવને સામાજિક એકીકરણના (સાત્મીકરણ) ભાગ તરીકે લેવામાં આવેલ છે.
૩. રમત-ગમતના મૂલ્યો અને વ્યવસ્થાને સામાજિક વ્યવસ્થા અને સમાજના ભાવિ સાથે જોડીને સમજવી જોઈએ. મહાનિબંધમાં તે બાબત પર વિવિધ પ્રકરણમાં ચર્ચા-વિચારણા કરવામાં આવેલ છે.
૪. સામાજિક દરજ્જા સાથે પ્રજા, ખેલાડી, વિવેચક, પ્રેક્ષક, વિવિધ કક્ષાના

કર્મચારી કઈ રીતે પોતાના દરજ્જાનો ઉપયોગ કરે છે તે બાબતને દર્શાવવામાં આવેલ છે.

૫. શારીરિક શિક્ષણ સાથે જોડાયેલી વિવિધ રમત-ગમતોના નિયમો-ધોરણો બદલાતા જતા સમાજમાં કઈ રીતે અનુકુલન સાધે છે તે જોવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે.
૬. રમત-ગમત અને તે અંગેના નિયમો વિવિધ સમાજના ધોરણો અનુસાર ઘડવામાં આવે છે અને આ જ નિયમો સામાજિક વિકાસનો એક ભાગ બની રહે છે.
(દા.ત. વિશ્વમાં ક્રિકેટ એક એવી રમત છે, જે 'ફૂલ પેન્ટ'- 'કુલ શર્ટ' પહેરીને રમાય છે- મૂળભૂત રીતે ઈંગ્લેન્ડમાં તેને પ્રારંભથી જ જેન્ટલમેન ગેઈમ કે સ્પોર્ટ ગણવામાં આવતી હતી.)
૭. ઔષધીય અને શારીરિક શિક્ષણ બંને આનુષંગિક પાસાઓ છે, જેમાં વિવિધ વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓ મંતવ્યો ધરાવે છે.
૮. આરોગ્ય, શારીરિક શિક્ષણ અને સામાજિક તંદુરસ્તી એ ત્રણેય પાસાઓ એકબીજા સાથે અભિન્ન રીતે સંકળાયેલા છે.
૯. વિવિધ પાંચ વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓને પોતે રમત-ગમત અને શારીરિક શિક્ષણની પ્રવૃત્તિમાં હકારાત્મક હતા.
૧૦. મહાનિબંધમાં, શારીરિક શિક્ષણ અને રમતગમત એ સંપૂર્ણ રીતે વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં કઈ રીતે ભૂમિકા અદા કરે છે તેને શોધવા-ચકાસવાનો અહી પ્રયાસ કરવામાં આવેલ છે.

૬.૨ ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો

જ્ઞાન, વિજ્ઞાન અને માહિતીસભર આ વિશ્વમાં શારીરિક શિક્ષણના વિવિધ પાસાઓનો ક્રમશઃ વિકાસ થઈ રહ્યો છે ત્યારે શારીરિક શિક્ષણ જેવા પાયાના અને મહત્વના વિષયને અન્ય વિષયો અને વિશેષતઃ અન્ય સામાજિક વિજ્ઞાન સાથે નાતો જોડવાનો યથાર્થ સમય આવી ગયો છે.

પશ્ચિમના રાષ્ટ્રોમાં આ કાર્ય છેલ્લા પાંચ-છ દાયકાથી અવિરતપણે ચાલુ છે. આ કાર્યને જોઈને સમજીને મેં પણ મારા શોધનિબંધનો વિષય આ પસંદ કરેલ છે. મારા આ સંપૂર્ણ શોધકાર્ય દરમ્યાન વિવિધ મુલાકાતો, વિદ્યાર્થીઓ સાથેની પ્રશ્નોત્તરી, શારીરિક શિક્ષણ તેમજ સમાજશાસ્ત્ર સાથેના તજજ્ઞોની ચર્ચા અને વિવિધ સંદર્ભ સાહિત્યના ઉપયોગ બાદ હું મારા શોધકાર્ય દ્વારા અમુક પાસાઓને ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો તરીકે મુકેલ છે જે આ પ્રમાણે છે.

૧. વિદેશોની માફક જ શારીરિક શિક્ષણની સંસ્થાઓ, શિક્ષકો, તજજ્ઞોએ વ્યાપક પ્રયાસો આદરીને શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ વધારવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ, આ પ્રયાસમાં સીમ્પોસીયા, કોન્ફરન્સ, ફીઝીકલ કોગ્રેસ, વર્કશોપ, જેવી વિદ્યાકીય બાબતોનો સમાવેશ થવો જોઈએ.
૨. શારીરિક શિક્ષણ માત્ર મેદાન નહીં પરંતુ વર્ગખંડોમાં પણ શરૂ થવું જોઈએ. શારીરિક શિક્ષણનો વ્યાપ માત્ર શરીર પુરતો મર્યાદીત ન રહેતા તેનો અધ્યયનમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ.
૩. કે.જી. થી પી.જી. સુધી એક માસ દરમ્યાન પાંચ દીવસ શારીરિક શિક્ષણના તાસ ફરજિયાત હોવા જોઈએ.

(સ્નાતક અને અનુસ્નાતક કક્ષાએ વિદ્યાર્થીઓ સાથેની ચર્ચા દરમ્યાન આ હકારાત્મક

સુર ઉઠયો હતો.)

૪. વિવિધ સામાજિક વિજ્ઞાનોની અભ્યાસ પદ્ધતિનો શારીરિક શિક્ષણમાં પણ ઉપયોગ કરવાનો પ્રારંભ થવો જોઈએ.
૫. સરકારી, ખાનગી, સ્વનિર્ભર શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ માટે મેદાન, રમતગમતનું સ્ટેડીયમ, ઈન્ડોર ગેઈમ્સ, વિવિધ મેગેઝીનો, વિવિધ પ્રકારના ટ્રેક જેવી સવલતોને પ્રાથમિક અને પાયાની શરતો ગણવી જોઈએ.
૬. શારીરિક શિક્ષણના વિષયને અને શોધકાર્યને તમામ વિદ્યાશાખા સાથે સંલગ્ન કરવી જોઈએ કારણ કે, શારીરિક શિક્ષણ વાસ્તવમાં કોઈ શાખા સાથે સંબંધીત રહેશે તો તેની વ્યાપક મર્યાદા થઈ જશે.
૭. શારીરિક શિક્ષણના વિષયને પણ 'ફીલ્ડ', વથેરી અને પ્રેક્ટીસ એમ ત્રણ ભાગમાં વિભાજિત કરીને તેનું વિશેષીકરણ થવું જોઈએ.
૮. સ્કુલ, કોલેજ અને યુનિવર્સિટીમાં શારીરિક શિક્ષણના શિક્ષકોને આંતર સંબંધીત કરવા જોઈએ.
૯. શારીરિક શિક્ષણ એ 'માનવ સંસાધન'નો એક ભાગ છે, તેથી વધુ નાણાકીય જોગવાઈ માટે સહીયારા પ્રયાસ કરવા જોઈએ.
૧૦. ભવિષ્યમાં, દરેક કોલેજ અને વિશ્વ વિદ્યાલયોમાં આ પ્રકારના આંતરવિદ્યાકીય અભ્યાસોનો પ્રારંભ થવો જોઈએ, તેના પર સવિશેષ આગ્રહ હોવો જોઈએ.

સંદર્ભસૂચિ

સંદર્ભસૂચિ

: ગુજરાતી :

૧. ડો. તારા પટેલ, સમાજવિજ્ઞાનના મૂળતત્ત્વો, રચના પ્રકાશન, (૧૯૭૩)
૨. ડો. ઈલા પટેલ, સામાજિક નૃવંશશાસ્ત્ર, અનડા પ્રકાશન.
૩. ગીતા ઉપદેશ, સ્વામી જીતાત્માનંદજી, રામકૃષ્ણ આશ્રમ, (૧૯૬૦)
૪. ડો. અશરફ જીરાવાલા, શારીરિક શિક્ષણ- ભાગ-૧, નેસ્ટ પ્રકાશન, (૧૯૬૮)
૫. ડો. હરીશ દોશી, 'સમાજશાસ્ત્રના ભાવિ પ્રવાહો' (પ્રકાશિક લેખ), ૨૦૦૧
૬. હરકીશનદાસ ગાંધી તથા અન્ય, 'માનવ શરીર: ક્રિયા વિજ્ઞાન પ્રસુતિ શાસ્ત્ર અને બાળઉછેર' (૧૯૮૮)
૭. ડો. તારાબેન પટેલ, 'સમાજશાસ્ત્રના મૂળ તત્ત્વો' (૧૯૬૭)
૮. વિમળ પી. શાહ, સંશોધન ડિઝાઇન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ૧૯૮૭, પૃ. ૧૨
૯. પ્રો. એ. જી. શાહ અને પ્રો. જી. કે. દવે, 'સામાજિક સંશોધન પદ્ધતિઓ', અનડા પ્રકાશન, ૨૦૦૪-૨૦૦૫
૧૦. અનુવાદ: ડો. માણીશંકર ત્રિવેદી, 'શારીરિક શિક્ષણના મૂળ તત્ત્વો' (૧૯૭૪)
૧૧. પ્રકાશિત લેખ 'સમાજશાસ્ત્રની વિસ્તરતી ક્ષિતિજ', 'અર્થાત્', સેન્ટફોર સોશ્યલ સ્ટડીઝ, સૂરત, (૧૯૮૬)
૧૨. ડો. હિમાંશુ વોરા 'સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન' પ્રતાપ પબ્લીકેશન, અમદાવાદ, (૧૯૮૬)

: અંગ્રેજી :

૧. Elements of physical education, Exta Gothi, Sports Publications, (2003)
૨. Sports achievement, Brand Mayor and Elkzander, (1968)
૩. Crafte of Sociology, I. P. Desai, Center for social studey, (1963)
૪. Goode and Hatt, 'Methods in social Rsearch' (Indian Edition), (1970)
૫. Young K., 'An Introductory Sociology' (1939)
૬. Jones A., 'Basic Sociological Theory' (1975)
૭. Goode and Hatt, 'Methods in social Rsearch' (Indian Edition), 1970
૮. Dr. Allre Ward, 'Main Elements of Sports' (2001)
૯. By Dr Donaley, 'A Major Case Study' U.S.A. (Southren), 1998
૧૦. Rsbert N. Singer (1972). Physical Education : An Interdisciplinary approach
૧૧. Aurburg Tanya (2006). Becoming Interdisciplinary : An Introduction to innterdisaplinary studies. 2nd edition, New york : Kendall/hunt Publishing
૧૨. Klein Julie Thompersion. (1990). Interdisaplanarty : History thesry and practice detract : Mayne state university .
૧૩. Furture directions for performance related sports science research : an interdisaplinary approach. I burnity . P.M. More D.M. Milkinson Journal of sports science - 1994.

૧૪. Disiplinary Hegemony meets interdisciplinary ascendancy : Can interdisciplinary/integrative studies survive and if so how ? Henry Steward issues in integrative studies - 2005
૧૫. Practicing interdisciplinary Peter Weingart and Nico Stehr University of Toronto Press - 2000
૧૬. The interdisciplinary perspectives of the contemporary post-positivist sociology by Valentin Nemirsky .
Publisher by : the international journal of interdisciplinary social science.
૧૭. Sociology of sport, Edwards H. Dorsey Press. 1973.
૧૮. Sport in society : issues and controversies, Coskley Jay J. 8th edition Boston MA : McGraw-Hill, 2004.
૧૯. Applied sociology of sport Andrew Yannakis Susan L Greendorfer, 1992.
૨૦. Sport and social order : contributions to the sociology of sport, D.W. Ball, J.W. Lay, Weyley Publishing Company, 1975.
૨૧. Gender, sport science, selected writings of Roberta J. Park.
Edited by J.A. Mangan, Patricia Vertinsky published by Routledge, 2008.
૨૨. Sport and gender in Canada Young Keven and Philip Whiter
2nd edition, Susan Mills Ann : Ford University Press. 2007.

૨૩. Games, sport and authors dyck nsel Oxford, 2000.
૨૪. Disaplining Bodies in the gymnasium sherry mckay patruaa
vertinsky, J.A. Mangan Rsutledge, 2004.
૨૫. Games and empures, Msdern sports and autural imperalism,
Guttman allen, NY : columbia university press, 1994.
૨૬. Ethnicty, sport identity struggles for status edited by andrew
rutchie rsutleged publication, 2004.
૨૭. National inentity and gbbal sport events : auture, politics and
spectacle in the emypies and the foortball world cup. T omulson
Alan and Hristsphe Y oung. 2006.
૨૮. Sport health and drugs : A critical sociology prespective
waddington Wan, NY : E & FN spon.
૨૯. New perspectives on sport and deviance consumptism,
performinity and social central term crabbe, tony B.
Blockrhow, 2004.
૩૦. Urolence and sport michael D snuth sports & recreation, 1983.
૩૧. Doping in sport, glatal ethical issues, Angela J. Rachendra
for hong, J.A. Manganbsria Mayumdor , Rsutledge. - 2007
૩૨. Football and community in the global context studies in theory
and practice adam bronm tim crabbe gaven mellor J.A.
Mangantoria magnmdar, Work Routledge. - 2008

૩૩. British Football & Social Exclusion Stephen wagg, Reutledge, 2004.
૩૪. Bardarians, gentlemen and players : A sociological study of the development of rugby football, dunning eric and Kenneth sheard NY : Routledge. - 2005.

મુલાકાત અનુસૂચિ

મુલાકાત અનુસૂચિ

“શારીરિક શિક્ષણના કેટલાક સામાજિક પાસા”

માર્ગદર્શક

ડૉ. હરેશકુમાર એસ. ઝાલા

M.A., Ph.D.

એસોશિયએટ પ્રોફેસર

સમાજશાસ્ત્ર ભવન,

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ.

સંશોધનકર્તા

રાજદીપસિંહ એ. જડેજા

B.Com., M.P.Ed.

વ્યાખ્યાતા,

શ્રી હરિવંદના બી.પી.ઇ. કોલેજ,

રાજકોટ.

૧. ઉત્તરદાતાનું નામ : _____

૨. અભ્યાસ : _____

૩. ઉત્તરદાતાની ઉંમર : _____

૪. સરનામું : _____

પ્રસ્તુત પ્રશ્નાવલીનો ઉપયોગ મારા પીએચ.ડી.ના સંશોધનકાર્ય માટે જ છે.

૧. આપ જ્યારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસ કરતાં હતાં ત્યારે શારીરિક શિક્ષણમાં, (જેમાં વ્યાયામ, રમત-ગમત, બાહ્ય રમત-ગમત (Indor Game) માં ભાગ લેતાં હતાં.

૧. હા

૨. ના

૩. ક્યારેક

૨. આપના શારીરિક શિક્ષણનાં ક્ષેત્રમાં અથવા તો આપનાં ક્ષેત્રમાં વિદ્યાકીય અભ્યાસમાં વિશેષ અભ્યાસ ધરાવતા શિક્ષાર્થીઓ (કોઈપણ સ્નાતક ક્ષેત્રનાં) કયા વિદ્યાશાખાઓનો અભ્યાસ ધરાવે છે.

૧. વાણિજ્ય

૨. વિનયન

૩. વિજ્ઞાન (કોઈપણ શાખા)

૪. મેડીકલ

૫. અન્ય

૩. આપ માનો છો કે આરોગ્ય અને સામાજિક તંદુરસ્તી (આરોગ્ય) એકબીજા સાથે સંબંધિત છે ?

૧. હા

૨. ના

૪. સમાજમાં ડૉક્ટર અને દર્દીનાં સંબંધોનું માળખું (સીકરોલ) આપ દરેક સંદર્ભમાં યોગ્ય ગણો છો.

૧. હા

૨. ના

૫. શારીરિક શિક્ષણમાં આપ કઈ પ્રકારની સમજ ધરાવો છો.

૧. પ્રાથમિક

૨. આરોગ્ય વિષયક

૩. અને અન્ય કોઈ

૬. ઓષધિય અને શારીરિક પાસાઓ આનુષંગિક છે ? જો હા તો તમે કઈ બાબતથી સંદર્ભ ધરાવો છો ?

૧. જ્ઞાનાત્મક અને આરોગ્યલક્ષી બાબતોમાં

૨. શારીરિક અને બિમારીના ખ્યાલમાં

૩. વિવિધ રોગ અને પર્વતમાન
શારીરિક શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષયમાં

૭. આપ આરોગ્ય વિષયનાં સંદર્ભમાં શારીરિક સંદર્ભ કઈ દૃષ્ટિબિંદુથી કેળવો છો ?

૧. શારીરિક

૨. માનસિક

૩. અન્ય કોઈ

૮. આપ આરોગ્ય અને શારીરિક પાસાઓમાં કઈ બાબતને વધુ મહત્વ આપો છો ?

..... સમય

..... અર્થવ્યવસ્થા

..... સમાજની વિવિધ રચના (જ્ઞાતિ)

..... કૌટુંબિક વ્યવસ્થા

૯. શારીરિક શિક્ષણ અને તેના અમુક સામાજિક પાસાઓમાં આપનું વિધાયક વલણ જરૂરી સમજો છો ?

૧. હા

૨. ના

૧૦. વર્તમાન સમયમાં વિશેષ કરીને વિદ્યાર્થીઓમાં શારીરિક બાબતો પરત્વે સભાનતા વધેલી છે ? એવું આપ માનો છો ?

૧. હા

૨. ના

૦ ૦ ૦